

Libya'da Oyun Değiştirici Aktör Türkiye

TÜRKİYE KARŞITI İTTİFAKIN
LİBYA AÇMAZI

SON DÖNEM
SUUDİ ARABİSTAN ÇİN-İLİŞKİLERİ

SURİYE'DE KUZEN KAVGASI
NE ANLAMA GELİYOR?

“

Ortağoğu Araştırmaları Merkezi, Türkiye’de eksikliği hissedilen Ortağoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika ile ilgilenen çevrelerin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amaçıyla Ocak 2009 tarihinde kurulmuştur. ORSAM Ankara merkezli, tarafsız ve kr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşudur.

ORSAM, Ortağoğu ile ilgili bilgi kaynaklarını çeşitlendirmeyi ve bölge uzmanlarının düşüncelerini Türk akademik ve siyasi çevrelerine doğrudan yansıtılabilmeyi hedeflemektedir. Ortağoğu lkelerindeki devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak, yerel perspektiflerin gerek Türkiye, gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda ORSAM, Ortağoğu’daki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmaktadır. Ortağoğu ve uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve analiz edilebilmesini amaçlayan ORSAM, kamuoyuna ve karar alıcılara çözüm odaklı aydınlatıcı bilgiler sunmakta ve siyasa yapımına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda bölgesel gelişmelerin analizi yanı sıra, bölgesel sorunlara farklı politika alternatiflerini de içeren projeksiyonlar üretmektedir. Kapsamlı ve çözüm odaklı analizler sunabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanda yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarından faydalanmaktadır. ORSAM, bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayın yelpazesine sahiptir.

”

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Uysal

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Nurbanu Akcan

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan
Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Göktaş Sönmez
Dr. Recep Yorulmaz

Arapça Çeviri

Ceyda Beşirli

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 11, Sayı 94, Temmuz-Ağustos 2020

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 29 Haziran 2020

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2019 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Son dönemde Libya merkezli gelişmelerin belirleyici olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki önemli olaylara ilişkin derinlemesine analizlerin, kronolojik verilerin ve diğer önemli çalışmaların yer aldığı Ortadoğu Analiz dergisinin 94. sayısı ile karşınızda olmaktan mutluluk duymaktayız. Türkiye'nin de bu gelişmelerde yoğunlaşan merkezi rolünü ve dolayısıyla artık daha fazla aşına olduğumuz bir bölge ile ilgilendiğimizi göz önünde bulundurduğumuzda Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki gelişmelere karşı artan okuyucu yönelimini karşılamak amacıyla gündemdeki konuları kapsamlı şekilde iki ayda bir değerlendirmeye devam etmekteyiz. Bu kapsamda kapak dosyamızda Libya'da süregiden ve yerel-bölgesel dinamikler daha karmaşık bir hal alan iç savaş sürecine ilişkin yeterince güçlü analizlere yer vermekteyiz. Küresel aktörlerden Rusya, bölgesel aktörlerden ise Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Cezayir ve Mısır gibi ülkelerin Libya gelişmelerine yönelik motivasyonlarının ve sonrasında somutlaşan politikalarının tartışıldığı bu kısımda ayrıca Libya'daki yerel siyasi-askerî ve sosyal unsurlara da gönderme yapılmaktadır.

Türkiye'yi de yakından ilgilendiren ve Türk dış politikasını yoğun şekilde meşgul eden bir diğer önemli kriz merkezi ise Suriye'dir. Rusya ile Türkiye arasında mart ayında varılan mutabakat ile İdlip bölgesinde görece bir istikrar ve çatışmasızlık sağlanmasına rağmen bu bölgede son dönemde yeni çatışma dinamiklerinin habercisi olan gelişmeler görülmektedir. Dolayısıyla ikinci temel

konumuz olan Suriye krizi, İdlip meselesi, Esad ailesi içinde gelişen "kuzen kavgası", Suriye'deki paralı askerler ve Heyet Tahrir el-Şam'ın (HTŞ) İdlip'teki pozisyonu gibi gelişmeler bağlamında değerlendirilmektedir. Yeni sayımızın diğer bir konusu ise Türk dış politikasının geleneksel unsurlarından birini oluşturan Irak temelli gelişmelerdir. Buradan hareketle bir süredir Başbakan seçimi konusunda siyasi aktörler arasında devam eden uyuşmazlıkların Mustafa el-Kazimi'nin seçilmesi ile ertelendiği anlaşılan Irak'ta Haşdi Şabi, Kuzey Irak ve Türkmenler ile ilgili gelişmeler bu kısımda kapsamlı şekilde analiz edilmektedir.

Ortadoğu bölgesindeki diğer gelişmeler ile ilgili kısmımızda ise İsrail'in işgal altındaki Batı Şeria'yı ilhak girişimleri; Mısır, Suudi Arabistan ve İran'da koronavirüs salgını süreci ve sonrasındaki muhtemel iç-dış politikalar tartışmaya açılmaktadır. Ayrıca son dönemde dikkat çeken diğer önemli bir gelişme olan Suudi Arabistan ve Çin arasındaki ilişkiler ile İran-Katar arasında yoğunlaşan diplomatik temaslar dikkatlice irdelenmektedir. Ortadoğu uluslararası ilişkilerinde şekillendirici bir rolü olan diğer önemli unsur terörizmin hedef ve taktiklerine ilişkin özlü bir yorumun yer aldığı bu sayımızda ayrıca gelenek olduğu üzere kapak dosyamız yani Libya temelli gelişmeler, bir film üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Son olarak bu sayımızda da siz değerli okuyucularımızın geçmiş etkinliklerden haberdar olmasını sağlamak amacıyla ORSAM'ın iki ay süresince gerçekleştirdiği etkinlik özetleri yer almaktadır.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Temmuz-Ağustos 2020 Cilt: 11 Sayı: 94

04 Ortadoğu Gündemi: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

08 Yemen Müdahalesinden Libya'ya: Mısır'ın İkinci Vietnam'ı? / Prof. Dr. Ahmet Uysal

12 Türkiye Karşıtı İttifakın Libya Açmazı / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

16 Libya'da Rus Gölge Ordusu Wagner / Gökhan Batu

20 Libya'nın Gelecek İnşasında Türkiye'nin Siyasi ve Askerî Desteği / Ramazan Erdağ

24 Cezayir'in Önleyici ve Aktif Libya Politikası? / Abdennour Toumi

32 Libya'da Güç Unsuru Olarak Kabileler / Ramazan Oduncu

LEVANT

36 Suriye'deki Paralı Askerler: Malhama Tactical / Emine Çelik

44 Fırat'ın Doğusundaki Arap Kabileleri ve Bölgedeki Rekabet / Dr. Samir Alabdullah

48 Cebel Zaviye Düğümü ve HTŞ / Hamza Haşıl

IRAK GÜNDEMİ

56 Süleymaniye'den Yükselen "Öz Yönetim" Talepleri / Feyzullah Tuna Aygün

64 Kazimi Dönemi Irak Dış Politikasında Ekonominin Muhtemel Rolü / Sercan Çalışkan

BAE'NİN LİBYA'DAKİ ANGAJMANLARI

Gökhan Ereli

28 KAPAK
DOSYASI

IRAK'TA HAŞDİ ŞABİ'NİN STATÜ TARTIŞMALARI VE GELECEĞİ

Bilgay Duman - Mehmet Alaca

52

GÜVENLİK VE STRATEJİ

TERÖRİZMİN HEDEF VE TAKTİKLERİNE DAİR KISA DEĞERLENDİRME

Dr. Göktaş Sönmez

88

SURİYE'DE KUZEN KAVGASI NE ANLAMA GELİYOR?

Oytun Orhan

40

20

48

60

72

76

80

BÖLGESEL GELİŞMELER

Post-Korona Döneminde İran'ın Bölgesel Siyasetinde Olası Değişimler / Mustafa Caner 64

Sisi Otoriterliğinin Yeni Aracı: Koronavirüs Pandemisi / Firuze Yağmur Gökler 68

İsrail'in Batı Şeria'yı İlhak Planı: Kapsamı, Gereklileri ve Zamanlaması / Haydar Oruç 72

Son Dönem Suudi Arabistan-Çin İlişkileri / Doç. Dr. Muharrem Hilmi Özev 76

Farklılıklar ve Gereklilikler Ekseninde Son Dönem İran-Katar İlişkileri Nereye? / Dr. Mustafa Yetim 80

EKONOMİ

Covid-19 Sonrası Suudi Arabistan Mali Krizi / Dr. Recep Yorulmaz 84

SİNE KRİTİK

Çölde Direniş ve Sanat: Ömer Muhtar, Kaddafi ve Mustafa Akkad / Doç. Dr. Sertaç T. Demir 92

ETKİNLİK

ORSAM Mart-Nisan 2020 Etkinlikleri 95

ORTADOĞU GÜNDEMİ

4 Mayıs 2020

- Libya'nın güneyindeki Ubari kentinde 17 Şubat Devrimciler Konseyi, darbeci General Halife Hafter'in son darbe girişimini reddettiklerini ve Hafter milislerini bölgeden çıkarmak için Libya hükümetinden destek istediklerini duyurdu

10 Mayıs 2020

- Irak yargısı, ülkede bir süredir devam eden hükümet karşıtı gösterilerde tutuklanan eylemcilerin tamamının serbest bırakılmasına karar verdi.

18 Mayıs 2020

- Irak'ta bir grup protestocu, ABD tarafından öldürülen Haşdi Şabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'i "terörist" olarak tanımlamasından dolayı Suudi Arabistan'ın uydu kanalı MBC'nin Bağdat ofisini bastı.

5 Mayıs 2020

- Irak Savunma Bakanlığı yaptığı açıklamada, IŞİD'in konuştuğu Gayda bölgesinde 3 yönden operasyon gerçekleştirildiğini, operasyonda 3 IŞİD militanının öldürüldüğünü, yola düşenen bombanın patlatılması sonucu 1'i polis, 3'ü aşiret güçlerinden olmak üzere 4 güvenlik görevlisinin öldüğünü aktardı.

12 Mayıs 2020

- Suudi Arabistan milli petrol şirketi Saudi Aramco'nun yılın ilk çeyreğinde net karı, yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgını nedeniyle geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 25 geriledi.

19 Mayıs 2020

- Yemen ordusu, başkent Sana'nın doğusundaki Nihm ilçesinde stratejik askeri noktaları ele geçirdiğini ve çatışmalarda 20 Husi milisin öldürüldüğünü duyurdu.

8 Mayıs 2020

- Yemen'de İran destekli Husi milislerin Özel Kuvvetler Komutanı Muhammed el-Hamran'ın hükümet güçleri tarafından öldürüldüğü açıklandı.

14 Mayıs 2020

- NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Libya'ya silah ambargosuna ilişkin, "BM tarafından tanınan Serrac hükümeti ile Hafter aynı kefeyle konuşulmaz. NATO, Trablus hükümetine destek vermeye hazır." ifadelerini kullandı.

20 Mayıs 2020

- Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın, Twitter'da yaptığı açıklamada, "İsrail'in Batı Şeria'yı ilhak planını reddediyoruz ve dünyaya tavır alması çağrısında bulunuyoruz. İşgal ve ilhak bir suçtur. Türkiye, Filistin topraklarının işgal ve ilhak siyasetine karşı atılacak tüm adımları desteklemektedir" dedi.

21 Mayıs 2020

- Suudi Arabistan'da son 5 yılda askeri harcamalar, 273 milyar doları bulurken bu miktar devlet harcamalarının yüzde 20,9'unu oluşturdu. ABD, özellikle Trump'ın göreve gelmesinden sonra Suudi Arabistan'ın ana silah tedarikçisi oldu.

22 Mayıs 2020

- Etiyopya'nın Nil Nehri'ni besleyen Mavi Nil'in yatağını değiştirerek inşa ettiği Hedasi Barajı'nın (Büyük Rönesans Barajı) nehir havzasındaki Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında başlattığı diplomatik kriz tüm girişimlere rağmen çözülemedi.

23 Mayıs 2020

- Libya ordusu, darbeci Hafter milislerinin kontrolündeki Hamza ve Yermük askerî kamplarını geri aldı.

25 Mayıs 2020

- İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, uluslararası kamuoyundan gelen tepkilere rağmen işgal altındaki Batı Şeria'da yer alan yasa dışı Yahudi yerleşim birimlerinin "ilhak" planında değişikliğe gitmeyeceklerini söyledi.

26 Mayıs 2020

- Mısır'da Kovid-19 ile enfekte olmasına rağmen tedavi altına alınmayan doktorun hayatını kaybetmesinden sonra Tabipler Sendikası, Sağlık Bakanlığını sorumlu tuttu. Mısır Tabipler Sendikası, Sağlık Bakanlığını doktorları korumak için yeterli önlem almamakla suçladı ve sağlık sisteminin çöktüğü konusunda uyardı.

24 Mayıs 2020

- Libya'da Hafter milisleri, Ramazan Bayramı sabahında başkent Trablus'taki Mitiga Havalimanı'na roketli saldırı düzenledi.

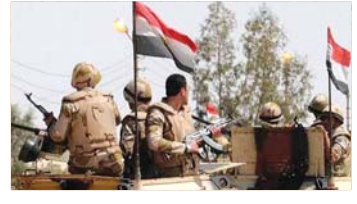

27 Mayıs 2020

- Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said, Libya Başbakanı Fayiz es-Serrac ile Libya'da yaşanan son gelişmeleri görüştü. Görüşmede Said, Tunus'un, Libya'da uluslararası meşruiyete ve çözümün Libyalılar arasında olması gerektiği ilkesine bağlılığını yineledi.

28 Mayıs 2020

- AB Konseyi, Suriye'de Esad rejimi ve destekçilerinin sivil halka yönelik baskılarının sürmesi nedeniyle uygulanan sınırlayıcı tedbirlerin 1 Haziran 2021'e kadar uzatılması kararı alındığını açıkladı. Açıklamaya göre, AB'nin, Suriye'de halka şiddet uygulanmasında rol aldığı için yaptırımlar listesine dahil ettiği kişi sayısı 273 oldu.

31 Mayıs 2020

- Mısır ordusu, Sina'nın kuzeyinde düzenlediği operasyon 19 silahlı militanı öldürdü. Operasyonlarda çok sayıda patlayıcı madde ve silah ele geçirildi.

ORTADOĞU GÜNDEMİ

1 Haziran 2020

- Katar'daki Ulusal İnsan Hakları Komitesi (NHRC), 3 yıldır abluka uygulayan Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in 4 bin 275 kere insan haklarını ihlal ettiğini duyurdu.

2 Haziran 2020

- Irak'ın Kerkük kentinde terör örgütü IŞİD'e karşı başlatılan operasyonda 13 teröristin öldürüldüğü belirtildi.

3 Haziran 2020

- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecid Tebbun isim vermeden Fransa'yı eleştirdi; "dış lobiler tarafından orduyu hedef alan umutsuz kampanyalar" olduğunu ve devletin bunları takip ettiğini söyledi.

5 Haziran 2020

- Libya Ordusu, Terhune kentini Hafter milislerinden temizleyerek kontrol altına aldığını duyurdu.
- BAE'nin Libya'nın doğusundaki gayrimeşru silahlı güçlerin lideri Hafter'e bağlı milislere gönderdiği ve milislerin depolarından çıkan yüz milyonlarca dolar değerindeki nitelikli silah, mühimmat ve araç Libya ordusu tarafından ele geçirildi.

6 Haziran 2020

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi'nin 22 kişilik kabinesinden 7 bakan daha güvenoyu aldı. Türkmenler ise yeni kabinede temsil edilmezken; Irak Meclis'i, Türkmen toplumun kabinede temsilini sağlamak amacı ile başbakana devlet bakanlığı ekleme yetkisi verdi.
- Irak'ta İran'a yakın Şii milis gücü Haşdi Şabi çatısında altında bulunan Bedir Örgütü lideri Hadi el-Amiri, milletvekilliğinden istifa etti. Amiri, gerekçesini belirtmediği istifa yazısını Meclis Başkanlığı'na gönderdi. Şii lider yerine Abdulkerim Yunus Aylan'ın seçilmesini talep etti.

4 Haziran 2020

- Libya ordusu, başkent Trablus'un il idari sınırlarının tamamında kontrolü sağladıklarını açıkladı.
- Irak'ta Haşdi Şabi'nin şehirlerdeki tüm askerî bürolarının kapatılması ve milis yapıların isimlerinin silinerek resmî askerî adlar kullanılması kararı alındı.

7 Haziran 2020

- Irak'ta Osman el-Ganimi'den boşalan Genelkurmay Başkanlığı görevine eski Ortak Operasyonlar Komutanlığı Başkanı Abdulemir Yarullah getirildi.

8 Haziran 2020

- Suriye'nin yerel para birimi Suriye lirası (SL), 3 haftada yüzde 50 değer kaybetti. 1 ABD doları, 3 bin SL seviyesini aştı.

9 Haziran 2020

- Yemen ordusu, Marib vilayetinde bazı yerlerde kontrolün sağlandığını ve İran destekli Husilere ait 2 silah deposunun imha edildiğini açıkladı.

10 Haziran 2020

- İsrail Başbakanı Netanyahu'nun ilhak planının ilk adımı olarak Batı Şeria'daki en büyük yasa dışı Yahudi yerleşim birimleri arasında yer alan Ma'ale Adumim, Ariel ve Gush Etzion'u "ilhak" edeceği belirtildi. Netanyahu'nun 1 Temmuz'da Ürdün Vadisi ve Batı Şeria'daki tüm yasa dışı Yahudi yerleşim birimlerini "ilhak" etme vaadinde bulunduğunu hatırlatan Times of Israel gazetesi, "Netanyahu, birçok bölgenin ilhakını geciktirecek ve çok sayıda yerleşimciye ev sahipliği yapan Ma'ale Adumim, Ariel ve Gush Etzion yerleşim birimlerinin ilhakına odaklanacak." bilgisini paylaştı.

12 Haziran 2020

- Lübnan'da yerel para biriminin dolar karşısında rekor seviyede değer kaybetmesi nedeniyle sokağa inen protestocular, başkent Beyrut'taki Merkez Bankası'na girmeye çalıştı. Lübnan Kızılhaç Örgütü, gösterilerde 41 kişinin yaralandığını açıkladı.

11 Haziran 2020

- İran Dışişleri Bakan Yardımcısı Muhsin Baharvend, Dışişleri Bakanlığının, "Süleymani suikastına" ilişkin Yargı, Devrim Muhafızları Ordusu ve İstihbarat Bakanlığının sürdürdüğü tahkikatın sonuçlanmasının ardından konuyu uluslararası mahkemelere taşıyacaklarını söyledi.
- Libya İçişleri Bakanı Fethi Başağa, darbeci General Halife Hafter'e bağlı milislerin alıkoydukları insanları konteynerlerde yaktığını, bir kısmını canlı halde toplu mezarlara gömdüğünü duyurdu.

13 Haziran 2020

- Yemen'in güneyindeki Şebva vilayetinde hükümet güçleri ile BAE destekli GGK'ya bağlı silahlı milis gruplar arasında çatışma yaşandı. Nisab ilçesi mahallelerinde çıkan çatışmanın sabahın ilk saatlerine kadar sürdüğü, hükümet güçlerinin GGK'ya bağlı silahlı milis gruplardan üç kişi esir alındı.

14 Haziran 2020

- Cezayir hükümeti Covid-19 ile mücadele kapsamında alınan sokağa çıkma yasağını 19 vilayette kaldırdığını duyurdu.

15 Haziran 2020

- Hamas Hareketi yöneticilerinden Salah el-Berdevil, Gazze'de düzenlediği basın toplantısında, İsrail'in işgal altındaki Batı Şeria'nın bazı kısımlarını "ilhak" etme planıyla mücadele için halk, medya, diplomasi ve hukuk ayaklarından oluşan ulusal faaliyet başlattıklarını söyledi.

18 Haziran 2020

- Suriye'nin yerel para birimindeki rekor değer kaybının ardından İdlibliler, alım gücünü korumak amacıyla Türk lirasını kullanmaya başladı.

21 Haziran 2020

- Libya ordusu, Sisi'nin "Sirte ve Cufra kırmızı çizgimizdir" şeklindeki açıklamalarının, Libya'nın iç işlerine yapılmış apaçık bir müdahale ve savaş ilanı olduğunu duyurdu.

23 Haziran 2020

- Sokotra Valisi Remzi Mahrus, ülkede Husilere karşı meşru hükümeti desteklemek için kurulan Arap koalisyonunun öncülüğünü yapan Suudi Arabistan'ı, BAE tarafından desteklenen ayrılıkçı GGK'ya Sokotra'yı ele geçirmesine izin vermekle suçladı.

YEMEN MÜDAHALESİNDEN LİBYA'YA: MISIR'IN İKİNCİ VIETNAM'I?

“

Yemen macerası Mısır için bir Vietnam sendromu oluşturmuş ve dış askeri müdahalelerine ciddi bir psikolojik bariyer haline gelmiştir.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Vietnam Mısır'a çok uzaktır ve orayla pek bir ilgisi de yoktur. Belki benzer zamanlarda olduğu için Amerika'ya direnen Vietnamlılara Mısır'da sempati olmuştur o kadar. Ancak Mısır yaklaşık aynı yıllarda (1960'lar) kendi Vietnam benzeri başarısızlığını Yemen'de yaşamıştır. 1952'de Batı ve sömürge karşıtı söylemlerle darbe yapan Cemal Abdunnasır ve arkadaşları, Kral I. Faruk yönetimini bitirerek ülkeyi 3. dünya eğilimli bir diktatörlüğe taşımışlardır. Nasır yönetimi, Filistin ve Cezayir gibi birçok ülkede bağımsızlık mücadelesini desteklerken Batı işbirlikçisi saydığı krallıkları askeri darbe ile değiştirmek politikalarından geri durmamışlardır. Bu tutumun temel örnekleri

kendisini Irak, Libya ve Yemen gibi ülkelerde göstermiştir.

1958'de Suriye ile kurduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti, 1961'de ise Suriye'deki askeri darbe ile dağılınca Mısır, sarsılan prestijini Yemen'de tekrar toplamak istemiştir. Mısır güvenliği ve ticareti için önemli olan Yemen'deki karışıklığa ağırlığını koyarak da prestijini geri kazanmak istemiştir. Yemen'de 1962 yılında Mütevekkil Hanedanı'na karşı Arap milliyetçisi General Abdullah Sellal “devrimci cumhuriyetçiler” sloganıyla, yeni başa geçen İmam Muhammed el-Bedr'i darbe ile devirmiştir. İmam Bedr kuzeydeki Suudi Arabistan'a kaçmış ve sınır civarındaki Şii grupları harekete geçirerek bir iç savaş başlatmıştır. Bu darbeyi destekleyen Nasır liderliğindeki Mısır, Körfezdeki krallıklar (özellikle Suudi Arabistan) ile de ciddi çatışma durumuna girmiştir.

Arkasında Mısır'ın olduğu açık olan darbeye karşı kralcıların savaşını Suudi Arabistan, Ürdün, İngiltere ve İsrail desteklemiştir. Sıranın kendisine geleceğinden korkan ve Nasır'ın kendi petrollerini kontrol etmek istediğini düşünen Suudi Arabistan, Kral Bedr'i destekleyen kabilelere silah ve askeri malzeme vermiştir. Irak'ta ve Su-

riye'de darbe tecrübesi olan Nasır, Yemen'deki cumhuriyetçilere 70 bin asker, çokça silah ve hatta savaş uçağı göndemişse de iki taraf yıllarca yenilememiştir. Bin kilometrelik mesafede Rusya'nın da yardımıyla Mısır'dan Yemen'e maliyetli bir hava köprüsü kurulmuştur. Ancak dağlık ve çöl gibi zor coğrafi şartları barındıran Yemen'de

Nasır politikasının sonuç alması mümkün olamamıştır.

Suudi Arabistan'ın coğrafi yakınlığı, İmam ve monarşi taraftarı Zeydi kabilelere daha kolay destek ulaşmasına imkân sağlarken, Mısır ise bu destekleri durdurmakta ve kendi taraftarlarına gerekli desteği sağlamakta çok zorlanmıştır. Bu

günkü Suudi Arabistan'ın Hüsü mücadelesine benzer şekilde çok maliyetli hava gücü kullanması gerekmiştir. Ancak o günlerin aksine Suudi Arabistan geçmişte desteklediğı Şii kabileler ve gruplar ile günümüzde çatışma halindedir. Siyasi, askeri ve ekonomik açılardan yüksek maliyetlere yol açan Yemen çatışmalarını Mısır ve Suudi

Arabistan bitirmek istese de hem yerel hem de uluslararası güçler çatışmanın sürmesini istemiştir. Suudi Arabistan Nasır saldırılarına karşı, o dönem Şah rejiminin hakim olduğu İran'dan dahi yardım istemiştir. Şah rejimi ise Körfez'deki benzer krallıkların rejim güvenliğine saygı göstermiş ve Suudi Arabistan ile birlikte Yemen'deki Şii grupları desteklemiştir. Yemen'de 10 binden fazla askerini kaybeden Mısır, ekonomik olarak da savaşın ağır maliyetini yüklenmiş ve dış iç borç durumu artmıştır. Mısır'ın Yemen'deki başarısızlığı 1967 yılında İsrail ile savaşta ağır yenilgi almasına da sebep olmuştur. Öyle ki, 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra daha önce Yemen'de savaştığı Suudi Arabistan'ın maddi yardımına dahi muhtaç kalmıştır.

Sisi'nin Libya Müdahalesi Açıklamalarındaki Temel Faktörler

Yemen macerası Mısır için bir Vietnam sendromu oluşturmuş ve dış askerî müdahalelerine ciddi bir psikolojik bariyer haline gelmiştir. Mısır'daki darbeyi ve Abdülfettah el-Sisi rejimini finanse eden Suudi Arabistan'ın Yemen'de Husilere karşı verdiği savaşa bile asker göndermeye Suudi Arabistan yanlısı Sisi rejimi direnmiştir. Ancak hem rejimin içeride yaşadığı meşruiyet sorunları hem de dış baskılar, Sisi rejiminin Libya'ya askerî müdahale olasılığını dillendirmesine yol açmaktadır. Özellikle Sisi darbesinin Körfez'deki temel destekçileri Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), bir kez daha Mısır'ı askerî-siyasi riskleri çok yüksek olan bu şekilde bir maceraya itmektedirler. Diğer

tarafından buradaki esas mesele Mısır'ın askerî müdahaledeki ciddiyeti ve müdahale durumunda başarı şansıdır.

Geçtiğimiz ay Libya'da meşru hükümet kuvvetleri, Türkiye'nin askerî ve stratejik desteği ile darbeci Halife Hafter güçlerinden Tarhune bölgesini de geri almış; başkent Trablus'un çevresinden Tunus sınırına kadar olan Batı bölgesini darbecilerden temizleyerek zafer kazanmıştır. Bu zafer yaklaşık bir yıldır başkenti ele geçirip darbe sürecini tamamlamak isteyen Hafter'e ve destekçilerine ağır bir yenilgi olmuştur. Türkiye destekli zafer ile prestij kazanan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH), uluslararası diplomaside daha çok dikkate alınmaya başlamıştır.

“

Hafter'i desteklerken dahi Mısır'ı yeterince önemsemeyen BAE ve Fransa gibi güçler, bugün Mısır'ı Libya'ya askerî müdahale yaparak gidişatı durdurmaya teşvik etmektedirler.

Ciddi bir hezimet yaşayan darbeci kamp, daha önce müzakere masalarından kaçan Hafter için ateşkes çağrısı yapmaya başlamışlardır. Bu çağrılar Hafter'e sahada yeniden toparlanması için zaman kazandırmayı ve ona bağlı kuvvetlerin daha da gerilemesini engellemeyi amaçlamaktadır. Hafter'i desteklerken dahi Mısır'ı yeterince önemsemeyen BAE ve Fransa gibi güçler, bugün Mısır'ı Libya'ya askerî müdahale yaparak gidişatı durdur-

maya teşvik etmektedirler. Mısır'ın, komşusu Libya üzerinde güvenlik, ekonomik ve siyasi hesapları vardır. Özellikle ticaret, enerji ve ülkede çalışan işçilerin dövizleri açısından Libya'nın Mısır için önemli olduğunu unutmamak gerekmektedir. Fakat Mısır için Libya konusundaki temel açmaz şudur: Bu sorunların çözümü amacıyla müdahale gerekli mi ve askerî müdahalenin başarı şansı nedir?

“Sirte ve Curfa kırmızı çizgimizdir” açıklaması yapan Sisi, darbe modeli olarak Hafter'e baştan beri destek verse de küresel güçlerin Libya'da Mısır'a önemli bir rol vermeyeceği bilinmektedir. Hafter unsurlarının aldığı askerî yenilgilerin ardından Mısır'ın ateşkes ve arabuluculuk çağrısı yapmasına rağmen, Sisi'nin tarafsız olmadığı gerekçesiyle Libya Hükümeti bu çağrıyı reddetmiştir. Daha sonra Sisi'den gelen askerî müdahale tehdidinde yine merkezi Libya hükümeti “savaş ilanı” diyerek çok sert tepki göstermiştir. Daha önce de müdahale konusunda yeterince istekli olmayan Mısır için UMH ve Türkiye tarafından yapılan kararlılık içeren açıklamaların ardından Libya müdahalesinin çitası daha da yükselmiştir.

Sisi'nin bu sert söylemsel çıkışını Libya'daki gelişmelerden daha çok bir dereceye kadar Mısır'ın iç politikasıyla bağlantılı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Halihazırda koronavirüs salgını ile mücadelede önemli zaafı yaşayan Sisi rejimi, Etiyopya'nın Rönesans Barajı'nı doldurmaya başlaması ile Nil Nehri temelli şu problemleri ile de karşı karşıya kalmaktadır. Bu problemlerin Sisi rejimini, Libya

temelli gelişmelerden daha fazla kaygılandığı söylenebilir. Bu nedenle Sisi rejimi iç politik gelişmeleri de etkilemek amacıyla Sirte çıkışını yapmıştır. Sirte, Hafter'ın ana üssü Bingazi'ye giden yolda önemli bir geçiş konumundadır ve Muammer Kaddafi'nin memleketi olması açısından Hafter ile işbirliği yapan eski rejim taraftarlarının da etkili olduğu önemli bir kaledir. Sirte ayrıca güneydeki çöl bölgelerine açılan kapı konumundadır ve petrol hilalinin de ucunda olması dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, Libya'daki darbeler ile Mısır'daki destekçisi Sisi rejiminin, Sirte'nin düşmemesi için yoğun çaba göstereceği anlaşılmaktadır.

“

Mısır ordusunun asker sayısı yüksek olmasına rağmen eğitim, teknik ve savaşma kapasitesi açısından da oldukça yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Dış operasyonlar şöyle dursun Mısır ordusu Sina yarımadasındaki terörist gruplarla bile başa çıkmakta zorlanmaktadır.

”

Mısır Ordusu'nun Durumu

Yukarıda anlattığımız Yemen Savaşı, modern Mısır tarihinde ciddi bir travma oluşturmuş ve bugünkü politikaları üzerinde oldukça etkili olmuştur. Sadece Libya değil, Mısır'ın her türlü yurtdışı askerî müdahaleye yönelmesi toplumsal-siyasi açıdan yeterince zordur. Mısır'ın bu şekilde bir operasyona

girmesi durumunda ise başarı şansının oldukça sınırlı olduğu ve böyle bir müdahalenin ekonomik maliyetini kaldıramayacağı savunulabilir. Geçen hafta IMF'den 5 milyar dolarlık borç alan Mısır'ın olası bir müdahalenin yükünü kaldırması beklenmemektedir. Dahası askerî maliyetlerin bahsi geçen Körfez ülkelerinden karşılanması ihtimalinde ise Mısır'ın sahada başarı ihtimali şüphelidir. Çünkü Mısır ordusu dışarıda savaşmaya değil, içeride rejimi korumaya odaklı şekilde yapılmıştır. Bugün Mısır ordusunun üst düzey kademesinde yer alan askerlerin, sonucu garanti olmayan bir maceraya atılarak mevcut statülerini ve konforlu durumunu bozmaya yönelme ihtimali de soru işaretleri barındırmaktadır.

Mısır ordusunun asker sayısı yüksek olmasına rağmen eğitim, teknik ve savaşma kapasitesi açısından da oldukça yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Dış operasyonlar şöyle dursun Mısır ordusu Sina yarımadasındaki terörist gruplarla bile başa çıkmakta zorlanmaktadır. Ayrıca Mısır'a ciddi askerî yardım yapan ABD, Libya'da Hafter ile güçlü bağlara sahip olmamakta ve özellikle Rusya'nın Hafter'e dolaylı desteğinden rahatsız olmaktadır. Dolayısıyla savunma ve silah tedariki açısından ABD'ye bağımlı olan Mısır'a, ABD'nin yeşil ışık yakması kolay değildir. Küresel boyutun yanı sıra Cezayir-Mısır rekabetinde Mısır'ın Libya'ya olası askerî müdahalesi Cezayir'i çok

zor durumda bırakabilir. Bu nedenle Libya'nın çöl bölgesindeki kabilelerle güçlü bağları olan Cezayir'in, bu müdahaleye karşı olması ve özellikle güneydeki aşiretlerin Hafter'den kopmasında etkili olabilmesi beklenebilir.

Libya özelindeki ihtimal ise Mısır'ın müdahalesinin Libya halkı tarafından işgal olarak görülmesi ve Hafter'ın siyasi-askerî çöküşünün böylece hızlanmasıdır. Bilindiği gibi Libya krizinde esas belirleyici Hafter değil, bu kişiyi destekleyen bölgesel-küresel aktörlerdir. Bu aktörlerden Mısır'ın askerî müdahalesine karşı çıkması muhtemel Avrupa Birliği (AB) ülkesi ise İtalya'dır. Giderek daha net bir şekilde UMH'nin yanında yer alan İtalya, vatandaşı Giulio Regeni'nin Mısır'da öldürülmesi sorunu ve Fransa-Mısır arasındaki ileri düzey işbirliğinden rahatsızdır. İtalya'nın aksine diğer AB ülkesi Fransa'nın Mısır ve Hafter'e destek olması daha muhtemeldir. Bir çatışma durumunda Mısır'a ucuz veya hibe şeklinde silah vererek Hafter'e destek olması ve dahası Mısır'ı Türkiye'ye karşı savaşması için tahrik etmesi muhtemeldir. Fakat bu ihtimalin de zayıf olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu bağlamda seçime giden ABD yönetiminin Fransa'nın NATO'yu Türkiye'ye karşı kullanmasına engel olacağı söylenebilir. Tüm bu yerel, bölgesel ve küresel dinamikleri dikkate aldığımızda Mısır'ın Libya'ya askerî müdahaleyi istemeyeceği, istese dahi başarı ihtimalinin oldukça şüpheli olduğu anlaşılmaktadır. ■

TÜRKİYE KARŞITI İTTİFAKIN LİBYA AÇMAZI

“

Koronavirüsün çatışma bölgelerine etkisi daha ziyade savaşı tarafların pozisyonlarını değiştirip değiştirmeyeceklerine yönelik olurken, kırılan ülkelerde ise salgının yaratabileceği olumsuz etkilerden endişe edilmektedir.

”

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

ORSAM Başkan Yardımcısı

Son dönem Ortadoğu siyasetinin başlıca gündem maddesi olan Libya, Türkiye'nin dış politikasında da öncelikli konu haline gelmiştir. Öyle ki, koronavirüs salgınıyla mücadele ve Suriye ile Kuzey Irak'ta devam eden askerî angajmanlara rağmen 2020'nin ilk yarısında Ankara'nın en fazla mesai harcadığı konunun Libya olduğu söylenebilir. Bu durum, Libya'nın hem Türkiye'nin Ortadoğu siyaseti hem de Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri açısından büyük önemi haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle Türkiye, Libya'da uluslararası camia tarafından tanınan Ulusal Mütakat Hükümeti'nin (UMH) varlığını devam ettirmesi, Halife Haf-

ter güçlerine karşı üstünlüğünü koruması ve Libya'nın toprak bütünlüğünün korunmasına büyük önem vermektedir. Bu bağlamda yürüttüğü faaliyetlerde büyük bir başarı sağlayan Türkiye, Fayiz es-Serrac hükümetinin sahadaki varlığını güçlendirmesi ve ilerlemenin kalıcı hale gelmesi için diplomatik ve askerî desteğini sürdürmektedir.

“
Libya'da uluslararası meşruiyeti olan Fayiz es-Serrac yönetimindeki UMH ile anlaşmalar imzalayan Ankara, uluslararası hukuka uygun olmayacak girişimlerden uzak durmaktadır.
”

Türkiye'nin Çok Yönlü Dış Politika Anlayışı

Türkiye'nin Libya başta olmak üzere son dönemde hayati önem atfettiği Suriye ve Doğu Akdeniz gibi konularda çıkarlarını korumada başarılı olmasında çok boyutlu bir dış politika yaklaşımı rol oynamaktadır. Bu noktada öncelikle sahada kazanılacak başarılarla odaklanılırken, bu uğurda her türlü imkan seferber edilmiş; uzun yıllar dış politikada göz ardı edilen askerî güç kullanımı da işlevselleştirilmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin söz konusu angajmanlarında dikkat çeken bir diğer husus ise uluslararası hukuka uygunluktur. Suriye'de gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlarda uluslararası hukuka uygun biçimde hareket eden Türkiye, Doğu Akdeniz'deki haklarını da yine aynı çerçevede korumaktadır. Libya'da uluslararası meşruiyeti olan Fayiz es-Serrac yönetimindeki UMH ile anlaşmalar imzalayan Ankara, uluslararası hukuka uygun olmayacak girişimlerden uzak durmaktadır. Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasında öne çıkan bir diğer unsur da sahada ve masada gerçekleştirilen başarıların ulusal ve uluslararası kamuoyuna anlatılması ve hamlelerin kamuoyları nezdinde meşruiyet kazanmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda İletişim Başkanlığı'nın yürüttüğü faaliyetlere ilave olarak, TRT World ve Anadolu Ajansı'nın geniş kitlelere ulaşan yayınları ve düşünce kuruluşlarının faaliyetleri büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin bu çok yönlü dış politikasının sahada kazanımları beraberinde getirmesi ve Ankara'nın nüfuz alanının genişlemesi, uzun

yıllardır Türk dış politikasından rahatsız olan ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki dış politika hamlelerini akamete uğratmak isteyen bölgesel ve küresel aktörler tarafından endişeyle izlenmektedir. Aralarında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Mısır, İsrail ve Fransa gibi ülkelerin bulunduğu bu aktörler siyasi ve ekonomik sıkıntılara rağmen Türkiye'nin dış politikada Ortadoğu ile sınırlı kalmadan vites büyütmesi ve birçok farklı coğrafyadaki angajmanlarını sürdürmesini ciddi bir hoşnutsuzlukla takip etmektedirler. Bu rahatsızlık gerek bahsi geçen aktörlerin sahadaki başarısız hamleleri etrafında yoğunlaşan iş birliklerine gerekse de resmî söylemlerine yansımaktadır. Yine benzer şekilde söz konusu rejimlerin kontrol ettiği veya fonladığı medya kanallarının yayınlarında da bu hoşnutsuzluk açık biçimde görülmektedir.

“
Libya'daki UMH güçleri Türkiye'nin de desteğiyle, BAE'nin kendi askerî unsurlarını da devreye soktuğu bu süreci başarılı bir şekilde püskürterek ülkenin stratejik noktalarında hakimiyetini sağlamıştır.

Türkiye Karşıtlığında Öne Çıkan Ülkeler

Türkiye karşıtı bölgesel politikaların sürdürülmesinde en fazla öne çıkan aktörün BAE olduğu söylenebilir. Özellikle 2011'deki Arap devrimlerini izleyen süreçte Türkiye ve BAE'nin bölgeye dair siyasi vizyonlarında farklılaşma yaşanırken, bu durum 2013'te Mısır'da yaşanan askerî darbeden sonra daha keskin bir hal almıştır. Her ne kadar iki ülke arasındaki ticari ilişkiler olumlu seyrini devam ettirdiyse de siyasi ilişkiler giderek

bozulmuştur. Öyle ki, Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimine BAE'nin finansal destek sağladığına dair iddialar ciddi biçimde gündeme gelmiştir. Bu girişim ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. İzleyen süreçte iki ülke arasındaki gerilim farklı bölgelere ve sektörler yayılarak devam etmiştir. Bu durum son olarak kendisini Libya sahnesinde açık biçimde göstermiştir. BAE tarafından desteklenen Halife Hafter idaresindeki silahlı unsurlar, Libya'daki meşru Fayiz es-Serrac hükümetini devirmek üzere geniş kapsamlı operasyonlar başlatmıştır. Ancak Libya'daki UMH güçleri Türkiye'nin de desteğiyle, BAE'nin kendi askerî unsurlarını da devreye soktuğu bu süreci başarılı bir şekilde püskürterek ülkenin stratejik noktalarında hakimiyetini sağlamıştır.

Türkiye karşıtı ittifakın en önemli iki bölgesel destekçisi ise Suudi Arabistan ve Mısır'dır. Suudi Ara-

bistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerde dönüm noktası Kral Abdullah'ın 2015'in Ocak ayında hayatını kaybetmesi olmuştur. Ardından Kral Selman'ın göreve gelişi ve oğlu Muhammed bin Selman'ın veliyet prensliğe getirilmesi ile birlikte Riyad yönetiminin Türkiye'ye karşı hasmane tutumu daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum 2018 yılında Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın ülkesinin İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluk'unda öldürülmesinin ardından daha da kötüye gitmiştir.

Aynı şekilde Mısır da Türkiye karşıtı politikalarda merkezi bir konumda olmuştur. Nitekim sıklet olarak Türkiye ile kıyaslanabilmemesinin ihtimal dahilinde olduğu tek Arap ülkesi olan Mısır, 2013'teki askerî darbeden sonra doğrudan Ankara'ya karşı bir pozisyon almıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BAE ve Suudi Arabistan'ın desteklediği ve dönemin Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el-Sisi tarafından gerçekleştirilen darbeye kesin bir surette karşı çıkması, Türkiye ile Mısır arasında kalıcı hasarlara neden olan bir durumun yaşanmasına neden olmuştur. 2013'ten bu yana diplomatik ilişkiler en düşük seviyede gerçekleşirken, hemen her bölgesel meselede Mısır, Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermek üzere bir siyaset izlemektedir. Bu durum son olarak kendisini Doğu Akdeniz ve Libya'daki gelişmelerde göstermektedir. Türkiye'nin Libya'da UMH ile olan yapıcı ilişkilerini ve Doğu Akdeniz'deki kazanımlarını tehdit olarak değerlendiren Mısır, yaptığı sert açıklamalar ve tehditlerle Türkiye'yi bölgedeki denklemin dışında tutmak istemektedir.

Son olarak gerek Suriye gerekse Libya'da Türkiye'nin daha aktif bir tutum içerisinde olması bu ülke siyasetlerinde etkisi olan Fransa'yı da ciddi anlamda rahatsız etmiştir. Türkiye'nin Suriye'ye yönelik Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Operasyonlarını düzenlediği sırada en büyük tepkiyi gösteren ülkelerden olan Fransa, Ankara'nın Libya ve Doğu Akdeniz'deki kazanımları karşısında çaresiz kalmıştır. Türkiye'nin sahadaki ilerleyişini engelleyemeyen Paris liderliği, yukarıda sayılan üç ülke ile işbirliğine giderek Türkiye karşıtı bloğun Avrupa'daki temsilciliğini yapmaya başlamıştır. Tarihte Ortadoğu'daki en aktif dış güçlerden birisi olan Fransa'nın gelinen noktada bölgedeki aktörlere bel bağlayan bir politika izler hale gelmesi, Paris'in uluslararası siyasette düştüğü konumu da gözler önüne sermektedir. Fransa'nın Türkiye'ye olan öfkesinin temelinde Ankara'nın artan etkisinin Fransa'nın geçmişte nüfuz sahibi olduğu bölgelere odaklanması ve Türkiye'nin girişimlerine paralel olarak Fransa'nın etkisinin giderek azalıyor oluşudur. Bu nedenle Paris'in gerek Doğu Akdeniz gerekse Libya siyasetinde Türkiye'yi doğrudan hedef alan bir tutum içerisinde olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin önce Suriye daha sonra Doğu Akdeniz ve Libya'da elde ettiği kazanımlar şüphesiz Ankara'nın artık sadece masada müzakere edilecek bir aktörden ziyade sahada olayların seyrini değiştirebilecek bir güç haline geldiğini göstermektedir. Suriye'de Rusya ve İran'a, Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve İsrail'e, Libya'da da Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'a rağmen bölgesel politikalarını uygulamaya geçiren ve hedeflerine büyük oranda ulaşan Türkiye, kendisini bölge siyasetinin en önemli aktörü olarak konumlandırma gayretindedir.

Ortadoğu politikalarını Türkiye karşıtlığı üzerinden inşa eden rejimler, bu düşmanca politikalar yerine bölgenin istikrara kavuşmasına adına yapıcı bir tutum izlemedikleri sürece karşılığında Ankara'yı bulmaya devam edeceklerdir. Türkiye, Ortadoğu'da demokratik, çoğulcu, özgürlükçü ve meşruiyetini halktan alan rejimlerin iktidarlara geldiği bir bölge vizyonundan vazgeçmeyecektir. Uzun yıllardır baskı rejimleri altında yaşayan bölge halkları, kalkınma ve refahın öncelendiği ve insan haklarının yüceltildiği bir Ortadoğu'da yaşamayı hak etmektedirler. ■

LİBYA'DA RUS GÖLGE ORDUSU WAGNER

“

Temelde Moskova'nın çıkarlarının temini için resmî olmayan unsurların kullanılması gerekliliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir oluşumdur. Üyelerinin Rus Askerî İstihbarat Teşkilatı (GRU) tarafından eğitildiği iddia edilmekte ve liderliğini GRU'nun özel operasyon birliğinden emekli olan Dimitry Valeryevich Utkin yapmaktadır.

”

Gökhan Batu

Araştırma Asistanı, ORSAM

Rusya'nın son yıllarda başta Ortadoğu ve Afrika olmak üzere özel askerî güvenlik şirketlerinden (ÖAGŞ) gittikçe artan bir şekilde faydalandığı müşahade edilmektedir. Özellikle iç çatışma ve zayıf devlet otoritelerinin bulunduğu sorunlu bölgelere müdahalede etkili bir yöntem olarak ön plana çıkan bu şirketlerden biri son zamanlarda uluslararası kamuoyunda adı sıklıkla duyulan Wagner Group'tur. Suriye ve Libya

sa-
hasında Rusya'nın, sırasıyla sivillere yönelik eylemleriyle meşruiyeti tartışmalı duruma düşen rejim ve gayrı meşru Halife Hafter'i desteklemesi nedeniyle Wagner'in anlaşılması ve faaliyetleri önem arz etmektedir.

Öncülü Suriye'de kısa süre görev yapan "Slav Güçleri" olan Wagner, temelde Moskova'nın çıkarlarının

te-
mini için resmî olmayan unsurların kullanılması gerekliliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir oluşumdur. Üyelerinin Rus Askerî İstihbarat Teşkilatı (GRU) tarafından eğitildiği iddia edilmekte ve liderliğini GRU'nun

özel operasyon birliğinden emekli olan Dimitry Valeryevich Utkin yapmaktadır. Wagner paralı askerlerinin önemli bir bölümü ciddi askerî tecrübeye sahip olsa da grubun bazı üyelerini eski suçlular ve çatışma tecrübesi ve eğitimi sınırlı bireyler oluşturmaktadır. Motivasyonları büyük oranda para olan bu bireyler arasında ideolojik açıdan homojen bir duruş gözlemlenirse de bunlardan bir bölümünün aşırı sağcı ve Neonazi olduklarının altı çizilmelidir. Eski Rus askerleri ve Rus Özel Kuvvetleri mensuplarının yanı sıra Sırp, Kazak, Çeçen ve İnguş üyelerinin bulunduğu Wagner'in faaliyetlerine dair ilk izlere, Ukrayna İstihbaratı'nın 2014 yılında baş-

layan Donbass'teki çatışmalar sırasında bu grup tarafından bölgedeki ayrılıkçılara destek verildiğine dair raporlarında rastlanmaktadır.

“

Esasında özel askerî güvenlik şirketlerinin ülke dışındaki çatışmalara katılması Rus yasalarına aykırı bir durumdur. Fakat bu organizasyonlar, Ukrayna, Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Zimbabve, Mozambik ve Libya başta olmak üzere devletin doğrudan müdahalesi olmaksızın Rusya'nın ulusal güvenlik çıkarlarının sağlanması adına dış müdahaleler yapılmasına imkân vermektedir.

”

Rusya'nın Gölge Faaliyetlerinin Aracısı

Esasında özel askerî güvenlik şirketlerinin ülke dışındaki çatışmalara katılması Rus yasalarına aykırı bir durumdur. Fakat bu organizasyonlar, Ukrayna, Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Zimbabve, Mozambik ve Libya başta olmak üzere devletin doğrudan müdahalesi olmaksızın Rusya'nın ulusal güvenlik çıkarlarının sağlanması adına dış müdahaleler yapılmasına imkân vermektedir. Nitekim Moskova, bahsi geçen gruplarla ilişkisini reddetmektedir. Bu sayede uluslararası hukuk açısından sorumluluktan kaçınılması ve Kremlin'in üzerinde resmî bir kayıplardan kaynaklanması muhtemel siyasi risklerin azaltılması mümkün kılınmaktadır. Moskova ile görünüşte resmî-organik bağı bulunmayan Wagner, Vladimir Putin'le 2000'li yıllara uzanan yakın ilişkilere sahip olduğu iddia

edilen Rus oligark Yevgeny Prigozhin tarafından 2014'te kurulmuştur. "Putin'in aşçısı" olarak da nitelendirilen Prigozhin, aynı zamanda Putin lehine propaganda faaliyetlerini yürüten "İnternet Araştırma Merkezi"nin de sahibidir. Bu kuruluş, 2016 yılında yapılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanlık seçimlerine Rusya'nın müdahale ettiğine dair iddiaların merkezinde yer almış ve Prigozhin bu sebeple ABD tarafından yaptırımlara maruz kalmıştır.

Wagner'in temelde Batılı özel askerî şirketlerine benzer bir mantıkla kurulduğu; ancak aralarında ciddi farklar olduğu değerlendirilebilir. Sahadaki faaliyet alanları itibarıyla ele alındığında, çalışma alanları kritik altyapılar veya devlet dairelerinin korunması, önemli bireylerin ve materyallerin riskli bölgelerde ulaşımına refakat etme gibi spesifik faaliyetlerle sınırlı olan muadillerinin aksine Wagner, istihbarat ve karşı-istihbarat, sabotaj gibi faaliyetlerin yanı sıra bizzat çatışmalara katılmakta ve kayıplar vermektedir. Toplam üye sayısı değişmekle birlikte 5 bini geçmediği değerlendirilen Wagner'in, mevcut kuvvetiyle bir savaşın gidişatını değiştirmekten çok Rus kuvvetleriyle çatışma bölgelerinde bulunmak, sahadaki müttefik gruplara danışmanlık yapmak ve bunlara sağlanan ve hassas silah sistemlerini kullanmak suretiyle buralarda resmî olarak Rusya'nın varlığını perdelemeye yönelik çalıştığı ifade edilebilir.

Wagner, Rusya'nın sorunlu bölgelerdeki faaliyetlerinin gizlenmesi adına etkili bir araçtır. Üyelerinin,

şirketin faaliyetlerine dair gizlilik üzerine 10 yıllık bir anlaşma imzaladıkları ve şirketin faaliyetleri sırasında ölmeleri durumunda ödeme alabilmeleri için bu gizlilik şartının aileleri de bağladığı iddia edilmektedir. Dahası bu bireylerin görev bölgelerine geçtiklerinde üzerlerinde telefon, kayıt cihazı ve görev kapsamı dışındaki diğer elektronik haberleşme cihazlarına el konulmaktadır. Çatışmalarda ölen Wagner üyelerinin ise ülkelerine götürüldüğü ve ailelerine gösterilmeksizin mühürlü tabutlar içerisinde defnedildiği ifade edilmektedir. Wagner'in standart bir ticari teşekkül olmaması bir başka önemli noktadır. Ne Rusya'da ne de uluslararası alanda Wagner Grubu'na ait kayıtlı yasal bir ticari organizasyon bulunmazken, gerçekte var olan bu yapının faaliyetlerinden de sahiplerini sorumlu tutmak mümkün olmamaktadır.

Suriye ve Libya'da Wagner

Wagner'in, Suriye sahasında şiddetli çatışmalara katıldığı rapor

edilmiştir. 2016 yılında Palmıra'nın, IŞİD'den alınması için düzenlenen operasyonlarda 2,500 Wagner askerinin aktif olarak çatışmalarda yer aldığı ve başarı gösterenlerin ödüllendirildiği kaydedilmiştir. 7 Şubat 2018 tarihinde ise rejim unsurlarıyla beraber çok sayıda Wagner üyesi paralı asker, ABD destekli YPG terör örgütünün kontrolü altındaki Deyr ez Zor'da bulunan petrol ve gaz tesislerini ele geçirmek üzere harekete geçmiştir. Bu grubun mekanize birliklerle beraber bölgeye yaklaşması üzerine ABD'ye ait hava unsurları devreye girmiş ve bölgedeki ABD topçusunun da desteğiyle gerçekleşen saldırılardan sonuncunda sayısı tam bilinmemekle beraber 200'e yakın Wagner paralı askerinin öldürüldüğü iddia edilmiştir. Nisan ayında ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo, mezkûr olayı kastederek Rusların yüzlerce kayıp verdiğini iddia etmiştir. Buna mukabil Rusya'dan yapılan açıklamada, Rus Ordusu'yla hiçbir irtibatı bulunmayan 5 Rus'un burada hayatını kaybettiği ifade edilmiştir.

Oysa iddialara göre burada hayatını kaybeden Wagner üyelerinin cenazeleri, olaydan haftalar sonra kademeli olarak Rusya'ya geçirilmiş ve gerçek ölüm yerleri ve zamanları gizlenmek suretiyle sessiz sedasız gömülmüştür.

Libya'da ise sayılarının 1400 ila 2000 arasında olduğu tahmin edilen Wagner paralı askerlerinin, cephede çatışmalara katılmak yerine keskin nişancılık, İHA ve hava savunma sistemleri operatörlüğü ve birçoğu darbeci Halife Hafter için savaşmak üzere Sudan ve Çad gibi ülkelerden toplanan deneyimsiz askerlerin eğitimi gibi daha çok cephe gerisindeki faaliyetleri üstlenmişlerdir. Bu durum, esasında Suriye ve Libya'nın Rus dış politikasındaki ağırlığına da işaret etmektedir. Rusya'nın, Libya'da ilk etapta halk üzerinde nüfuzu olduğunu değerlendirdiği Muammer Kaddafi'nin oğlu Seyfül İslam Kaddafi ile temas ettiği iddia edilmektedir. Diğer yandan, Libya'daki çatışmalar boyunca bir yandan Hafter'e destek verirken, diğer

yandan BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile görüştüğüne yönelik iddialar dikkat çekmiştir. Bütün bunlara karşın Rusya, Libya iç savaşına müdahil olmadığını ifade etmektedir. Öte yandan Halife Hafter'in sözcüsü Ahmet el-Mismari, bölgede Wagner'in varlığını reddederken sahada kendilerini destekleyen bazı "Rus grupların bulunduğunu" kabul etmiştir. Bu noktada 2018 yılında Hafter'in Moskova'yı ziyaretinde, savunma bakanlığı yetkilileriyle gerçekleştirdiği toplantıda Prigozhin'in de hazır bulunması dikkat çekmiştir.

Özellikle Türkiye'nin desteğiyle Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin (UMH) Tunus sınırı boyunca güney hattında ve doğu yönünde hızla mevzi kazanmaya başladığı ve Terhune'yi ele geçirip Sirte'ye kadar ilerlediği Mayıs sonu ve Haziran ayının ilk haftasında, Libya Başkanlık Konseyi Başkan Yardımcısı ve UMH Başkan Yardımcısı Ahmet Maytik ve UMH Dışişleri Bakanı Muhammed Tahir Siyala Moskova'da görüşmeler yapmıştır. Söz konusu görüşmelerde taraflar arasındaki diyalog ortamının Libya'daki karşıt pozisyonlarına rağmen bu kadar rahat sağlanabilmiş olması da taraflar arasındaki temasın geçmişe dayandığı noktadaki iddiaları doğrular niteliktedir. Dolayısıyla iki tarafla da görüşen Rusya için önceliğin, Hafter'in kazanmasından çok masada etkili bir aktör olarak varlığını sürdürme ve olası kazanımlardan faydalanma olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Gelinen noktada ABD tarafından gelen aksi yöndeki açıklamalara

karşın Rusya'nın masada olması ve bu ülkede iç savaş sonrası dönem için kazanımlar elde etmesi kuvvetle muhtemeldir.

“

NATO için de Rusya'nın Libya'daki mevcudiyeti mahzurlu bir durumdur. "Avrupa'nın istikrar ve güvenliğinin, Akdeniz'deki güvenlik ve istikrar ile çok yakından bağlantılı olduğu yönünde NATO ülkeleri arasındaki fikir birliği" göz önünde bulundurulduğunda, Libya'da Rusya'nın varlığını konsolide etmesi ve/veya üs elde etmesi durumunun NATO için de bir tehdit içerdiği değerlendirilebilir.

”

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında Suriye'den sonra Libya gibi kritik bir bölgede de Rusya'nın varlığı Avrupa'nın güneyden kuşatılması anlamına gelmektedir. Öte yandan NATO için de Rusya'nın Libya'daki mevcudiyeti mahzurlu bir durumdur. "Avrupa'nın istikrar ve güvenliğinin, Akdeniz'deki güvenlik ve istikrar ile çok yakından bağlantılı olduğu yönünde NATO ülkeleri arasındaki fikir birliği" göz önünde bulundurulduğunda, Libya'da Rusya'nın varlığını konsolide etmesi ve/veya üs elde etmesi durumunun NATO için de bir tehdit içerdiği değerlendirilebilir.

Wagner paralı askerlerinin, UMH'nin ilerlemesi karşısında Rusya tarafından süratle bölgeden tahliye edilmesi ve riske edilme-

mesi, Şubat 2018'de Deyr ez Zor'da yaşanan ve Rusya açısından adeta bir facia niteliğindeki olaydan dersler çıkarıldığını göstermektedir. İlâveten bu durum, Rusya'nın Wagner'e atfettiği öneme işaret etmektedir. Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'daki Irak, Suriye ve Libya gibi ülkelerde devlet otoritelerinin zayıflaması sonucunda ortaya çıkan otorite boşluğu, devlet dışı aktörlerin bu ülkelerde güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. Wagner gibi yapıların, bölgeye müdahil olmada büyük güçlere sağladığı uluslararası hukuk açısından sorumluluktan kaçınma ve muhtemel kayıpların neden olacağı siyasi risklerin önüne geçme gibi avantajları göz önünde bulundurulduğunda, bu ve benzeri yapılarla, kısa ve orta vadede şartların uygun olduğu her krizde karşılaşılması kuvvetle muhtemeldir. ■

LİBYA'NIN GELECEK İNŞASINDA TÜRKİYE'NİN SİYASİ VE ASKERÎ DESTEĞİ

“
UMH'nin kurulması ile başkent
Trablus Libya'da meşru
hükümetin merkezi olmuştur.
Buna karşılık darbeci Hafter ve
milisleri başkent Trablus'u ele
geçirmek için sayısız saldırı
düzenlemiş, meşru hükümetin
kontrolündeki bölgelerde çok
sayıda çocuğun da yer aldığı
sivil ölümüne sebep olmuştur.
”

Doç. Dr. Ramazan Erdağ

Eskişehir Osmangazi Üniv.
Uluslararası İlişkiler Öğr. Üyesi

Arap Baharı sonrası yaşanan siyasi istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı ile karşı karşıya kalan Libya, Birleşmiş Milletler (BM) arabuluculuğunda ulusal birliğini ve bütünlüğünü sağlamaya çalışmaktadır. Muammer Kaddafi sonrası siyasi uzlaşının sağlanamaması, ülkeyi bölünmenin eşiğine getirmiştir. BM tarafından tanınan meşru hükümet Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ülkede siyasi birliği sağlamaya çaba sarf etmenin yanında darbe girişimleri ile ülkedeki siyasi krizi derinleştiren ve gerçekleştirdiği saldırılarla Libya ve bölgesel güvenliğe tehdit oluşturan darbeci Halife Hafter'e karşı mücadele vermektedir. Libya'da UMH kurulmasına karşın Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi'nin (TM) Hafter nedeniyle siyasi uzlaşmaya destek vermemesi, ülkede politik ve coğrafi bütünlüğün sağlanmasını engellemektedir.

UMH ve Libya'da Siyasi Meşruiyet

2015 yılının sonunda BM girişimleri ile Fas'ın Suheyrat kentinde imzalanan Libya Siyasi Anlaşması ile UMH oluşturulmuş ve Başkanlık Konseyi kurulmuştur. Libya siyasi bütünleşmesini sağlaması öngörülen anlaşmaya Trablus merkezli yönetim destek verirken, Hafter'in baskıları nedeniyle Tobruk merkezli TM anlaşmayı desteklememiştir. Uluslararası ka-

muoyu ise BM temelli meşru hükümeti desteklediklerini açıklarken; Hafter ve milisleri, bölgesel ve küresel bazı aktörler tarafından siyasi ve askerî olarak desteklenerek Libya krizinin derinleşmesine yol açmıştır. Libya Siyasi Anlaşması ile meşru hükümet olarak tanımlanan Trablus merkezli UMH ile Hafter destekçisi Tobruk merkezli TM arasında siyasi bütünleşme sağlanamamasına rağmen, UMH'nin Libya'da tek meşru aktör olarak tanınması önemli bir adım olmuştur.

UMH'nin kurulması ile başkent Trablus Libya'da meşru hükümetin merkezi olmuştur. Buna karşılık darbeci Hafter ve milisleri başkent Trablus'u ele geçirmek için sayısız saldırı düzenlemiş, meşru hükümetin kontrolündeki bölgelerde çok sayıda çocuğun da yer aldığı sivil ölümüne sebep olmuştur. Libya'da siyasi meşruiyet yetkisi UMH'ye ait olsa da Hafter'e Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Mısır, Rusya ve Fransa tarafından sağlanan askerî-siyasi destek UMH'nin siyasi ve askerî gücünün konsolide edilmesini engellemektedir. Bu bağlamda UMH'nin siyaseten olduğu kadar askerî olarak da desteklenmesi ve ülkedeki uluslararası tanınırlığı olan tek meşru hükümetin kontrol alanının genişletilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin UMH ile Yaptığı Anlaşmalar

Türkiye Libya krizinin sonlandırılması ve kalıcı siyasi çözümü için en fazla çaba sarf eden ülkelerden birisidir. Libya'yı vekâlet savaş alanı haline getiren çoğu aktörün

aksine Türkiye; ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, yer altı ve üstü kaynaklarının ülke halkına ait olması ve meşru hükümetin başkent Trablus başta olmak üzere ülkenin kontrolünü sağlaması amacı ile UMH'ye siyasi, askerî ve ekonomik destek sunmaktadır. Türkiye'nin bütüncül Libya politikasındaki en stratejik adım 2019 sonunda gelmiş, iki ülke arasında önce Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin anlaşma ve hemen sonrasında ise askerî alanda işbirliği anlaşması imzalanmıştır. "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin somut bir göstergesi olmuştur. Mutabakat muhtırası Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Mısır ve İsrail'in Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) aradan çıkararak Akdeniz'de kıyı şeridinde sınırlandırmayı öngören planlarını boşa çıkardığı gibi Libya ile Türkiye arasındaki uzun vadeli işbirliğine de alan açmış oldu. Özellikle Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'e yönelik hesaplarını tersine çeviren hamle ile Türkiye ve Libya uluslararası kamuoyuna net mesajlar vermiş oldu. Bu mesajlardan ilki UMH'nin Libya'yı temsile yetkili tek meşru hükümet olduğunun sadece söz ile değil fiilen hayata geçirilmesi ile ilgilidir. İkincisi, BM tarafından da anlaşmanın kabul edilmesi uluslararası hukuk açısından meşruiyetini güçlendirmiş ve anlaşmaya muhatap tarafların egemenlik hakları da teyit edilmiştir.

Deniz yetki alanlarını belirleyen mutabakat muhtırası UMH'nin

Libya halkının menfaatlerini gözetmesi ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını koruması açısından da kritik öneme sahiptir. Şöyle ki, ülke içinde Hafter ve destekçilerine karşı meşru mücadele yürüten UMH aynı zamanda uluslararası alanda ülkenin hak ve menfaatlerini koruyan ve gözetten bir yaklaşım içerisinde olduğunu göstermiştir. Darbeci Hafter ve milislerinin ülkeyi kaosa ve siyasi krize sürüklemeye çalışmalarına rağmen Libya'nın meşru hükümeti UMH, egemen devlet aklı ile ülke çıkarlarını gözeterek uluslararası alanda önemli siyasi-askerî adımlar atmaktadır. Bu bağlamda UMH'nin en önemli stratejik ortağı Türkiye'nin siyasi desteğinin yanında sağladığı askerî destek sahadaki durumu UMH lehine daha da güçlendirmiştir.

Deniz yetki alanlarını belirleyen mutabakat muhtırası ile aynı zamanda Libya ile Türkiye arasında imzalanan güvenlik ve askerî işbirliği anlaşması, Hafter'in başkent Trablus'u ele geçirmek için başlattığı işgal ve saldırı girişimlerini püskürten ve Trablus'un güvenliğini garanti altına alan en önemli adım olmuştur. Anlaşma ile iki ülke arasında güvenlik ve askerî işbirliği alanları belirlenirken Türkiye'nin UMH'ye özellikle askerî konularda danışmanlık, malzeme ve planlama desteği verecek olması UMH'nin askerî anlamda da güçlenmesine hayati katkı sağlamıştır. Bu yönüyle darbeci Hafter'in yuvarıda zikredilen ülkelerden sağlamış olduğu militan, silah, teçhizat ve ekipmana karşı UMH, Türkiye'nin sağladığı askerî destekle sahadaki gücünü pekiştirmiş ve Hafter'e karşı başkent Trablus başta

olmak üzere birçok kentte askerî üstünlüğü sağlamıştır.

Öncelikle deniz gücü ile Akdeniz sahilinde Libya'nın başkenti Trablus'un güvenliği sağlanırken, ilerleyen süreçte Türkiye tarafından sağlanan silahlı insansız hava araçları (SİHA) ile UMH, Hafter ve milislerine karşı önemli operasyonel üstünlük elde etmiştir. 2020 yılı başından itibaren UMH, Türkiye'nin özellikle SİHA desteği ile Hafter ve milislerinin kontrolündeki birçok kritik şehir ve havalanında kontrolü tekrar ele geçirmiştir. Hafter'in kendisini ülkenin devlet başkanı ilan ettiği en son darbe girişiminin TM tarafından bile tanınmaması askerî alandaki kayıplarının yanında siyaseten de desteğini kaybetmeye başladığını göstermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın önümüzdeki dönemde Hafter'in Libya'da "her an sürecin dışına atılabilir" açıklaması darbeci Hafter'in Libya'da hızlı bir şekilde zemin kaybettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Libya'nın Siyasi Geleceği ve İstikrar Arayışı

Türkiye'nin özellikle askerî açıdan sağladığı destekle Libya'da dengelerin UMH lehine dönüştüğü söylenebilir. Bununla birlikte darbeci Hafter ve milislerini destekleyen bölgesel ve küresel aktörlerin ülkedeki vekil savaşlarını sürdürmeye devam edeceği de göz ardı edilmemelidir. Siyasi ve askerî açıdan Hafter'in zemin kaybetmesi UMH'nin elini güçlendirirken Libya'da kalıcı siyasi çözüm açısından uluslararası kamuoyunun BM destekli sürdürülebilir bir ateşkes ve

Liderlerden Libya'da darbeci güçlerle mücadeleye devam mesajı

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ankara'da konuk ettiği Libya Başbakanı Fayiz es-Serrac ile işbirliğinin güçlü şekilde devam ettirileceği mesajını verdi. İki lider, Libya'nın istikrar ve güvenliğini hedef alan gayri meşru ve darbeci güçlere karşı mücadele vurgusu yaptı

TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP ERDOĞAN

LIBYA BASBAKANI
FAYİZ ES-SERRAC

**TÜRKİYE CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP ERDOĞAN :**

- "Darbeci Hafter'i destekleyerek Libya'yı kan ve gözyaşına boğanları tarih yargılayacaktır."
- "Libya'nın geleceğini sürekli tehdit altında tutan bir kişinin bu konuda masaya oturacak bir temsili kabiliyeti de olamaz."
- "Libyalı kardeşlerimizi asla darbecilerin ve lejyonerlerin insafına bırakmayacağız."
- "Doğu Akdeniz'deki doğal zenginliklerden faydalanmak üzere arama ve sondaj dahil iş birliğimizi ilerletmeyi hedefliyoruz."
- "Darbeci Hafter'in kalleş saldırılarına rağmen Millî Mutabakat Hükümeti salgın konusunda gerekli tedbirleri aldı."

**LIBYA BASBAKANI
FAYİZ ES-SERRAC :**

- "Türkiye'nin (Libya'daki) tarihi ve cesur tutumundan ötürü teşekkürlerimizi ilettik."
- "(Libya'da) Düşmanı tamamen ortadan kaldırmıncaya kadar mücadelemizi yapacağız."
- "(Gayri meşru güçlerin lideri Hafter'e) Bundan sonraki süreçte müzakere olanağı vermeyeceğiz."
- "Libya'nın yeniden imarı sürecinde Türk şirketlerini Libya'da görmek istiyoruz."

04.06.2020

müzakere şartlarını oluşturması gerekmektedir. Bu bağlamda Libya'da kalıcı siyasi çözüme taraf olacak aktörlerin dışsal etkilerden mümkün olduğunca uzak bir şekilde ülkede ulusal bütünlüğün sağlanması ve bu amaçla kurulmuş olan UMH'ye desteğin genişletilmesi için çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Öte yandan Libya siyasi sürecinde sahadaki dengeler UMH'nin rolünü belirleyecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin Libya'ya sağladığı askerî

ve siyasi destek çözüm masasında UMH'nin elini güçlendiren en önemli faktördür. Libya'da kalıcı siyasi çözüm sağlanana kadar Türkiye'nin sahadaki askerî desteğinin devam edeceği beklenebilir. Türkiye'nin askerî danışmanlık desteği yanında özellikle SİHA'lar ile hava gücü üstünlüğünü UMH lehine değiştirmiş olması, Libya'nın siyasi geleceği açısından da son derece kritik bir adım olmuş ve son dönemde UMH'nin rolünü fazlasıyla güçlendirmiştir. ■

Cezayir'in Önleyici ve Aktif Libya Politikası?

“

Cezayir, NATO tarafından da olsa Libya'ya yapılacak herhangi bir dış müdahaleye karşı çıkmıştır. Cezayir'in bu Libya politikasının temelinde, askerî müdahalelere karşı siyasi çözümleri ve uluslararası güçlerin girişimlerine karşı ise bölgesel düzeni önceleme yatmaktadır.

”

Abdennour Toumi

Uzman, ORSAM

Muammer Kaddafi rejimine karşı 2011 yılında başlayan ayaklanmaların ilk günlerinden beri Cezayir, Libya'da doğrudan müdahale yerine arabuluculuk rolünü tercih

etmiştir. Bu süreçte diplomasiye olan bağlılığını gösteren Cezayir yönetimi, uluslararası kurumları desteklemiş ve

meşru güçlerin egemenlik haklarına saygı göstermiştir. Yine dış müdahale karşıtı bu politikasının bir yansıması olarak Cezayir, NATO tarafından da olsa Libya'ya yapılacak herhangi bir dış müdahaleye karşı çıkmıştır. Cezayir'in bu Libya

politikasının temelinde, askerî müdahalelere karşı siyasi çözümleri ve uluslararası güçlerin girişimlerine karşı ise bölgesel düzeni önceleme yatmaktadır.

Bununla birlikte, Cezayir'de ordunun ülke içi gelişmelere yoğun-

laşmasına yol açan Hirak gösterilerinin oluşturmuş olduğu iç dinamik Cezayir'in Libya'ya odaklanmasını engellemiştir. Gösteriler boyunca ordunun bir başka önceliği, Sahel ülkelerinden gelecek güney kentlerine sızmaya çalışan yasa dışı göçmenlerle mücadele etmek olmuştur. Yine ülkenin güney sınırlarında bulunan çölde silah ticareti yapan silahlı İslamcı gruplar da bir başka endişe konusu olmuştur. Ancak iç dinamiklerin doğurduğu bu zorluklara rağmen, Cezayir'in Libya konusunda harekete geçmesinin bir zaruret olduğunu belirtmek gerekir.

Cezayir bir süredir alt-bölgesel istikrar konusuna öncelik vermektedir. Libya ile 1.311 km'lik sınırı bulunan Cezayir, Libya'da yaşanan olayları iç güvenlik meselesi olarak görmektedir. Tek taraflı kontrolün olduğu güney ve Libya sınırları, Sahel ülkelerinde hala varlığını sürdüren el-Kaide ve IŞİD militanları, Cezayir için doğrudan tehditler olarak değerlendirilmektedir.

Cezayir'in Temkinli İdealizmi

2011'den beri Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler, Cezayir'in ulusal güvenlik konusunda daha temkinli bir politika takip etmesine sebebiyet vermiştir. Bu ulusal güvenlik anlayışı da Libya iç savaşını durdurma konusunda Cezayir'in istekliliğini pekiştirmiştir. 2013 yılında Libya sınırına yakın olan Illizi'de yaşanan rehine krizi, Aïn Amenas'te gaz tesislerine yapılan saldırılar ve 2012'de Mali'nin Kuzey'inde patlak veren kriz bu endişenin doğruluğunu göstermiştir.

Yaşanan tüm bu gelişmeler ordu ve istihbarat servisi için uyarı niteliği taşımıştır. Bu bağlamda iç güvenlik tesis edildikten sonra bölgesel güvenliğin güçlendirilmesi ve supranasyonel silahlı gruplarla mücadele edilmesi Cezayir için öncelikli politika haline gelmiştir. Mayıs 2020'de kamuoyu ile paylaşılan anayasa taslağına göre Cezayir ordusu, Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği ve Arap Birliği ile birlikte barışma koruma operasyonlarına katılabilecektir. Ayrıca bu taslak ile cumhurbaşkanının parlamentoda üçte iki oy çoğunluğunu kazanması halinde Cezayir'in sınır dışı operasyon başlatmasının önü de açılmaktadır. Anayasa değişikliği önerilerinin bu maddeleri, birçok analist tarafından 2011 sonrası Libya krizinin Cezayir'in ulusal güvenlik algısında getirdiği değişimlerin yansımaları olarak yorumlanmıştır. Cezayir'in çevresindeki kırılğan istikrar durum göz önünde bulundurulduğunda, bu anayasa önerisinin Cezayir'e gerektiğinde bazı ülkelerde operasyon yapabilmesinin önünü açmasının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bazı AB ve Arap ülkelerinin Halife Hafter milislerini desteklemesi, Cezayir ve Tunus'un Libya krizindeki politikasını bir dereceye kadar zorlaştırmıştır.

Güvenlik Gerekçeleri ve Politika Değişimi

Cezayir'in aktiflik kazanan politikası, Libya ve Sahel'de yaşanan

olaylar bağlamında incelendiğinde haklılığı anlaşılmaktadır. Cezayir uluslararası meşruiyeti kabul edilen hükümete tam destek verdiğini açıklamış, çözümün dış askerî müdahale olmadan gerçekleşmesi çağrısını yineleyerek BM destekli Libya diyalog grubu aracılığıyla kapsamlı bir diyalog ve siyasi çözüm vurgusu yapmıştır. Libya'daki siyasi kriz ve iç savaşa bir son vermek amacıyla Cezayir'in olası paydaşları Tunus, İtalya, Türkiye ve bunlara ek olarak Rusya olabilir. Böylece Cezayir ordusu, bölgesel ve yerel aktörlerle iş birliği içerisinde Libya istikrarı için somut bir çalışma yürütebilir.

Bununla birlikte, bazı AB ve Arap ülkelerinin Halife Hafter milislerini desteklemesi, Cezayir ve Tunus'un Libya krizindeki politikasını bir dereceye kadar zorlaştırmıştır. Ancak sahada son yaşanan gelişmeler güç dengelerini değiştirmiş, Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) güçleri savunmadan saldırı pozisyonuna geçmiştir. Batı'da Hafter milislerinden 5 kentin alınması yine kritik öneme sahip olan Vatiyye Askerî Üssü'nde kontrolün sağlanması bu değişen dinamiğe işaret etmektedir.

Cezayir, askerî seçenekleri masaya getirmeden önce krizin hafifletilmesi için iyi niyet göstermiştir. Bu noktada Cezayir-Türkiye yaklaşması, Abu Dabi eksenindeki Haftercilerin tüm çabalarına rağmen sahada ve masada önemli kazanımlar elde etmiştir. Yine Libya Başbaka-

nı Fayiz es-Serrac ve Hafter'in Moskova'da buluşmasında Cezayir'in aracılığı ve Ankara'nın çabaları etkili olmuş ancak ateşkes çağrılarını Abu Dabi baskısı sonrasında sonuç vermemiştir.

Sonrasında Berlin Zirvesi'nde önemli bir arabuluculuk girişiminde bulunan Cezayir; Fransa ve İtalya'nın eski sömürgelerine miras bıraktığı bölgesel siyasi boşluğu doldurmaya gayret etmiştir. Bu noktada Fransa ve İtalya'nın Libya ve göçmenler konusunda çok net bir anlaşmazlık içerisinde olduğunu ve İtalya'nın güneyinde yaşanan istikrarsızlıktan büyük endişe duyduğunu belirtmek gerekir.

Cezayir'in Yeni Bölgesel Rolü

Bölgesel ve uluslararası güçlerin çatışma bölgesine girmesi ve Libya'da vekalet savaşları yürütmesi, Cezayir'in Libya'yı sadece komşu olarak görmemesine sebep olmuştur. Bu durum Cezayir'i rahatsız etmekte; yaşanan olaylar siyasi istikrar ve ulusal güvenlik için önemli bir tehlike olarak değerlendirilmektedir. Ancak Cezayir'in bu pro-

aktif tavrı bölgede güçlü bir ülke görmek istemeyen güçleri rahatsız etmektedir.

Cezayir Libya'da ulaşılabilecek olan çözümün bir parçası olmak için çabalamakta ve kendisi dahil olmadan yapılan bir planın Libya istikrarını sağlayamayacağını düşünmektedir. Cezayir'in son yıllarda şahit olduğu iç zorluklar bölgede elini zayıflatsa da birçok analist, Cezayir'in Libya krizindeki rolünün önemine işaret etmeye devam etmektedir. Libya günümüz itibarıyla bir çok açıdan 1989 Taif Anlaşması öncesindeki Lübnan'ın iç savaş durumunu çağrıştırmaktadır. Ancak Libya'nın Lübnan gibi mezhepsel bir devlet olmadığını hatırlamak faydalı olacaktır.

Dolayısıyla Cezayir, 2015'teki Suheyrat Anlaşması'nın Hafter tarafından tamamen yok sayılma-

sından itibaren başka bir plan üzerinde çalışıyor gibi görünmektedir. Bu bağlamda da yeni bir müzakere sürecinin hedeflendiği söylenebilir. Geçtiğimiz hafta, Hafter'in muhatap alınmayacağını bildiren Serrac ve UMH güçlerinin sahada ilerleyişi muhtemel bir müzakere planını ve bu müzakerenin kapsamını etkileyecektir.

“

Libya'daki toplumsal istikrarının sağlanmasında Cezayir'in önemli bir rolü olabileceği aşikardır. Libya denkleminin çözüm noktasında kritik etkisi bulunan kabileler ile Cezayir'in iyi ilişkilere sahip olduğu göz önüne alındığında bu rolün önemi daha rahat anlaşılabilir.

”

“Sahada kazanan masada da kazanır” söylemi haklılığını her zaman ispat etmiş olsa da Libya'nın karmaşık sosyo-politik durumu göz önüne alındığında, sahaya ek olarak toplum nezdinde bir konsensüsün sağlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, Libya'daki toplumsal istikrarının sağlanmasında Cezayir'in önemli bir rolü olabileceği aşikardır. Libya denkleminin çözüm noktasında kritik etkisi bulunan kabileler ile Cezayir'in iyi ilişkilere sahip olduğu göz önüne alındığında bu rolün önemi daha rahat anlaşılabilir. Sonuç olarak önümüzdeki dönemde Libya temelli konferans çağrısı yapmaya hazır görünen Cezayir yönetiminin Kuzey ve Güney Sudan'a benzer şekilde Libya'nın bölünmesine razı olmayacağı anlaşılmaktadır. ■

BAE'NİN LİBYA'DAKİ ANGAJMANLARI

“

2011 yılında Muammer Kaddafi'nin ölümü sonrası Libya'da şiddetlenen iç savaş ortamında darbeci General Halife Hafter, 2014 sonrasında BAE'nin karşı-devrim politikasının son temsilcisi olarak konumlanmaktadır.

”

Gökhan Ereli

Araştırma Asistanı, ORSAM

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Ortadoğu'da karşı-devrim politikası ile birlikte halk hareketlerinin zemin kazanmasını engelleme yönünde gayret göstermiş ve halkın bütününe temsil etmekten uzak kesimler ile çıkar temelli ve “hiyerarşik” ilişkiler kurmak istemiştir. Mısır'da, Yemen'de, Libya'da, Suriye'de toplumsal ve siyasi süreçlerde aktif taraf olan BAE, 2018 yılından sonra Kuzey Afrika ülkelerindeki siyasi süreçlere ve askerî angajmanlara müdahil olmaya başlamıştır. BAE, Yemen'deki askerî varlı-

ğını 8 Haziran 2019 yılından itibaren azaltacağını açıklamış ve daha sonrasında 10 Şubat 2020 tarihinde Yemen'den askerî anlamda çekilse de güney vilayetlerdeki ayrılıkçı milislere verdiği desteği durdurmamış dolayısıyla BAE'nin Yemen'de nüfuzu devam etmiştir.

Körfez'de “tanker savaşları” sonrasında İran'ın ötekileştirilip izole edilme sürecinde ABD ve Suudi Arabistan ile benzer tutumu sergilemeyen BAE, dış politikasının yönünü tekrardan Kuzey Afrika'ya çevirmiştir. Bölgede Mısır, Libya,

Cezayir, Tunus, Fas ve Moritanya'daki siyasi, askerî ve toplumsal süreçler BAE'nin ilgisini çekmiş olsa da BAE liderliği Libya'ya özel bir önem atfetmektedir.

2011 yılında Muammer Kaddafi'nin ölümü sonrası Libya'da şiddetlenen iç savaş ortamında darbeci General Halife Hafter, 2014 sonrasında BAE'nin karşı-devrim politikasının son temsilcisi olarak konumlanmaktadır. BAE, demokratik olmayan hareketleri eğitip donatma, askerî diktatörlükler kurma ve siyasal İslam'a karşı topyekûn mücadele etme politikası izlemiştir. Bu çerçevede; Libya'da

Hafter'in yükselişinde, doğudan batıya toprak kazanmasında ve Hafter milislerini temsil eden sözde Libya Ulusal Ordusu'nun kurulmasında mali, askerî ve siyasi desteğini bu gayrimeşru güçlerden esirgememiştir. Nitekim, 2020 yılının ilk aylarından itibaren BAE'nin Hafter milislerine destekleri rekor düzeylere ulaşmış; BAE liderliği bu anlamda sadece Hafter'e askerî teçhizat yardımı artırmak ile kalmamış, Hafter'e uluslararası anlamda meşruluk kazandıracaklarını düşündüğü siyasi çabalara da dış politika söylemleri aracılığıyla katkı sağlamıştır. Fakat görünen o ki, BAE'nin Hafter'e yönelik mali, askerî ve siyasi desteği, Hafter milislerinin gerek askerî ve jeopolitik an-

lamda gerekse uluslararası anlamda bir geri çekilme ve itibar kaybı yaşamasına engel olamamıştır.

Libya Halkı BAE'ye Tepkili

BAE'nin Libya'da askerî angajmanlarını gayrimeşru güçler lehine ve meşru hükümet aleyhine yoğunlaştırması, Libya halkından ve Libya'nın tek meşru yönetimi olan Ulusal Mutabakat Hükümeti'nden (UMH) gelen tepkilerin giderek yükselmesine sebep olmaktadır. UMH yetkilileri birçok defa BAE'ye bağlı askerî teçhizatların, mütecaviz hamleler sonucunda imha edildiğini ve BAE'nin söz konusu faaliyetlerini durdurması gerektiğini dile getirdiler. Son dönemde Libya Milli Eğitim Bakanı Muhammed Ammari Zayid, halihazırda meşru

Libya hükümeti nezdinde BAE'ye karşı verilen tep-

kilerin bir toplamı olarak BAE'yi "savaş içerisinde olan ve saldırgan bir devlet" olarak nitelemekten geri durmamıştır. Ayrıca Ammari Zayid, BAE'nin Libya'nın ulusal egemenliğini ihlal ederek Bingazi yakınlarında bir askerî üs kurduğunu (el-Hadim) ve gayrimeşru güçlere destek vererek Libya halkının çatışmalarda kayıplar vermesinde büyük pay sahibi olduğunu belirtmiştir. Bakan Zayid, BAE ile ilişkilerin kesilmesi için Libya hükümetine çağrıda bulunarak, ülke içerisinde BAE karşıtı tepkilerin kurumsallaşması sürecini de güçlendirmiştir.

Libya'da BAE'ye yönelik tepkiler, UMH yetkilileri ve halk ile sınırlı kalmış değildir. Ülke içerisinde dini otoriteler de BAE'nin Libya'daki hamleleri karşısında sessiz kalamamıştır. Nitekim, Libya Müftüsü Sadık el-Giryani, BAE'yi Libya'da halkın içerisinde kimselerin öldürülmesinden sorumlu tutmuştur. Müftü Sadık el-Giryani, ayrıca Türkiye ve Katar'ın Libya'da demokratik ve barışçıl çözümlerinin desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Paravan Şirketlerden Paralı Askerler Ağına

BAE 2020'nin ilk aylarından itibaren Libya'da Hafter güçlerine jet yakıtı, tahribat kapasitesi yüksek askerî mühimmat ve silah tedarik etmiştir. Bu durum, BM'nin Libya'daki çatışma ortamının daha da şiddetlenmemesi için 2011'de yürürlüğe koyduğu silah ambargosunun delinmesi anlamına gelmiştir. Fakat BAE, uluslararası örgütler ve uluslararası toplum nezdinde kabul gören teamüllerin ak-

Hafter'i silahlandırmak için servet harcayan BAE, Libya'da istediğini elde edemedi

Libya'da 2014'ten bu yana ülkenin doğusundaki gayrimişru silahlı güçlerin lideri Halife Hafter'i destekleyen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Hafter'in başarısızlıklarına rağmen bu savaş için servet harcıyor

Hava radar takipçilerinin tespitine göre BAE, 12 Ocak-26 Şubat arasında Libya'ya yüzlerce kargo uçağıyla silah gönderdi

Hafter safalarında uzun süredir savaşan çok sayıda yabancı paralı savaşçının temini ve maaşlarının ödenmesini de BAE karşılıyor

BAE'NİN LIBYA'DA FINANSMANINI KARŞILADIĞI SİLAHLAR VE DİĞER MASRAFLAR (ORTALAMA BİRİM FİYATI, DOLAR)

HAVA ARAÇLARI

- 25 MİLYON** BAE yapımı Yabhon SIHA'ları
- 2 MİLYON** Çin yapımı Wing Loong II SIHA'lar
- 100 BİN** Rus yapımı Orlan-10 SIHA'lar
- 15 MİLYON** Super Puma helikopterler
- 23 MİLYON** Fransız Mirage 2000-9 savaş uçağı
 - Antonov An-26 ve Ilyushin IL-76 nakliye uçakları
 - Belarus üretimi savaş helikopterleri

MÜHİMMATLAR

- Çin yapımı Blue Arrow BA-7 füzeleri
- Çin yapımı GP6 roketleri
- ABD yapımı MIM-23 Hawk füzeleri

SAVUNMA SİSTEMLERİ VE ASKERİ ARAÇLAR

- 14,7 MİLYON** Rus yapımı Pantsir S-1 hava savunma sistemleri
- 145 BİN** BAE yapımı Nimr, Panthera, Spartan ve Tygra tipi zirhl personel taşıyıcı araçlar

BAE'NİN FİNANSE ETTİĞİ YABANCI SAVAŞÇI SAYISI

- 1 400** Rus paralı asker
- 3 000** Sudanlı "Cancavid" milisleri
- 700** Cadılı silahlı isyancılar

DİĞER

- 11 bin Ton** Jet yakıtı
- Askeri üslerin onarımı ve kullanılması

20.08.2020

BAE, Libya'ya paralı asker sevkiyatını gerçekleştirmektedir. Paralı askerler timinde yer alan *Steve Lodge* ve *Christian Durrant*'ın yanında, Opus Capital'in Yönetim Kurulu Başkanı *Amanda Perry*'nin avukatlarının aynı kişi olması, söz konusu kişiler ve şirketler arasında bir işbirliği olabileceğini doğrular niteliktedir. Hafter güçlerine paralı askerlerin yanında, üç adet Fransız SA-341 tipi muharip helikopter, iki adet 20 kişilik MRC1250 tipi bot BAE tarafından tedarik edilirken daha önceden Rusya'dan satın alındıktan PANTSIR S-1 hava savunma sistemleri de gönderilmiştir. Çin'den satın alınan Wing Loong 2 dronelerinin ise halihazırda Hafter güçlerine BAE tarafından temin edildiği ortaya çıkarılmıştır.

18 Mayıs 2020 tarihinde Vatiyye Askerî Hava Üssü'nün UMH güçlerince teslim alınması, Hafter güçlerinin bölgeden geri çekilmesine neden olmuştur. Vatiyye'nin UMH güçleri tarafından kontrol edilmesi gerek Hafter ve gerekse bölgesel/uluslararası destekçileri için jeopolitik kazanımlar ve askerî pozisyon açısından önemli bir kayba işaret etmiştir.

BAE'nin Askerî Desteği Hafter'e Yaramadı

18 Mayıs 2020 tarihinde Vatiyye Askerî Hava Üssü'nün UMH güçlerince teslim alınması, Hafter

sine eylemler gerçekleştirmeye devam etmiştir. Bu eylemlerden sonuncusu ise paravan şirketler aracılığıyla Libya'ya paralı asker ağlarının konuşlandırılması olmuştur.

BAE'nin Libya'da paralı askerler aracılığıyla askerî açıdan üstünlük kurma çabasında olduğu, BM Güvenlik Konseyi Libya Yaptırım Konseyi'nin gizli raporunda ortaya konulmuştur. "Lancaster 6

DMCC", "Opus Capital Asset Limited FZE", "Fulcrum Holding", "Starlite Aviation", "Sovereign Charterers", "Blackwater Worlwide", "Frontier Services Group" şirketlerinin dahil olduğu Libya'ya paralı asker gönderme operasyonunda birçok ülkenin de adı geçmektedir. Ürdün'den Güney Afrika'ya, Gabon'dan Malta'ya, Kazakistan'dan İngiliz Virjin Adaları'na, Eritre'ye kadar birçok ülke üzerinden gerçekleştirilen operasyonlar sonucu

güçlerinin bölgeden geri çekilmesine neden olmuştur. Vatiyye'nin UMH güçleri tarafından kontrol edilmesi gerek Hafter ve gerekse bölgesel/uluslararası destekçileri için jeopolitik kazanımlar ve askerî pozisyon açısından önemli bir kayba işaret etmiştir. Söz konusu geri çekilme sonrasında, BAE'nin Dışişlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Enver Gargaş, yaptığı açıklamada savaşan tarafları "kapsayıcı ateşkes ile birlikte siyasi müzakerelere ve diplomasiye" davet etmiştir. Bir yandan gayrimeşru güçlerin askerî kapasitesini illegal yollardan güçlendirmesi, BAE'nin; "diplomasi çağrısı", liderliğin söylemleri ve eylemleri arasında meydana gelen bir "tutarsızlık çatlağına" işaret etmektedir. Bunun yanında Hafter milislerinin yaşadığı yenilgi ve ardından gelen geri çekilme, diplomatik söylemler ile örtbas edilmeye çalışılmaktadır.

Nisan-Mayıs aylarında UMH'nın başlattığı taarruzlar çerçevesinde gayrimeşru güçlerin kontrolünde olan hava savunma sistemlerinin bir parçası olan Rus yapımı 9 adet PANTSIR S-1 yok edilirken, bölgede hava üstün-

lüğünü UMH'ye geçmesi

hedeflenmiştir. 50 adet Rus yapımı PANTSIR S-1 hava savunma sistemi, 2009-2013 yılları arasında BAE tarafından, 800 milyon dolar karşılığında satın alınmış ve daha sonradan bu hava savunma sistemlerinin bir kısmı Libya'da Hafter güçlerine tedarik edilmiştir. PANTSIR, 40 kilometreye kadar değişen menziliyle karadan-havaya füze savunma sistemi olarak dik-kati çekmiştir.

Yüksek teknoloji ekipman ile BAE'nin Libya'da Hafter'e verdiği desteği gün geçtikçe artmasına rağmen Hafter güçlerinin zemin ve alan kaybetmesi, BAE'nin Libya politikasını daha agresif bir şekilde sürdürmesine de sebep olmuştur. Nisan 2019'dan itibaren Bingazi merkezli Hafter güçlerinin Trablus'u ele geçirme çabaları yoğunlaşmış ve Hafter kendisini Libya'nın tek lideri ilan etmiş olsa da söz konusu planlar, gerçeğe dönüşürülemediği ve Mayıs 2020'ye gelindiğinde Libya'da meşru güçlerin tekrar alan kazandığı bir ortama girilmiştir.

“

Son dönemde BAE; Libya, Doğu Akdeniz ve Levant jeopolitiğinde Türkiye'nin üstlendiği yapıcı rolü “diplomatik” görünmesine rağmen mesnetsiz ve temelsiz söylemleri ile hedef almaktan geri durmamıştır.

”

Askerî angajmanlarını karşı-devrim stratejisi çerçevesinde belirleyen BAE, Ortadoğu'da yoğun çatışmaların yaşandığı bölgelerdeki faaliyetlerini yoğunlaştırırken aynı zamanda ülke liderliği üzerindeki uluslararası tepkilerin de giderek artmasına yol açmaktadır. Son dönemde BAE; Libya, Doğu Akdeniz ve Levant jeopolitiğinde Türkiye'nin üstlendiği yapıcı rolü “diplomatik” görünmesine rağmen mesnetsiz ve temelsiz söylemleri ile hedef almaktan geri durmamıştır. Öncelikle Libya'daki siyasi ve barışçıl çözümü Türkiye'nin engellendiğini savunan, ardından Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini hedef tahtasına oturtan BAE, uluslararası örgütler ve uluslararası toplum nezdindeki itibarını iyiden iyiye zedelemektedir. Gerek Suriye ve gerekse Yemen'deki faaliyetleri birçok kez kınanan BAE'nin son dönemdeki yıkıcı faaliyetleri, Libya ve Levant temelli gelişmelerde Türkiye'ye yönelttiği asılsız ithamları karşısında da Türk makamları tarafından net bir şekilde BAE'ye tekrardan hatırlatılmıştır. ■

LİBYA'DA GÜÇ UNSURU OLARAK KABİLELER

“

İbn Haldun toplumların devlet olabilmesini ancak asabiyetle mümkün görmüş; sebep asabiyetini, nesep asabiyetinin bir üst boyutu olarak değerlendirmiştir. Kan bağıni aşarak ortak bir ülkü/şuur etrafında güçlerini temerküz ettiremeyen toplumların sağlıklı bir devlet kurmasının çok zor olduğunu düşünen İbn Haldun, bu durumun vaki olduğu topraklarda sürekli çatışmaların olacağını belirtir.

”

Ramazan Oduncu

Araştırma Asistanı, ORSAM

Arap nüfusunun %85'lik kısmı kabile merkezli örgütlenen Libya'da, siyasi ilişkiler ekseriyetle kabile bağları üzerinden oluşturulmaktadır. Kabilenin aldığı bağlılık yahut karşıtlık kararları bir bütün olarak fertler için bağlayıcı olmaktadır. Osmanlı döneminde Doğu Libya'da elde edilen hakimiyet kabileler üzerinden genişletilmiş, yine İtalyan işgaline karşı mücadelede Ömer Muhtar ve Kral İdris'in tarikat

bağları aracılığıyla kabileler üzerinde sağladıkları nüfuz etkili olmuştur. Son olarak Kaddafi'nin ülkede hakimiyetini temin etmesinde ve yine sonrasında infaz edilmesinde kabileler kritik rol oynamıştır. Bu çerçevede kabileciliğin Libya sosyo-dinamikleri üzerindeki etkisi ve kabilelerin iktidar üzerindeki belirleyici rolünü anlamak için kendisi de bir kabile lideri olan Kaddafi'nin bu gücü nasıl yapılandırdığını anlamaya çalışmak faydalı olacaktır.

Kabilecilik ve Libya

İbn Haldun, Tarih-i İber'in girişi Mukaddime'de toplum metafiziğini temellendirirken “*asabiyet*” kavramını geniş bir şekilde ele almaktadır. Mukaddime'de “*asabiyet*” kavramının karmaşık bir biçimde ele alınması, bu kavramın manasını tek bir kavramla karşılamayı zorlaştırmıştır. *Asabiyet* kavramını farklı grupları bir araya getiren mayaya olarak kabul ettiğimizde, birlik ve örgütsel bir yapının İbn Haldun'e göre ancak asabiyet ile mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede İbn Haldun nesep ve sebep olmak üzere iki tür asabiyetten bahsetmektedir. Konumuzla ilgili olan nesep asabiyeti, kan bağından tevellüt eden daya-

nışma ve aidiyet duygusudur. İbn Haldun toplumların devlet olabilmesini ancak asabiyetle mümkün görmüş; sebep asabiyetini, nesep asabiyetinin bir üst boyutu olarak değerlendirmiştir. Kan bağıni aşarak ortak bir ülkü/şuur etrafında güçlerini temerküz ettiremeyen toplumların sağlıklı bir devlet kurmasının çok zor olduğunu düşünen İbn Haldun, bu durumun vaki olduğu topraklarda sürekli çatışmaların olacağını belirtir.

Libya kabileleri incelendiğinde kendi içlerinde bir anlamda demokratik niteliklere işaret edecek özellikler arz ettikleri görül-

mektedir. Şura yahut meclis denilen alt birliklerde, üyeler tarafından bağlayıcı olan kararlar alınmaktadır. Karar alım sürecinde hiyerarşik bir yapı takip edilmekte, kabilenin her üyesi bu sürece aktif katılım hakkına sahip olmaktadır. Alınan kararların kabilenin her ferdi için bağlayıcı olması, bazı özel durumlarda kabileden bireysel kopmaların olması ile sonuçlanmaktadır. Bu tür durumlarda başka bir kabilenin himayesine girilmektedir. Ancak bu kişiler, o kabilenin tam bir üyesi sayılmazlar. Evlilikler genelde kabile içinde olsa da farklı kabileler arasındaki evliliklerde kız tarafı eşinin

kabilesine tabi olmakta ve kendi kabilesinden tamamen çıkmış sayılmaktadır.

Libya'daki önemli kabileler bölge bazlı şu şekilde sıralanabilir:

Trablusgarp bölgesinde: Warfala, Magariha, Maslata, Awlad Busayf, el-Zintan, el-Rijban, Zawiya.

Sirte bölgesinde: Qaddafi, el-Magariha, el-Magharba, el-Riyyah, el-Haraba, el-Zuwaid, el-Guwaid.

Sirenayka bölgesinde: el-Zuwayya, Awlad Ali, Misurata, Masamir, el-Awagir, el-Abaidat, Drasa, el-Ba-

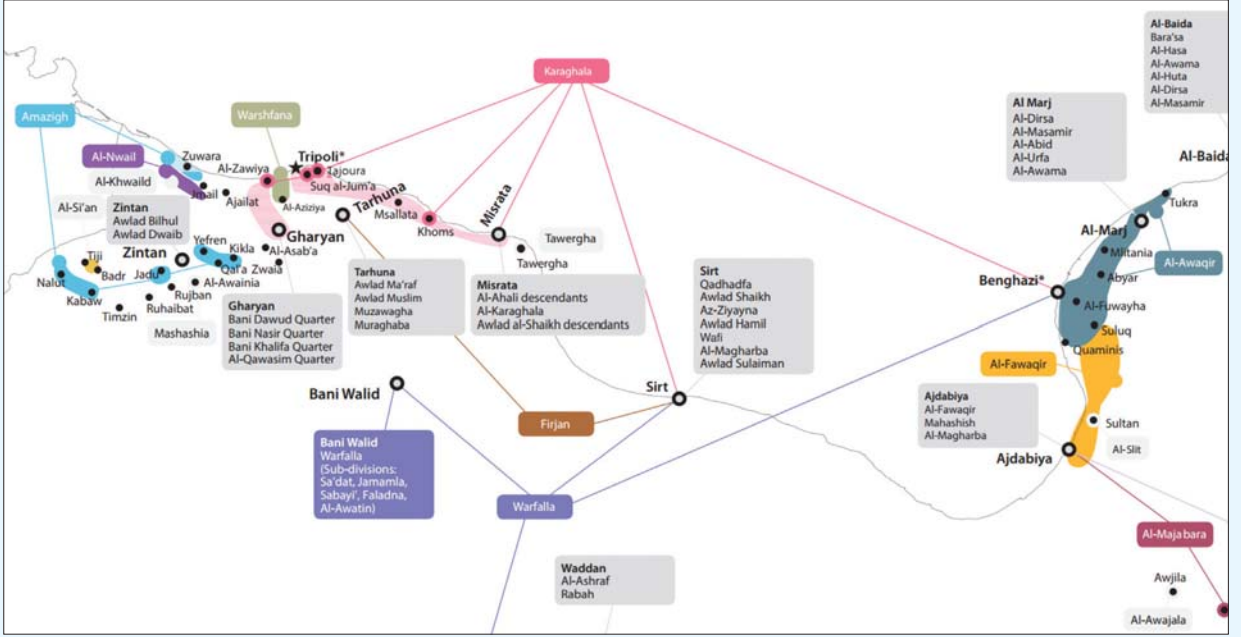
rasa, el-Fawakhir, el-Majabra, Kargala, Tawajeer, Azziyat, Ramla.

Fizan bölgesinde: el-Hutman, el-Hassawna, Tibbu, Tuareg.

Kaddafi, otoritesini sağlama amacıyla kabileleri temsil eden önemli nüfuz sahibi isimleri saf dışı bırakmayı hedeflemiştir. Görevden alınan vali ve üst düzey memurların birçoğu farklı kabileleri temsil eden bu kişilerden oluşmuştur.

Kaddafi Dönemi ve Sonrasında Kabilelerin Rolü

Muammer Kaddafi'nin başa gelmesi ile devletin kabile sistemine olan bağlılığının zayıfladığını belirtmek gerekir. Mısır'ın Cemal Abdülnasır modelini takip ettiği iddiasına sahip olan Kaddafi taraftarları, Arap sosyalizminin bir gereksinimi olarak Kral İdris dönemi bakiyesi olan vali, memur ve yerel yöneticileri tasfiye etmişlerdir. Bunun yerine ise yerel ve ulusal seviyelerde "Devrim Komuta Konseyleri" kurulmuştur. Bu konseyler eski kabile ittifakları ve bu bağdan doğan güç ilişkisini yıkmak için kabileleri, kendi aralarındaki ittifak anlaşmalarını bozmaya zorlamıştır. Cemahiriye sistemin bir parçası olarak Kaddafi, devlete olan sadakatın kabile bağının önüne geçmesini amaçlamıştır. Kaddafi, otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla kabileleri temsil eden önemli nüfuz sahibi isimleri saf

dışı bırakmayı hedeflemiştir. Görevden alınan vali ve üst düzey memurların birçoğu farklı kabileleri temsil eden bu kişilerden oluşmuştur.

Kaddafi evlilikler yoluyla önemli kabilelerle akrabalık bağları tesis etmiş, kritik görevleri akrabalık bağı olan isimlere teslim etmiştir. Ancak bu bağları kurarken dahi bir kabilenin temeyyüz etmemesine dikkat etmiştir. İkinci evliliğini doğu bölgesinin önemli kabilelerinden olan Baraassa'dan yapan Kaddafi, eşini kabile içinde daha az önemli kabul edilen Farkach ailesinden seçmiştir. Yine aynı gerekçeyle görevlendirilen yeni isimlerin simgeselleşmemesine önem veren Kaddafi, bu görevleri liderlik vasfı zayıf olan, sönük isimlere vermeye önem vermiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, Kaddafi bu "sosyal dönüşüm" politikasını devam ettiren paradoksal olarak bazı kabileleri öne çıkarmak zorunda kalmıştır.

Kaddafi otoritesini korumak adına, silahlı güçlere alternatif oluşturmaya önem vermiştir. Uluslararası ilişkiler literatüründe genellikle dengeleme olarak adlandırılan politika takip edilmiş, askeriye ve polis güçlerine alternatifler oluşturulmuştur. Bu amaçla, güvenlik taburu, devrim muhafızları ve üç tane istihbarat servisi kurulmuş ve bahsi geçen kurumlar kendi aralarında yatay hiyerarşiyle yapılandırılmıştır. Otorite için kritik olan istihbarat servisleri Kaddafi'nin kayınpederi olan Abdullah el-Senusi'nin komutasına verilmiştir.

Benzer şekilde ordu içinde önemli kademelere güvenilen kabilelerin üyeleri getirilmiştir. Kaddafi askeriyeyi genellikle Sirte, Beni Velid ve Tarhuna kabilesi üyelerine teslim etmiştir. Sabha merkezli Faris Tugay'ın üyeleri genellikle Qadhafda, Warfalla ve Awlad Suleiman kabilelerinden seçilmiştir. Gharyan merkezli Savhan Tugay, Maqariha

yoğunluklu oluşturulmuştur. Ubari merkezli Maghawir Tugayı, Tuareklerin çoğunlukta olduğu Mali ve Nijerya asıllı askerlerden oluşturulmuştur. Tarık bin Ziyad Tugayı'nı ise Qadhadfa ve Awlad Suleiman kabile üyeleri kontrol etmiştir.

Kaddafi'nin ülkedeki mevcut güç dengesini yıllar içinde değiştirmesi farklı kabileler içinde rahatsızlıklara sebebiyet vermiştir. Arap Baharı, Libya toplumu için kabile bağlarının önemini tekrar gündeme getirmiştir. Bu süreçte Tunus ve Mısır'dan farklı olarak Libya'daki göstericilerin çoğunluğunu eğitilmiş gençler ve orta sınıf oluşturmuştur. Siyasi faaliyetlerden tamamen uzak olan Libya toplumu, çatışmaların çıkmasıyla kabileler etrafında organize olmuşlardır. Kabilelerin tarihsel olarak sürdürdükleri kan davaları, anlaşmazlıklar ve dostluklar da taraflar arasında diyalogun başlamasını zorlaştırmıştır. İbn Haldun'un sebebiyet asabiyesi olarak adlandırdığı ortak amacın oluşturulamaması iç savaşın sürmesinde ana etken olmuştur.

Kabileler için kan davası ve intikam geleneğinin de önemli olduğu dikkate alındığında, süregelen iç savaşın bitmesi için söz konusu kabilelerin aynı masa etrafında oturmasının ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kaddafi nasıl devrim sonrasında kraliyet ile yakın ilişkileri olan ka-

bilelerin üzerine yürümüş ve sindirme politikası takip etmişse, Kaddafi sonrasında rejim ile birlikte olan kabilelerin üzerine gidilmiştir. Nitekim Kaddafi'yi savunmak için Sirte ve Mısırata'ya gelen 40 bin kişilik Tuarek milisi, Kaddafi'nin yenilgisi sonrası Misratalılar tarafından alıkonulmuşlardır. Tuarek milislerine Kaddafi'nin yeşil bayrağı yedirilirken çekilen görüntüler sosyal medyaya yansımıştır. Bu 40 bin kişilik Kaddafi destekçisi Tuarekler'den 13 bin kişilik grubun bir kısmının öldüğü bazılarının da Misratalı'da hapsedildiği bilinmektedir. Benzer şekilde Kaddafi'yi destekleyen Machachiya ile Zintan arasında da yerel savaş denebilecek anlaşmazlıklar olmuştur. Yine Kaddafi'ye sadık olan ve zamanında iktidarın nimetlerinden yararlanan Warfalah kabilesi ve yoğunlukta yaşadıkları Beni Walid kenti, Misratalıya bağlı askerler tarafından saldırılara uğramıştır. 2011 sonrası Libya yerel çatışma haritası incelendiğinde ülke genelinde benzer çatışmalar olduğu görülmektedir. Sadece siyasi ittifaklar değil diğer çıkar ça-

tışmaları da yaşanan anlaşmazlıklarda etkili olmuştur. Güney'de Tebular ve Arap kökenli olan Awlad Suleiman ve el-Ahsavna arasında Sudan, Çad ve Nijer'den kimin kaçakçılık yapacağı ve sınırı kimin kontrol edeceği üzerine çıkan anlaşmazlıklarda çatışmalar yaşanmıştır. Kabileler için kan davası ve intikam geleneğinin de önemli olduğu dikkate alındığında, süregelen iç savaşın bitmesi için söz konusu kabilelerin aynı masa etrafında oturmasının ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Sonuç olarak şehirleşme ve taşra nüfusunun azalması Libya kabileseliliğinin toplum nezdinde yüklenmiş olduğu rolü zayıflatmış olsa da iç savaş sonrasında bu rol tekrardan güçlenmiştir. İç savaşın oluşturduğu belirsizlik ve emniyetsizlik duygusu, kabilesinden uzakta yaşayan bireyleri tekrar kabile merkezlerine dönmeye zorlamıştır. Asırlardır toplum için önemli bir konumda olan Libya kabilelerinin, iç savaşın bitirilmesi ve ülkenin huzura kavuşmasında da yadsınamaz bir görev üstelenebileceği belirtilebilir. ■

SURİYE'DEKİ PARALI ASKERLER: MALHAMA TACTICAL

“

Son dönemlerde IŞİD'den sonra yapısal, işlevsel olarak ortak noktaları bulunmasa da Suriye'deki en taktiksel devlet dışı silahlı aktör olarak karşımıza Malhama Tactical çıkmaktadır.

”

Emine Çelik

*Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doktora Öğrencisi*

Tunus'ta başlayan Arap Baharı'nın domino etkisiyle Ortadoğu ülkelerine yayılması, bölge ülkelerinde hükümet karşıtı ve geniş katımlı protesto dalgalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Başlangıçta birçok ülkede barışçıl gösteriler olarak başlayan protestolar süreç evrilerek şiddetini artırmış ve Yemen, Suriye, Mısır ve Libya başta olmak üzere bölge ülkelerini kaosa sürüklemiştir. Söz konusu ülkelerde ise zaman ilerledikçe devlet mekanizmaları zayıflamış ve iç savaşlar yaşanmaya başlanmıştır. İç savaşın en kanlı yaşandığı ülke ise hiç şüphesiz Suriye olmuştur. Suriye iç savaşının ortaya dramatik bir göç dalgasının, insani kriz ve bölge ülkeleri adına güvenlik sorunlarını çıkardığı açık-

tır. Suriye ile komşu olan Türkiye'nin sınır uzunluğu dikkate alındığında, Türkiye'nin Suriye'deki çöken devlet mekanizması neticesinde güvenlik, göç ve insani kriz gibi parametreler ile en çok sorun yaşayan ülke olduğunu söylemek mümkündür. Güvenlik bağlamında Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirmiş olduğu Zeytin Dalı, Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı Harekâtı Suriye'deki terör örgütlerine yönelik düzenlenmiştir. Türkiye'nin haklı sebepler ile Suriye'de devlet dışı silahlı aktörler ile mücadelesi bir yana ABD, Rusya ve İran'ın da etkin bir şekilde çıkarları doğrultusunda Suriye'de askerî varlıklarını sürdürdükleri bilinmektedir.

Bununla birlikte 2011 yılından beri Suriye'de devam eden iç savaş, devlet mekanizmasını yerle bir etmekle birlikte aynı zamanda toprak bütünlüğü kaybolan Suriye'de devlet dışı silahlı aktörlerinde giderek etkinleşmesine neden olmuştur. ABD, Rusya ve İran'ın stratejilerine göre de zaman zaman şekillenen devlet dışı silahlı aktörlerin etkin şekilde sürekli bir değişim/dönüşüm yaşadığını söylemek mümkündür. Ülkede dengelerin ve tarafların günlük yaşanan gelişmelere odaklı şekillenmesi ise süreç içerisinde Suriye'de alan hakimiyeti

kavgasına dönüşmüştür. Çıkar ilişkileri bağlamında gelişen/değişen ilişkiler ağının temel argümanları ise petrol, petrole bağlı alan hakimiyeti, silah ve uyuşturucu ticareti/trafiği sayılabilmektedir. Alan hakimiyeti içinse hiç şüphesiz devlet dışı silahlı aktörler silah, mühimmat ve teknolojik materyallere ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak değişen savaş/çatışma koşulları içerisinde yalnızca silah, mühimmat ve teknolojik materyallere erişim sağlamak yeterli gelmemekle birlikte bölgedeki devlet dışı silahlı aktörlerin teknolojik materyalleri, silah ve mühimmat gibi araçların kullanımına dair sürekli bir eğitim gördükleri/aldıkları bilinmektedir. Bu bağlamda da Suriye topraklarında yaşanan gelişmeler incelendiğinde devlet dışı silahlı aktörlerin faaliyetleri, ilişki ağları dikkat çekicidir.

Malhama Tactical'ın Ortaya Çıkışı

Son dönemlerde IŞİD'den sonra yapısal, işlevsel olarak ortak noktaları bulunmasa da Suriye'deki en taktiksel devlet dışı silahlı aktör olarak karşımıza Malhama Tactical çıkmaktadır. Malhama Tactical, bir bakıma ABD'li Blackwater şirketinin minimize edilmiş şeklidir. Özel askerî şirketlerin en popü-

lerlerinden biri olan Blackwater, 9/11 saldırılarından önce 1997'de el-Clark ve Erik Prince tarafından Kuzey Carolina'da Moyock merkezinde güvenlik eğitim şirketi olarak kurulmuştur. 9/11 saldırılarının akabinde ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle Blackwater'da Ortadoğu'da ismini sıkça duyurmaya başlamıştır. İlk dönemlerde yalnızca ABD'li askerlerin güvenliği, mühimmat ve ordu lojistiği gibi arka plan işlerde sözleşmeli olarak ABD ordusuyla birlikte çalışmış, ardından ABD ordusu yerine Pentagon destekli bünyesindeki paralı askerler ile operasyonlar düzenlemeye başlamıştır.

Malhama Tactical ise bir başka deyişle Ortadoğu'nun ilk cihatçı özel askerî şirketi olarak betimlenebilmektedir. Örgütün isim karşılığını "Büyük Savaş" ya da "Armagedon" olarak ifade edilmesi ise Malhama Tactical'ın Batı menşeli olmadığını ifade etmek adına tercih edildiği örgüt üyelerince ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra sahip olduğu teknik eleman ve materyallerle birlikte aktif olduğu teknolojik alanlar, ilişki ağları bağlamında da özgün bir yapıya sahiptir. Yaya Fanusie'nin "Survey of Terrorist Groups and Their Means of Financing" isimli çalışmasında Malhama Tactical'ın ortaya çıkışı, 2013 yılında eski Rus özel kuvvetlerde görev yapıp ayrılan Özbek Ebu Refik'in Suriye'ye gitmesi ile başlamıştır. Fanusie'nin çalışmasında ve *European Eye on Radicalition* isimli sitede yer alan habere göre, Ebu Refik gazeteciler ile gerçekleştirmiş olduğu görüşmede önceden Moskova'da yaşadığını ve Rus ordusunun özel kuvvetlerinde görev yaptığından söz

etmiştir. Rusya'nın Şubat 2017'de düzenlemiş olduğu bir hava saldırısında ise öldürülmüş, yerine Ebu Selman Belarus yeni lider olarak geçmiştir.

Yine *European Eye on Radicalition* isimli sitede Ebu Selman ile yapılan röportajdan elde edilen bilgilere göre, Malhama Tactical, 2016 yılında bir düzine Kafkas kökenli askerî eğitim almış kişilerden oluşan, küçük çekirdek bir kadroya sahip bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Ebu Refik'in kurmuş olduğu örgüt çoğunlukla Çeçen uyruklu kişilerden oluşmaktadır. Röportajın devamında Malhama Tactical'ın ilk dönemler İdlib, Hama ve Halep'te aktif olduğu; akabinde örgütün Suriye rejimi ve Suriye'deki muhaliflere karşı olan tüm devlet dışı silahlı aktörler ile çatışma içerisinde olduğu ifade edilmiştir. Ebu Selman Belarus kısaca Malhama Tactical'ın Suriye'deki rejim karşıtı isyancıların savaş becerilerini artırmak amacıyla kurulduğundan söz etmiştir. Bu bağlamda örgütün temelde profesyonel kişilerden oluştuğu kanısı ortaya çıkmaktadır. Belarus Suriye'deki birçok devlet dışı silahlı aktör ile ilişkisinin olduğunu, kendilerinden yardım talep edildiğinde buna karşılık verdiklerini bu bağlamda da Heyet Tahrir el-Şam, Türkistan İslam Partisi, Ahrar üş Şam gibi örgütlere silahlı eğitimin yanı sıra bu örgütlerle birlikte çatışmaya girdiklerinden bahsetmiştir. Belarus'un akabinde örgütün başına geçen Ali Şişani ise Ebu Refik ve Belarus gibi Çeçen olmakla birlikte Malhama Tactical'e katılmadan

önce çeşitli gruplarda çatışmış bir isimdir. Rus bir gazeteci olan Joanna Paraszczuk ile Şişani'nin gerçekleştirdiği röportajda Şişani'de tıpkı Belarus gibi Malhama Tactical'ın kuruluş amacını temel operasyonel hedeflerinin Suriye'deki isyancılara modern savaş taktikleri konusunda eğitmek üzere kurulan bir örgüt olarak betimlemiştir. Bununla birlikte Malhama Tactical'a katılmak isteyen herkesin örgüt içerisine dahil edilmediği; eski askerler ile yetenekli ve amaca yönelik insanların yer alabildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda örgütün bölgedeki diğer devlet dışı aktörlerden yapı, işlevsellik ve faaliyetler bağlamında tamamen ayrıştığı savı ortaya çıkmaktadır.

“
Teknolojik gelişmeler ve örgütün teknolojiye bağlı olarak ortaya koymuş olduğu sistematik düzeni Malhama Tactical'ın sosyal medyada özellikle Youtube, Facebook, Twitter ve Instagram'daki hesapları üzerinden yürütmüş oldukları etkinliklerde de görmek mümkündür.”

Şişani, Malhama Tactical'ın kurulduğu zamandan beri farklı devlet dışı silahlı aktörlerde faaliyet gösteren 5000 kişiye eğitim verdiği ve bu sayının da giderek arttığını ifade etmiştir. Ayrıca röportajda eğitimlerle ilgili; tüfek atışı, silahla ateşleme, beden eğitimi, taktiksel çekim ve özel taktik eğitim kursları ve RPG ve kalaşnikof ile ilgili özel kurslarının olduğunu belirtmiş, devamında ise kurs sayısının gün geçtikçe arttığını teknoloji ve buna bağlı olarak bilgisayar programcılığı ile ilgili eğitimlerinin aktifleşeceğini söylemiştir. 26 Şubat 2020 tarihinde Eymen Cevad el-Temimi'nin Şişani ile gerçekleştirdiği röportajda ise Suriye'de muhaliflerle birlikte olduklarını, HTŞ ile yakın bir çalışma ortaklıklarının olduğunu yeniden ifade etmiş ve Esad rejimine karşı yürüttükleri faaliyetlerden söz etmiştir. Şişani son dönemlerde hava savunması alanında çalıştıklarını, bu bağlamda 2019 yılı içerisinde Esad rejimine ait bir uçağı düşürdüklerini söylemiştir. Yerel muhalifler ile iş birliği içerisinde faaliyetlerini yürüten örgüt bölgede muhaliflerin liderlerinin ilk dönemlerde Malhama Tactical'ın eğitimlerine

dair şüpheli yaklaştığını ancak rejim ve IŞİD ile girilen çatışmalarda elde edilen kazanımlar ve ayrıca hava savunma sistemine dair gerçekleştirmiş oldukları eylemler ve teknolojik alt yapı ile ortaya koydukları iletişim ağı neticesinde bu durumun tersine döndüğünü ifade etmiştir.

Malhama Tactical Sosyal Medya ve Kripto Para İlişkisi

Teknolojik gelişmeler ve örgütün teknolojiye bağlı olarak ortaya koymuş olduğu sistematik düzeni Malhama Tactical'ın sosyal medyada özellikle Youtube, Facebook, Twitter ve Instagram'daki hesapları üzerinden yürütmüş oldukları etkinliklerde de görmek mümkündür. Instagram'da örgüte dair çeşitli fotoğraflar, Twitter'da örgüte dair propagandanın yer aldığı tweetler ve YouTube'da ise örgüte dair birçok videonun halen aktif şekilde erişime açık olduğu görülmektedir.

“El-Temimi'nin gerçekleştirmiş olduğu röportajda Şişani'nin de bahsettiği gibi fon akışı, kripto para birimleri olmak üzere sempatizanlardan talep edilerek gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda da kripto para birimlerini kullanarak, örgütün “proje başışı” adı altında sempatizanlarından fon talep etmesi örgütün ağ tabanlı teknoloji ve internet ile ilgili alanlarda ne kadar tecrübeli olduklarının bir göstergesidir.

Örgütün ilgili platformlardaki söz konusu propaganda videolarındaki kişilerin profesyonellikleri, kullandıkları silah ve mühimmatlar ise son derece dikkat çekicidir. Bir diğer önemli husus ise örgütün sosyal medya platformları haricinde teknolojiyi ve interneti profesyonel olarak kullanım şeklidir. El-Temimi'nin gerçekleşt-

tirmiş olduğu röportajda Şişani'nin de bahsettiği gibi fon akışı, kripto para birimleri olmak üzere sempatizanlardan talep edilerek gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda da kripto para birimlerini kullanarak, örgütün “proje başışı” adı altında sempatizanlarından fon talep etmesi örgütün ağ tabanlı teknoloji ve internet ile ilgili alanlarda ne kadar tecrübeli olduklarının bir göstergesidir. Malhama Tactical'ın Suriye'deki diğer örgütlere vermiş olduğu eğitimler, saha desteği, mühimmat sağlanması gibi finansal destek gerektiren faaliyetler Malhama Tactical'ın sempatizanlarından kripto para transferleri aracılığıyla sağlanmaktadır. Nitekim, bilindiği üzere son dönemlerde terör örgütleri finans hareketlerini ya da sempatizanları tarafından gönderilen maddi destekleri kripto paralar üzerinden gerçekleştirmektedirler. Kripto paralar ile gerçekleştirilen işlemlerin takibinin gün geçtikçe zorlaşması örgütlerin ve bu örgütlere sempati duyan kişilerin bu alandaki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Kripto paralar ile sempatizanlarından başış toplayan ilk örgütlerden biri olan Malhama Tactical, sosyal medya hesaplarından Bitcoin adreslerini vererek başış talebinde bulunmuştur. Örgüt üyelerinden olan Abu Salman Belarus'un Twitter üzerinden gerçekleştirecekleri kurslar, projeler ve teknik ekipman için örgüte ait Bitcoin adresini Tweet atması uluslararası sistemde örgütlerin kripto paralar ile gerçekleştirdikleri işlemlerin ifşası olarak da tanımlanabilmektedir. ■

SURİYE'DE KUZEN KAVGASI NE ANLAMA GELİYOR?

Oytun Orhan

Suriye Çalışmaları Koordinatörü, ORSAM

“

Mahluf'un açıklamaları ile gündeme gelen rejim içi mücadelenin arka planına dair birçok iddia gündeme geldi. Analizlerin bir kısmında olay Suriye'de artan Rusya-İran rekabeti bağlamında açıklanmaya çalışıldı. Diğer bir düşünceye göre ise mesele dış etkenlerden bağımsız olarak Suriyeli siyasi ve ekonomik elitlerin kendi arasındaki güç ve iktidar mücadelesi ile ilgili.

”

Suriye'de gündemin İdlib, Fırat'ın doğusu ve siyasi çözüm gibi uluslararası sorunlara odaklanılan bir dönemde rejim içinde siyasi/ekonomik elitler arasında yaşanan bir güç mücadelesi su yüzüne çıktı. Beşar Esad'ın kuzeni, Suriye ekonomisinin yarısından fazlasını kontrol eden ve rejimin resmî/gayrı resmî birçok güvenlik biriminin finansörü konumundaki Rami Mahluf, kendi sosyal medya hesabında Suriye güvenlik güçleri tarafından şirketlerine dönük bir saldırıya maruz kaldığını belirttiği bir video yayınladı. Mahluf, sahibi olduğu telekomünikasyon şirketi SyriaTel'e vergi kaçırma suçlamasının yöneltildiğini, iddiaların gerçeği yansıtmadığını; ancak 180 milyon dolarlık vergi borcunu ödemeye hazır olduğunu da ekledi. Mahluf, 20 Mayıs'taki son sosyal medya paylaşımında ise kendisinin ve ailesinin mal varlıklarına el konulduğunu, rejimin kararıyla 5 yıl boyunca ihalelerden men edildiğini duyurdu.

Mahluf'un açıklamaları ile gündeme gelen rejim içi mücadelenin arka planına dair birçok iddia gündeme geldi. Analizlerin bir kısmında olay Suriye'de artan Rusya-İran rekabeti bağlamında açıklanmaya çalışıldı. Diğer bir düşünceye göre ise mesele dış etkenlerden bağımsız olarak Suriyeli siyasi ve ekonomik elitlerin kendi arasındaki güç ve iktidar mücadelesi ile ilgili. Gerçeklik ise muhtemelen bunların hepsini içeriyor.

Rusya-İran Rekabeti Üzerinden Rami Mahluf Vakası

Rusya'nın Suriye'deki önceliklerinden biri, ülkenin güvenlik sektörünün yeniden yapılandırılmasıdır. Rusya, Suriye ordusunun 2011 öncesinde olduğu gibi merkezi ve profesyonel olmasını istiyor. Buna karşın iç savaş sürecinde Suriye ordusu giderek zayıfladı ve hem Suriyeli hem de yabancı milis güçlere bağımlılığı arttı. Bu milis yapılanmaların arkasındaki başlıca güç ise İran.

İran; Irak ve Lübnan'da olduğu üzere, Suriye'de de merkezi otoritenin zayıflamasını fırsata çevirerek ortaya çıkan boşluğu kendi kurduğu, eğittiği, desteklediği Şii milis yapılarla doldurmayı başardı. Şii milis güçler Suriye rejiminin kara gücü açığını kapattı ve Şam'ın kazandığı birçok askerî başarıda kritik rol oynadı. Rusya, her ne kadar Şii milis güçlerle sahada iş birliği yapsa da Suriye güvenlik yapılanmasının bu güçler dolayısıyla İran kontrolüne geçmesini kendi nüfuzu açısından bir tehdit olarak gördü. Bu çerçevede Şii milislerin etkisini dengeleyecek adımlar atan

Rusya, doğrudan kendisine yakın askerî birimler planladı. İlk olarak 4. ve ardından 5. Kolordu'yu kurarak eğitim verdi, askerî olarak destekledi ve Suriye kökenli düzensiz milis yapıları bu çatılar altında topladı.

Rusya bunun yanı sıra Suriye ordusunun elit birliği olarak kabul edilen "Kaplan Güçleri" ve başındaki Süheyl Hasan'a da destek verdi. Kaplan Güçleri, rejimin son yıllarda bütün kritik operasyonlarında en ön safta yer alan birlik oldu. Söz konusu birliğin komutanı Süheyl Hasan ise Rus ordusuna en yakın isim olarak öne çıkıyor. Buna karşın İran, başta Lübnan Hizbullah'ı olmak üzere Suriyeli, Iraklı, Afganistanlı ve Pakistanlı Şii'lerden oluşturduğu milis yapıları desteklemeye devam ediyor. Halen Suriye güvenlik yapılanması içindeki temel ayrımın Rusya ve İran destekli/yanlısı kesimler arasında yaşandığı söylenebilir. Suriye'de zaman zaman Rusya ve İran tarafından desteklenen askerî birimlerin kendi arasında çatıştığı durumlar dahi söz konusu oluyor.

Rusya'nın İran'ı dengelemek adına diğer girişimi, İsrail'in Suriye'deki hava saldırılarına karşı verdiği üstü örtülü destek. Rusya'nın Suriye'ye 2015 yılında müdahalede bulunmasının ardından Rusya lideri Vladimir Putin ile İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu arasında çok sık görüşmeler gerçekleşti. Bunlar neticesinde İsrail, Suriye hava sahasını kontrol eden Rusya'nın engellemelerine maruz kalmadan Suriye'ye düzenli olarak hava saldırısı gerçekleştiriyor; ancak Rusya'nın en büyük hassasiyeti, bu operasyonların İran destekli grup-

ları hedef alması. Bu durum ise İran kanadında Rusya'ya karşı bir güvensizlik oluşmasına neden oluyor.

“

Rami Mahluf vakasının, Suriye'de giderek daha fazla su yüzüne çıkan Rusya-İran rekabeti ile bağlantılı bir boyutu da söz konusu. Rami Mahluf İran'a daha yakın bir figür ve bazı Şii milis grupların finansmanını üstlendiği de biliniyor.

”

Rami Mahluf vakasının, Suriye'de giderek daha fazla su yüzüne çıkan Rusya-İran rekabeti ile bağlantılı bir boyutu da söz konusu. Rami Mahluf İran'a daha yakın bir figür ve bazı Şii milis grupların finansmanını üstlendiği de biliniyor. Mahluf'un sosyal medya videosundaki dolaylı mezhepsel vurguların da bununla bağlantılı olduğu söylenebilir. Rusya, iç savaşın kazanılmasında kendi katkısının belirleyici olduğunu düşündüğü bir ortamda siyasi ve ekonomik nüfuz olarak İran'ın daha fazla pay al-

masından rahatsızlık duyuyor. Bu çerçevede yazılan ve konuşulan pek çok durum söz konusu. Rusya'nın İdlib'deki operasyonlar için Şam'dan daha fazla maddi katkı yapması ve gerekli finansmanı bulması yönünde baskı yaptığı da iddia ediliyor.

Rami Mahluf olayı ile paralel diğer bir gelişme, Rusya'nın Beşar Esad'a dönük rahatsızlığının arttığı ve hatta ondan vazgeçmeye hazır olduğu yönünde çıkan haberlerdir. Bu iddiaların dillendirilmeye başlanmasının nedeni, Rusya'da devlete yakınlığı ile bilinen kurumların birbiri ardına yayınladığı araştırmalar oldu. Bu çalışmalarda Suriye rejiminin rüşvet ve yolsuzluğa başvurduğu, yönetim becerisi sergileyemediği, ekonomik sorunlarla baş edemediği gibi eleştiriler dile getirildi.

Ek olarak, Putin'e yakın olarak bilinen Yevgeny Prigozhin ile bağlantılı bir merkez tarafından yürütülen bir araştırmanın sonuçları açıklandı. Şam'ın kontrolündeki bölgelerde yürütülen araştırmaya göre, Beşar Esad'a destek verenlerin oranının %32 olduğu ortaya kondu. Yine Moskova merkezli bir

araştırma merkezinde görev yapan emekli bir Rus diplomat ise “Kremlin'in Suriyeli baş ağrısından kurtulması gerektiğini ve problemin Esad ve yakın çevresi olduğunu” söyledi.

Bu yayınlar üzerinden yola çıkarak Putin'in Esad'dan vazgeçtiği gibi sonuçlara ulaşmak abartılı olabilir. Öte yandan doğrudan Kremlin'e yakın kaynaklardan çıkan bu eleştirilerin mesaj niteliği taşımadığını düşünmek de fazla iyimser olur. Rusya'nın şu anda Beşar Esad'ın yerine ikame edebileceği bir isim yok. Ayrıca Rusya'nın Şam'da en son isteyeceği şey istikrarsızlık. Rusya böyle bir baskının Şam'da büyük iktidar kavgalarına yol açabileceğini hesaplıyor. Dolayısıyla Rusya kaynaklı eleştirileri Esad'a mesaj vermek olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olabilir. Moskova muhtemelen Esad rejiminin ekonomik konular ve siyasi çözüm gibi konularda Rusya baskısını dikkate almasını, yani kabaca “gerçek patronunun” kim olduğunu hatırlatmak istiyor.

Ekonomik İktidar Mücadelesi

Rami Mahluf olayına iç etkenler açısından bakıldığında daha farklı çelişkiler ortaya çıkıyor. Buna göre Şam'da yaşanan güç mücadelesinin arkasında Suriye ekonomisini büyük ölçüde kontrol eden Rami Mahluf'a karşı ekonomik iktidarı ele geçirmek isteyen Samer Foz ve diğer bazı aileler arasındaki rekabet yatıyor. Kampanyanın arkasındaki isimlerin başında Beşar Esad'ın eşi, Humuslu önde gelen Sünni bir ailenin kızı olan Esmâ Esad var.

Rami Mahluf'un video açıklamasında mezhepsel vurgulara yer vermesinin temel nedeni karşı-sındaki Sünni kökenli iş insanlarına karşı rejim içindeki Alevi kesimlerin desteğini alabilmek. Rami Mahluf'un kuzeni Sameeh Roubh da bu iddiayı destekler biçimde "Esad'ın rüşvete bulaşmış rejim destekçisi Sünnileri görmezden gelirken Alevi mezhebine mensup kesimlere saldırdığını" belirttiği bir açıklama yaptı.

Son olarak operasyonun arkasında yatan nedenlerden biri Şam'ın yaşadığı ekonomik zorluklar olabilir. Suriye ekonomisi, yıllardır devam eden iç savaş, artan ABD ekonomik önlemleri, Rami Mahluf'un dahil olduğu çok sayıda Suriyeli iş insanlarına dönük yaptırımlar gibi nedenlerle büyük bir ekonomik kriz içinde. Bütün bu nedenlerle rejimin savaşı finanse etmek adına Rami Mahluf'un servetinin bir kısmını almak niyetinde olduğu söylenebilir. Hatta rejimin sadece Mahluf'un servetinden ziyade en büyük nakit akışı sağlayan SyriaTel şirketine de göz koymuş olması ihtimal dahilinde.

“**Türkiye meseleye büyük ihtimalle fırsat odaklı yaklaşacaktır. Birincisi, bu olay Suriye rejiminin ekonomik anlamda içinde bulunduğu zor durumu göstermesi açısından önemli. İkincisi, Rami Mahluf olayı, rejimin elitleri arasında sert bir iktidar savaşı olduğunu ortaya koymaktadır.**

Çatlak derinleşirse ne olur?

Rami Mahluf olayı muhtemelen iç ve dış etkenlerin etkisiyle ortaya çıkmış bir mesele ve sonuçları açısından da rejim içi güç dağılımı ve Suriye'de Rusya-İran rekabetinin seyri konusunda sonuçlar doğurması beklenmektedir. Olası senaryo, sistemin en güçlü bileşenlerinden olan Rami Mahluf'un ekonomik pastadaki baskın rolünün farklı aktörler tarafından paylaşılması ve elindeki finansal kaynakların bir kısmına devletin el

koyması. Bunun İran destekli milislere aktarılan finansal kaynaklar açısından bir kesintiye yol açması kaçınılmaz.

Mahluf vakası Türkiye'nin etki edebileceği ve Türkiye açısından doğrudan sonuçları olacak bir konu olarak görünmemektedir. Diğer taraftan Türkiye meseleye büyük ihtimalle fırsat odaklı yaklaşacaktır. Birincisi, bu olay Suriye rejiminin ekonomik anlamda içinde bulunduğu zor durumu göstermesi açısından önemli. İkincisi, Rami Mahluf olayı, rejimin elitleri arasında sert bir iktidar savaşı olduğunu ortaya koymaktadır. Rejim içindeki çatlak zaman içinde derinleşebilir ve süreç rejimin zayıflamasına neden olabilir. Türkiye bu durumu rejim karşısında elini güçlendirecek bir gelişme olarak görecektir. Türkiye için son fırsat alanı da İran'ın Suriye'deki etkisi ile bağlantılı. Türkiye için birinci öncelik olmakla birlikte Suriye'deki İran etkisinin dengelenmesi ve Şii milislerin ülke dışına çıkarılması önemli bir konudur. ■

FIRAT'IN DOĞUSUNDAKİ ARAP KABİLELERİ VE BÖLGEDEKİ REKABET

“

Fırat'ın doğusunda çıkarılan uluslararası güçlerin buradaki aşiretlerin sadakatini kazanmaya yönelik faaliyetleri, aşiretler içerisinde yeni liderlerin ortaya çıkması gibi bazı problemlere neden olmuştur.

”

Dr. Samir Alabdullah

Uzman, ORSAM

Suriye'de 2011'den sonra meydana gelen olaylar, özellikle Arap aşiretlerinin yoğunlukta olduğu Fırat'ın doğusunda kimliklerin, etnik ve aşirete dayalı aidiyetlerin yeniden şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Aşiretler, kendi içlerinde bölünmeler yaşamışlardır. IŞİD'in ortadan kaldırılmasının ardından terör örgütü YPG, kendisinin bölgedeki tüm unsurları temsil ettiğini dünyaya göstermek adına bazı aşiret temsilcilerini oluşturduğu siyasi yapılanmalara entegre etmeye çalışmıştır.

Fırat'ın doğusunda çıkarılan uluslararası güçlerin buradaki aşiretlerin sadakatini kazanmaya yö-

nelik faaliyetleri, aşiretler içerisinde yeni liderlerin ortaya çıkması gibi bazı problemlere neden olmuştur. Bu minvalde bu yazıda Suriye'deki aşiretleri kendi tarafına çekmeye çalışan en önemli güçler ele alınacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bölgedeki Arap oluşumlarına yönetim ile ilgili birtakım yetkilerin verilmesi halinde Fırat'ın doğusunda istikrarın nispeten sağlanabileceği görüşündedir. Ancak terör örgütü PYD-YPG'nin siyasi uzantısı SDG, bu fikri reddetmekte ve ABD'lilere Arapların kendi oluşumlarına hâlihazırda destek verdiğini dile getirmektedir.

ABD, özellikle Irak'ı işgalinin ardından Arap aşiretleri ile başa çıkma konusunda bir hayli tecrübe kazanmıştır. Söz konusu aşiretleri halihazırda Rusya ve İran ile olan savaşında da kullanmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda özellikle Deyrizor bölgesindeki aşiretlerle güçlü ilişkiler inşa etmektedir. ABD, bu bölgeden çekilmeyeceğini duyurmuştur. Dolayısıyla Washington, aşiret mensuplarını bölgedeki petrol kuyularının muhafızları olarak değerlendirmeyi planlamaktadır.

Suudi Arabistan

Suudi Arabistan, Ağustos 2018 tarihinde yaptığı açıklamada IŞİD'den temizlenen bölgelerin yeniden inşa edilmesi için 100 milyon dolarlık bir bütçe ayırdığını belirtmiştir. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığı'ndan Arap Körfez İşleri Sorumlusu Sâmîr es-Sebhân, geçtiğimiz yıl Fırat'ın doğusuna birkaç ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerinde Arap aşiretlerinin ileri gelenleri ve oradaki sivil toplum temsilcileri ile görüşmeler yapmıştır. Kendisine ABD'li ve Birleşik Arap Emirlikli (BAE) yetkililerden oluşan bir heyet eşlik etmiştir. İran nüfuzuna karşı koymak, emniyet ve istikrarı korumak, Deyrizor'daki Arap oluşumlara maddi ve siyasi destek sağlamak, aşiret

üyelerinden oluşan kuvvetlere yardım etmek ve bu bağlamda YPG/SDG içindeki Kürt bileşeniyle bir denge kurmak es-Sebhân'ın ziyaretlerinin amaçlarını oluşturmaktadır.

Bu ziyaretin ABD'li yetkililerle beraber gerçekleştirilmiş olması Suudi Arabistan'ın girişimlerinin ABD ile koordineli şekilde götürüldüğü göstermektedir. ABD, Suudi Arabistan'ın hem finansal gücünden hem de Arap aşiretler üzerindeki nüfuzundan faydalanmak istemektedir. Suudi Arabistan'ın 2019'un ortasında Arap aşiretleri ve SDG arasında yaşanan anlaşmazlığın ardından taraflar arasındaki tansiyonu düşürmeye çalışmış; SDG'den Arap bölgelerinde askerî konseyler oluşturmasını talep etmiştir. Sonuç itibarıyla, konseyler istedikleri fonksiyona ulaşamamış olup halen YPG/SDG otoritesine

bağlı olarak varlığını devam ettirmektedir.

“

Suudi Arabistan'ın Fırat'ın doğusu ile ilgili siyasi tutumu ABD ile benzerlik göstermektedir. Suudi Arabistan, bölgedeki İran nüfuzunu kırmayı hedeflemekte; özellikle Barış Pınarı Harekatı'nın ardından Türkiye'nin bölgede üstleneceği herhangi bir role karşı Arap aşiretlerini ve bölge sakinlerini kışkırtmaya çalışmaktadır.

”

Suudi Arabistan, Fırat'ın doğusundaki aşiretler üzerinde tarihsel ve toplumsal bağları ve sağladığı mali destek dolayısıyla güçlü bir nüfuza sahiptir. Suudi Arabistan'ın Fırat'ın doğusu ile ilgili siyasi tutumu ABD ile benzerlik göstermektedir. Suudi Arabistan, bölgedeki İran nüfuzunu kırmayı hedeflemekte; özellikle Barış Pınarı Harekatı'nın ardından Türkiye'nin bölgede üstleneceği

herhangi bir role karşı Arap aşiretlerini ve bölge sakinlerini kışkırtmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte YPG/SDG ile aşiretler arasında bir denge oluşturmayı da istemektedir. ABD, bölgede Suudi Arabistan desteğini kazanmak için Türkiye ile Suudi Arabistan arasında yaşanan anlaşmazlıklardan yararlanmaktadır.

Tahran'ın Suriye ve Irak'ı birbirine bağlayan karayolunu açmasının ardından Suudi Arabistan Fırat'ın doğusunda İran'ın askerî nüfuzunun artacağını anlamıştır. Dolayısıyla Suudi Arabistan, İran nüfuzuna karşı mücadele edebilmesi için ABD'yi bölgede kalmaya ikna etmeye çalışmaktadır. Suriye'de aşiretleri temsil eden bir konsey oluşturulması hususunda Türkiye'nin sunduğu destek Suudi Arabistan'ı rahatsız etmiş ve Suudi Arabistan ülkedeki Arap aşiretlere Türkiye ve Katar ile ilişki kurmalarını karşılığında destek vereceklerini belirtmiştir. Diğer bir ifade ile Suudi Arabistan sadece İran'ın bölgedeki aşiretler üzerinde artan etkisinden değil, Türkiye'nin de girişimlerinden endişelenmektedir.

Sonuç olarak son dönemde Suudi Arabistan'ın Suriye'de aşiret temelli gelişmelerdeki rolü artmakta ve bu rol aşiret liderleri tarafından belli bir düzeyde karşılık bulmaktadır. Suudi Arabistan merkezli bu girişimler, Türkiye'nin aleyhine gerçekleştirilmekte ve dahası Suudi Arabistan ve BAE tarafından SDG/YPG'ye destek sunulmaktadır.

“

Aşiretlerin YPG/SDG'ye karşı protesto eylemlerinde bulunmalarının arka planında terör örgütü PKK kadrolarının Suriye üzerindeki nüfuzu, Arapların yerel konseylerde ikinci plana itilmeleri, aşiretlerin haklarının ihlâl edilmesi, YPG/SDG saflarında gençlere zorunlu hizmet verdirilmesi, YPG/SDG'nin kendisine karşı gelen herkesi IŞİD'e üye olma bahanesi ile tutuklaması gibi faktörler yer almaktadır.

”

Suriye Demokratik Güçleri

YPG'nin Arap unsurları da dahil ederek oluşturduğu çatı yapılanma SDG, Arap aşiret liderleri ile birçok kez bir araya gelmiş ve kendi otoritesini yasallaştırmak için onlara siyasi anlamda etkili olmayan bazı sembolik roller vermiştir. Ancak YPG/SDG aleyhine protesto gösterileri düzenleyen aşiretlerin durumu göz önüne alındığında, bu roller aşiretler bağlamında YPG/SDG'nin elini zayıflatmaktadır. Aşiretlerin YPG/SDG'ye karşı protesto eylemlerinde bulunmalarının

arka planında terör örgütü PKK kadrolarının Suriye üzerindeki nüfuzu, Arapların yerel konseylerde ikinci plana itilmeleri, aşiretlerin haklarının ihlâl edilmesi, YPG/SDG saflarında gençlere zorunlu hizmet verdirilmesi, YPG/SDG'nin kendisine karşı gelen herkesi IŞİD'e

üye olma bahanesi ile tutuklaması gibi faktörler yer almaktadır.

Bu nedenle YPG/SDG'nin; Rusya ve ABD'nin aşiretleri seferber etme planına karşı Fırat'ın doğusundaki Arap oluşumlarla yakınlaşmak amacıyla son dönemlerde aşiret-

lerin önde gelen isimleri ile iletişimlerini güçlendirmeye çalışmaktadır. YPG/SDG'nin Arap aşiretleriyle yaptığı görüşmeler, geçtiğimiz mart ayının sonunda Pentagon tarafından yayınlanan rapordan sonra gerçekleşmiştir. Rapor, Arap aşiret oluşumlarının YPG/SDG'nin askerî ve sivil kararma organlarından ayrılmasını, Fırat'ın doğusundaki Arap oluşumlarının çoğunun YPG/SDG ile ilgili olumsuz düşüncelere sahip olduğunu ve YPG/SDG'nin Araplardan oluşan tüm yetki ve kararma organlarını tekeline aldığı gündeme getirmiştir.

Kürt partileri arasında müzakerelerin yapıldığına dair haberlerin çıkması bölgedeki Arap aşiretleri endişelendirmeye başlamıştır. Zira ABD tarafından desteklenen bu müzakereler, Suriyeli Kürt partileri

arasında bir uzlaşmaya varılmasını hedeflemekte ve Arap aşiretlerinin bölgede güç-etki kaybetmesine yol açma riski barındırmaktadır.

“

IŞİD'in askerî anlamda tasfiye edilmesi, YPG/SDG öncülüğündeki silahlı güçlerin sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum, bölgedeki iç-dış güvenlik işlerinin yönetimi hususunda Araplara daha büyük bir rol verilmesini gerektirmektedir.

”

Bölgedeki Aşiretlere Yönelik Olası Çıkarımlar

ABD, Fırat'ın doğusunda tamamen YPG kontrolünün yerine Arap aşi-

retlerine yönetimde daha fazla yetkiler verilerek, bu bölgelerde kalıcı istikrar sağlanabileceğini ve böylece IŞİD'in yeniden ortaya çıkmasının engelleneceğini düşünmektedir. Bu bağlamda, Washington, petrol kaynaklarının korunması ve bölgedeki İran destekli milis güçlere karşı mücadele konularını kendi kontrolüne almakla birlikte YPG/SDG'den bağımsız bir Arap aşiret gücü oluşturmayı da amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra ABD, YPG/SDG yönetiminde Araplar ve Kürtler arasında gerçek bir denge kurmayı hedeflemektedir. İkinci olarak, el-Cezire bölgesindeki Arap aşiretlerinin farklı dış güçler ile ilişkisi bulunmaktadır. Bu aşiretlerin bazıları YPG/SDG'nin son dönemlerde Rusya'nın arabuluculuğu ile rejimle yakınlaşmaya çalışmasını olumlu karşılamamaktadır. Üçüncü olarak, IŞİD'in askerî anlamda tasfiye edilmesi, YPG/SDG öncülüğündeki silahlı güçlerin sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum, bölgedeki iç-dış güvenlik işlerinin yönetimi hususunda Araplara daha büyük bir rol verilmesini gerektirmektedir.

Son olarak, Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu, Suriye Aşiret ve Kabileler Meclisi ile Bağımsız Suriye Kürtleri Derneği'ni bünyesine dahil etmeye çalışmıştır. Sonuç itibarıyla, Fırat'ın doğusundaki Arap aşiretleri ile YPG/SDG arasında son dönemde belirgin olan anlaşmazlıklardan sonra bölgesel/ küresel aktörlerin mevcut anlaşmazlıklardan yararlanmaya ve bölgedeki aşiretler üzerinden Suriye'nin doğusundaki gelişmeleri etkilemeye çalıştıkları söylenebilir. ■

CEBEL ZAVİYE DÜĞÜMÜ VE HTŞ

“

Bölgede gerilim tırmanırken İdlib'de siyasi ve askerî olarak etkin güç olan HTŞ ve HTŞ destekli Kurtuluş Hükümeti, alan hakimiyeti ve meşruiyet bağlamında güç kaybetmeye başlamıştır.

”

Hamza Haşıl

ORSAM Araştırma Asistanı

Mayıs 2019'dan itibaren İdlib'e yönelik kara saldırılarına başlayan rejim güçleri, aradan geçen yaklaşık bir yıllık süre zarfında İdlib'in yarısından fazlasını ele geçirmiştir. Bu süreçte rejimin hızlı ilerlemesi kadar Heyet Tahrir Şam'ın (Şam Kurtuluş Heyeti – HTŞ) stratejik bölgeleri direnç göstermeden hızlıca kaybetmesi de tartışma konusu

olmuştur. Sahadaki askerî kapasitesi üzerinden kendisine alan açan HTŞ tarafından Han Şeyhun ve Maret el-Numan gibi büyük yerleşim yerlerinin elde tutulamamış olması, örgütün askerî kapasitesinin sorgulanmasına yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle, kısa zaman içerisinde büyük toprak kayıpları yaşanması HTŞ için prestij kaybını da beraberinde getirmiştir. 5 Mart 2020'de Türkiye ve Rusya arasında yapılan Moskova Mutabakatı'nda İdlib'in yeni sınırları belirlendi. Mutabakat kapsamında, Cebel Zaviye ve el-Gab ovasının belli bir bölümünün silahlı muhaliflerin kontrolünde kalması kararlaştırıldı. Fakat, aradan geçen sürede rejim ve İran destekli milislerin Cebel Zaviye'ye yönelik saldırıları her geçen gün artmıştır. Bu saldırılar sonucunda Cebel Zaviye'nin büyük bir bölümü askerî alan olarak ilan edilerek buradaki sivillerin silahlı muhaliflerin kontrolü altındaki tahliyesine başlandı. Bölgede gerilim tırmanırken İdlib'de siyasi ve askerî olarak etkin güç olan

HTŞ ve HTŞ destekli Kurtuluş Hükümeti, alan hakimiyeti ve meşruiyet bağlamında güç kaybetmeye başlamıştır. Bu noktada, Cebel Zaviye'deki gerilimin rejim lehine sonuçlanması, HTŞ'nin askerî varlığını sonlandıracak olaylar zincirini başlatabilir.

Cebel Zaviye'deki Gerilimin Boyutu

Moskova Mutabakatı kapsamında M4 otoyolu üzerinde yapılan Türk-Rus ortak devriyelerinin bu yolun güvenliği açısından 6 km kuzey ve güneyini kapsayacak şekilde yapılıyor olması, bu sınırın güneyinde kalan bölgenin rejim ve silahlı muhalifler arasında bir çatışma alanına dönüşmesine sebebiyet vermiştir. Doğrudan Türkiye ve Rusya müdahalesinin yapılmaması gerilimin her geçen gün tırmanmasına sebep olmuştur. Cebel zaviye bölgesinde bulunan el-Bara, el-Ftera, Kansafra, Sfuhen, el-Haluba, el-Ruveyha ve Bayanın gibi yerleşim yerleri rejimin yoğun

roket ve top atışlarına maruz kalmıştır. Bu saldırılara misilleme olarak, HTŞ'nin de dahil olduğu silahlı muhalif unsurların oluşturduğu operasyon odaları rejime karşılık vermiştir. Moskova Mutabakatı'nın imzalandığı 5 Mart 2020'den itibaren rejim ve silahlı muhalif unsurlar birçok çatışmanın yaşandığı Cebel Zaviye bölgesi Haziran 2020'den sonra çok büyük askerî sevkiyat ve konuşlanmaların yapıldığı bir bölge haline dönüşmüştür. Esad rejiminin nizami ordusuna bağlı 6. Zırhlı Tümen ve Mahir Esad komutasındaki 4. Zırhlı Tümen el-Gab Ovası'na yerleşerek Cebel Zaviye'ye yönelik saldırılarda aktif rol üstlenmeye başlamıştır. İran destekli milis kuvvetlerden İmam Ali Taburu da yine bu bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunların yanında Serakib ilçesindeki İran destekli milisler de Cebel Zaviye'deki gerilimin tırmanması için bölgeye yönelik saldırı girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. HTŞ ise Cebel Zaviye'deki tahkimatlarını ve Harred el-Müminin operasyon odasını güçlendirmek için askerî ve lojistik malzemelerle birlikte birçok militanını bölgeye sevk etmiştir.

“
Moskova Mutabakatı'nı sadece rejim ve İran destekli milisler ile HTŞ gibi radikal unsurlar değil, aynı zamanda mutabakatın garantörlerinden Rusya da ihlal etmiştir.
”

Cebel Zaviye'deki çatışma ortamını yakından takip eden Rusya, bu bölgede keşif timleri bulundurmakla kalmayarak hava operasyonlarına başlamıştır. 5 Mart 2020 Moskova Mutabakatı'ndan sonra Rusya tarafından gerilimi azaltılmış bölgeye 2 Haziran 2020'de ilk kez hava harekâtı yapılmıştır. Rusya'nın bu hava operasyonlarının herhangi bir bölgeyi hedef almadığı ve sadece Esad rejimine teslim edilmek üzere Hmeymim Üssü'ne getirilen Mig-29 savaş uçaklarının denendiği belirtilse de Rusya'nın hava operasyonları Haziran 2020'den itibaren artarak devam etmiştir. Rusya tarafından başlatılan bu hava saldırılarında özellikle Cebel Zaviye bölgesi hedef alınmaya başlanmıştır. Bu saldırılarda Cebel Zaviye'deki Kansafra, Balyon, el-Mavzara, el-

Ftera ve Kafr Uveyd gibi köy ve kasa-

balı vuruldu. Rus hava saldırılarında ilk sivil kaybı ise 9 Haziran 2020'de Cebel Zaviye'deki Balyon bölgesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Moskova Mutabakatı'nı sadece rejim ve İran destekli milisler ile HTŞ gibi radikal unsurlar değil, aynı zamanda mutabakatın garantörlerinden Rusya da ihlal etmiştir. Bölgede yükselen gerilimi yakından izleyen Türkiye'nin ise Moskova Mutabakatı'nın sürdürülmesi ve gerilimin düşürülmesi için Cebel Zaviye'de yeni askerî konuşlanmalar yaparak olayları kontrol etmeyi çalıştığı söylenebilir. Fakat rejim ve İranlı milislerin saldırılarına Rusya'nın da hava desteği eklenmeye başlayınca Cebel Zaviye'de yerel ve bölgesel aktörleri içine alan yeni bir sıcak çatışma ihtimalinin güçlendiğinden söz edilebilir.

Cebel Zaviye: HTŞ için Sonun Başlangıcı mı?

Türkiye ve Rusya arasında varılan Moskova Mutabakatı dahilinde HTŞ dahil olmak üzere aşırı unsurlarla mücadele edileceğinin karara bağlanması ve Türkiye'nin bu noktada kararlı adımlar atması üzerine alan

kontrolünde büyük bir kayıp yaşamış olan HTŞ, meşruiyet bağlamında da zemin kaybetmeye başlamıştır. HTŞ ve HTŞ destekli Kurtuluş Hükümeti'nin İdlib halkı tarafından eleştirilmeye başlanması ile yaşanan itibar kaybı HTŞ için İdlib'de kontrol sağlamayı daha da zorlaştırmıştır.

Haziran 2020'den itibaren artarak devam eden protestolarda HTŞ lideri Muhammed Colani'nin açık bir şekilde hedef alınarak eleştirilmesi ise HTŞ'ye karşı bir başkaldırı olarak nitelendirilebilir. Sosyal ve ekonomik düzenin bozulmasından sorumlu tutulan HTŞ, bu durumu düzeltmek için askerî başarı elde etmeye odaklanmış durumdadır. M4 otoyolunda Türkiye ve Rusya'nın ortak devriyelerinde Rusya'nın bulunmasından rahatsızlık duyduğu gerekçesi ile bu devriyelere engel olmaya çalışan HTŞ, Türkiye'nin sert müdahalesi ile karşılaşmıştır. Türkiye'nin Moskova mutabakatından ödün vermemesi ve kararlı bir tutum sergilemesi, HTŞ'nin Cebel Zaviye'ye yönelmesindeki en önemli etken olmuştur. Bu böl-

gede varlık gösteren rejim ve İran destekli milislerin de sıcak çatışmalardan besleniyor olması HTŞ için uygun ortam oluşturmuştur. Dolayısıyla HTŞ dahil olmak üzere bu bölgede faaliyet gösteren unsurların birçoğunun yeni bir çatışma ortamı üzerinden çıkar sağlamaya çalıştıkları söylenebilir.

“

Cebel Zaviye, HTŞ için varlık mücadelesi vereceği bir alan olarak nitelendirilebilir. Tüm bu senaryoları dikkate alarak Cebel Zaviye'deki gerilime taraf olan HTŞ, buradaki düğümü çözemezse kendi eliyle sonunu hazırlayabilir.

”

Cebel Zaviye'de gelişmesi muhtemel senaryolar, HTŞ için yeni bir sürecin başlangıcı olabilir. Rejim ve İran destekli milislerin bu bölgeye olan saldırılarının kesin bir şekilde püskürtülmesi, HTŞ'ye kaybettiği meşruiyeti yeniden kazandırabilir. Aksi bir senaryoda ise HTŞ için sonun başlangıcı de-

nilebilecek bir sürece girilebilir. Öyle ki, M4 otoyolunun kuzeyinde Türkiye'nin çok güçlü bir alan hakimiyeti kurmuş olması, HTŞ'nin rahatça faaliyet göstermesini engellediği için Cebel Zaviye'nin elden çıkması durumunda HTŞ bağımsız bir şekilde varlık gösterebilecek bir alan bulamayabilir. Böyle bir durumda, HTŞ'nin kaybı alan hakimiyeti ile sınırlı kalmayacaktır. HTŞ'ye meşruiyet sağlayan “rejime

karşı askerî kazanımlar elde etme” durumu ortadan kalkacağı için HTŞ'nin halkın gözünde büyük oranda kaybolmuş itibarı tamamen yıkılabilir. Dolayısıyla, Cebel Zaviye, HTŞ için varlık mücadelesi vereceği bir alan olarak nitelendirilebilir. Tüm bu senaryoları dikkate alarak Cebel Zaviye'deki gerilime taraf olan HTŞ, buradaki düğümü çözemese kendi eliyle sonunu hazırlayabilir.

“
İdlib halkının güvenliği ve Türkiye'nin milli menfaatleri açısından, Cebel Zaviye'de çıkabilecek bir çatışmanın şimdiden önüne geçilmesi önemlidir. Bu noktada atılacak diplomatik adımlar bölgenin geleceği açısından hayati önem taşımaktadır.”

Cebel Zaviye'de oluşması muhtemel bir sıcak çatışma ortamı, Moskova Mutabakatı'nın geleceği açısından birçok riski beraberinde getirebilir. Dolayısıyla, söz konusu mutabakatın sürdürülmesi ve bölgedeki istikrar ortamının kalıcı hale gelmesini önemseyen Türkiye, Rusya ile diplomatik girişimleri hızlandırarak buradaki gerilimin sıcak çatışmaya dönüşmesini engellemeye çalışacaktır. Çünkü, sonucunun ne olduğu fark etmeksizin muhtemel bir sıcak çatışma Moskova Mutabakatı'na gölge düşürecektir. Diğer bir ifadeyle, İdlib halkının güvenliği ve Türkiye'nin milli menfaatleri açısından, Cebel Zaviye'de çıkabilecek bir çatışmanın şimdiden önüne geçilmesi önemlidir. Bu noktada atılacak diplomatik adımlar bölgenin geleceği açısından hayati önem taşımaktadır. ■

IRAK'TA HAŞDİ ŞABI'NİN STATÜ TARTIŞMALARI VE GELECEĞİ

“

Mayıs 2020'de göreve başlayan yeni Başbakan Mustafa el-Kazımî'nin güvenlik sektöründe hızlı atamalar yapması dönüşümün Haşdi Şabi'ye de uzanacağına dair beklentiler oluşturmuştur.

”

Bilgay Duman

ORSAM Irak Çalışmaları
Koordinatörü

Mehmet Alaca

Uzman, ORSAM

I ŞİD'in Irak'ta 2017'deki bölgesel yenilgisinden sonra ve özellikle 3 Ocak 2020'de ABD'nin hava saldırısında İranlı General Kasım Süleymani ile birlikte Haşdi Şabi Heyet Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in öldürülmesiyle birlikte Haşdi Şabi'nin rolü, Irak Güvenlik Kuvvetleri'ne tam olarak entegre edilmesi talepleriyle, giderek daha fazla sorulanmaktadır. Mayıs 2020'de göreve başlayan yeni Başbakan Mustafa el-Kazımî'nin güvenlik sektöründe hızlı atamalar yapması

dönüşümün Haşdi Şabi'ye de uzanacağına dair beklentiler oluşturmuştur. Nitekim 4 Haziran 2020'de Haşdi Şabi'nin yeniden yapılandırılmasına ilişkin yayınlanan yeni kararnamede örgütün şehirlerdeki tüm askerî bürolarının kapatılması, milis güçlerinin isimlerinin sili-

nerek 2019'daki yapılandırmada belirlenen “alay” veya “tugay” gibi resmî askerî adları kullanması şart koşulmuştur. Haşdi Şabi mensuplarının siyasi ve hizipsel tüm bağlarının koparması gerektiği kaydedilen kararnameye göre, yeniden yapılanmaya Sünni güçlerden olu-

şan Haşdi Aşairi'nin dahil edilecektir. 30 Mayıs'ta başlayan çalışmaların ise 30 gün içerisinde tamamlanması öngörülmüştür.

Kazımı'nın selefi Adil Abdulmehti, 1 Temmuz 2019 tarihinde başkomutan sıfatıyla, Haşdi Şabi bünyesindeki grupların adını taşıyan tüm büroların kapatılacağı ve söz konusu milis güçler için "alay" ve "tugay" terimlerinin kullanılacağına ilişkin kararname imzalamıştır. 31 Temmuz'a kadar süre tanınan söz konusu kararlar ulusal egemenlik ve asker-sivil ayrımının tahkimatı hedeflense de uygulama başarısız olmuştur. Örgüt üzerindeki İran

hegemonyasını kırmayı amaçlayan kararın ardından, Abdulmehti, Eylül 2019'da Haşdi Şabi'nin teşkilat yapısında bazı değişiklikleri öngören bir kararname yayımlayarak Haşdi Şabi Heyet Başkan Yardımcılığı makamını feshetmiş; Haşdi Şabi Heyet Başkanlığı'nın yanına Genel Sekreterlik ve Genelkurmay Başkanlığı getirmiştir. Ancak Abdulmehti'nin çabalarına rağmen, suikastla öldürülene kadar, Mühendis'in örgüt üzerindeki etkinliği devam etmiştir.

Kazımı'yi Bekleyen Zorluklar

Terör örgütü IŞİD'in 2014'te Musul'u ele geçirmesi ardından, Irak'taki Şiiilerin dini mercii Ayetullah Ali es-Sistani'nin cihat fetvası üzerine kurulan Haşdi Şabi'nin yeniden yapılandırılması IŞİD'e karşı zaferin ilan edildiği 2017'den bu yana gündeme gelmektedir. 2016'da kararname ile Başbakanlığa bağlanarak devlet kontrolüne alınmaya çalışılan Haşdi Şabi'nin dönüşümü, eski Başbakan Abdulmehti'nin bir yıl süren kısa yönetiminde gündemden düşmemiştir. Haşdi Şabi bünyesinde İran'a yakın grupların kontrolsüz hareket etmesi ve ABD-İran geriliminin tarafı/hedefi olması Irak'a siyasi, askerî ve ekonomik maliyetler yaratmaktadır. Milis gücüne bağlı birliklerin devletten maaş almasına rağmen farklı ajandalara sahip olması, ülkenin güvenlik sektörüne disiplin ve imaj açısından zarar vermektedir. Öte yandan, ABD'nin Haşdi Şabi bünyesindeki İran'a yakın grupları ve liderlerini kademeli olarak terör listesine alması, Bağdat yönetiminin çıkmazını derinleştirmektedir.

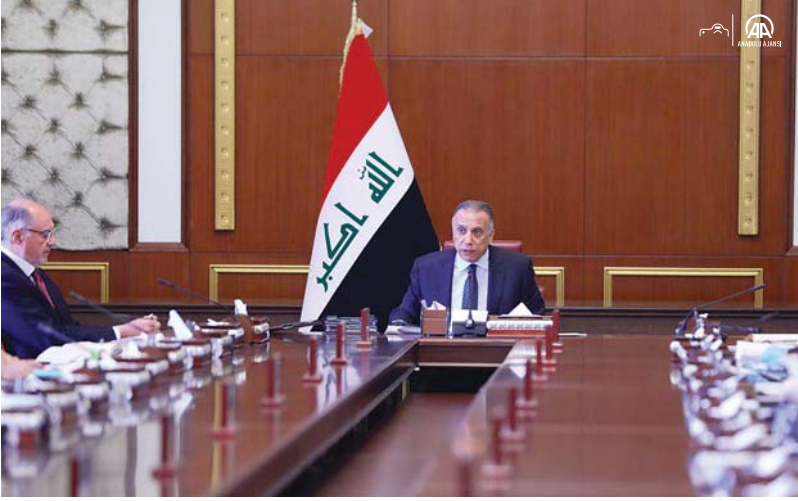
“

Başbakan Kazımı'nın güvenlik sektöründe hızlı değişiklikleri ve 4 Haziran kararnamesi, bu değişikliklerin Mühendis'in öldürülmesinin ardından iç ayışmalar yaşayan Haşdi Şabi'yi kapsadığını göstermektedir.

”

Bu ağır mirası devralan Kazımı, Haşdi Şabi'nin yapısının düzen-

leneceğini söylemiştir. Bu çerçevede 4 Haziran'da yayınladığı kararname, her ne kadar yasal çerçeveye sahip olsa da dağınık bir milis gücü olan Haşdi Şabi'nin dönüşümünde kritik bir adım olarak değerlendirilmiştir. Kararnamenin akibetini zaman gösterecek olsa da göreve başladıktan kısa süre içinde güvenlik sektöründeki önemli atamalar yapan Kazımi'nin başarı şansı yüksek görünmektedir. Abdulmehdi döneminde arkasında İran'ın olduğu düşünülen siyasi bir kararla Terörle Mücadele Kurumu Başkan Yardımcılığı görevinden alınan IŞİD'le mücadelenin önde gelen isimlerinden Korgeneral Abdulvahap es-Saadi'yi Terörle Mücadele Kurumu'nun başına getiren Kazımi, aynı zamanda İran'a yakın olduğu düşünülen Irak Silahlı Kuvvetleri Askerî Sözcüsü Abdulkerim Halaf'ı görevden alarak yerine Ortak Operasyonlar Komutanlığı sözcüsü olarak görev yapan Yahya Resul'u atamıştır. Ayrıca, Kazımi imzasıyla silahlı kuvvetler içerisinde birçok yeni atama gerçekleştirilmiştir. Başbakan Kazımi'nin güvenlik sektöründe hızlı değişiklikleri ve 4 Haziran karar-

namesi, bu değişikliklerin Mühendis'in öldürülmesinin ardından iç ayrışmalar yaşayan Haşdi Şabi'yi kapsadığını göstermektedir.

Haşdi Şabi üzerinde ciddi hakimiyeti olan Süleymani ve Mühendis'in öldürülmesi, Kazımi'ye örgüt yapısını düzenleme konusunda avantajlı bir atmosfer sağlayabileceği gibi Sistani'ye yakın Haşdi Şabi içerisindeki grupların örgütten ayrılması da birçok muhtemel senaryoyu gündeme getirmektedir. Nitekim Sistani'nin fetvasıyla kurulan Haşdi Şabi'nin, IŞİD'e karşı zaferin ilan edilmesinin ardından takındığı tutumdan ve bünyesindeki İran'a yakın grupların mevki bölüşümü ve karar alma mekanizmalarında dini merciye bağlı grupları yeterince dikkate alması rahatsızlık yaratmıştır. Özellikle örgütteki ekonomik, askerî ve yönetsel konulara ilişkin yaşanan mücadele, Mühendis'in ABD hava saldırısında öldürülmesi ardından ciddi anlamda gün yüzüne çıkmıştır. Öyle ki İran destekli gruplarla yaşanan ayrışmalar nedeniyle Sistani'ye yakın Haşdi Şabi bünyesindeki Ensar el-Merciiye,

Savaşçı İmam Ali Tugayları, Ali Ekber Tugayı ve Savaşçı Abbas Tugayı 19 Nisan'da imzalanan bir kararname ile askerî ve idari olarak doğrudan Başbakan'a bağlanmıştır. Kararın arkasında aynı zamanda 20 Şubat'ta İran'a yakınlığıyla bilinen Ketaib Hizbullah'ın eski komutanlarından ve Sistani yanlısı gruplarla ihtilafları bulunan Abdulaziz Ebu Fedek'in, Mühendis'in halefi olarak Haşdi Şabi Genelkurmay Başkanlığı'na seçilmesi yatmaktadır.

Haşdi Şabi'nin Geleceği

İran ile net bir ayrışmanın yaşandığını gösteren Sistani yanlısı grupların bu ayrılığıyla birlikte Tahran yanlısı grupların Haşdi Şabi içerisinde yalnızlaşacağı muhtemel görünmektedir. Zira Ketaib Hizbullah ve Asaib Ehlil Hak'ın reddetmesine rağmen İran'ın, Kazımi'nin başbakanlığını onaylamak durumunda kalmasının bu sürece yansımalarının olması beklenmektedir. Ayrıca, kendisine yakın grupların gelecekte herhangi yaptırımla yüzleşmesini istemeyen Sistani'nin söz konusu grupları siyasi, mezhepçi ve etnik tartışmalardan uzak tutarak devlete sadık bir imaj kazandırmak istediği düşünülebilir. Ayrıca, dini mercinin Haşdi Şabi üzerinden otoritesine karşı olumsuz bir düşüncenin oluşmasını istemediği de anlaşılmaktadır.

Sistani yanlısı grupların Başbakan'a bağlanması, Haşdi Şabi'nin yeniden yapılandırılması veya tamamen orduya entegre edilmesi arzusunun bir göstergesi olabilir. Haşdi Şabi üzerindeki 'fetva dokunulmazlığı'nın ortadan kalkması, hükümetin kanun dışı hareket eden ve İran tarafından desteklenen grup-

ları kontrol altına alması konusunda kolaylaştırıcı etki sağlayabilir. İran yanlısı Fetih Koalisyonu'nun Kazımi'ye verdiği destek dikkate alındığında bu süreçte Haşdi Şabi'nin İran kanadının içerisinde ayrışmaların yaşanması gündeme gelebilir. Zira Ketaib Hizbullah ve Asaib Ehlil Hak Kazımi'ye karşı çıkarken Irak'taki en eski ve örgüt içindeki en güçlü milis gruplarından Bedir Örgütü lideri Hadi el-Amiri, Kazımi'yi desteklemiştir. Amiri'nin, Mühendis öldürüldükten sonra Haşdi Şabi'de boşalan yere geçmek istediği bilinmektedir; ancak Amiri'nin aksine Ebu Fedek seçilmiştir. Bu bağlamda Haşdi Şabi'nin yapısal dönüşümü ihtimalinde Amiri isminin öne çıkması muhtemel olabilir. Nitekim 4 Haziran kararnamesinin hemen ardından milletvekilliğinden istifa eden Amiri'nin, örgütün başına geçeceği tartışılmıştır.

Haşdi Şabi ile ilgili bu yeni durumun örgütü dönüştürmek isteyen Kazımi'ye avantaj sağlaması, yüksek düzeyde reformların yapılabileceğine işaret etmektedir. Nitekim Ketaib Hizbullah ve Asaib Ehl'il Hak'ın Kazımi'ye yönelik sert tutumunun arkasında bu dönüşüm endişesinin yattığı düşünülebilir. Bu bağlamda, Kazımi'nin Ebu Fedek'i onaylamama ihtimali dönüşümün en önemli ve ilk işareti olacaktır. Buna karşın, Tahran ve Washington'la ilişkilerin dengesini yakalamaya çalışan Kazımi'nin daha mutedil adımlar da atabilir. Nitekim Kazımi'nin, Haşdi Şabi genel merkezini ziyaret etmesi ve örgütün üniformasını giymesi tartışmalara neden olsa da ziyarette örgütten daha önce ayrılan Sistani yanlısı grupların liderlerinin hazır

bulunması ve görüşme yapılan sa- londa İranlı komutan Kasım Sü- leymani'ye ait görsellerinin kaldırılmış olması Kazımi'nin örgütü normalleştirme çabaları olarak de- ğerlendirilmektedir. Ancak örgütte İran hegemonyasının kırılmaması, düzensizliğin giderilmemesi ve ordu ile ilişkisinin sağlamlaştırıl- maması halinde çözümlerin de- vam etmesi kaçınılmazdır. Bu du- rumun Kazımi'yi dönüşüme zor- layacak temel motivasyon olacağı değerlendirilebilir.

“

İran, Süleymani ve Mühendis'in öldürülmesinin ardından, Irak'taki çıkarlarını korumak için İslami Direniş Cephesi isimli yeni bir şemsiye grubu kurarak en kötü seçeneğe karşı hazırlıklı olduğunu göstermiştir.

”

İran, Süleymani ve Mühendis'in öldürülmesinin ardından, Irak'taki çıkarlarını korumak için İslami Direniş Cephesi isimli yeni bir şemsiye grubu kurarak en kötü seçeneğe karşı hazırlıklı olduğunu göstermiştir. Asaib Ehl-il Hak, Ke-

taib Hizbullah, Bedir Örgütü ve Harekât en-Nucebba gibi grupların içinde olduğu cephenin Haşdi Şabi ile resmi bağı bulunmamakta ve Tahran'dan destek almaktadır. Bu bağlamda, son dört ayda yükselen ABD-İran gerilimiyle birlikte adı önceden duyulmayan Usbat el-Thaereen, Ashab-ı Kehf ve Kabdetu'l-Huda adlı Iraklı Şii milis grupların ortaya çıktığı dikkate alındığında İran'ın seçeneklerini çeşitlendirdiği gözlemlenmektedir. Yeni grupların stratejileri ve amaçlarının merkezi otoriteyi güçlendirmek isteyen Kazımi'yi zor durumda bırakması muhtemeldir. Bu durum Kazımi'nin, Haşdi Şabi'ye yönelik sert kararlar almasına ket vuracaktır. Irak'ta IŞİD'in eylemlerinin hız kazanması, ABD'nin askerî varlığına ilişkin tartışmalar, Kovid-19 salgını, protestolar ve ekonomik kriz, Haşdi Şabi gibi etki ve nicelik olarak büyük bir yapıyı dönüştürme noktasında Kazımi'yi zorlayacak diğer faktörler olacaktır. Doğal bir iç dönüşüm sürecine giren Haşdi Şabi'de dönüşüm sürecekle olsa da Kazımi'nin kısa vadede örgütü tam anlamıyla kontrol altına almasının zor olacağını ifade etmek mümkündür. ■

SÜLEYMANİYE'DEN YÜKSELEN “ÖZ YÖNETİM” TALEPLERİ

“

Bağdat-Erbil ekseninde varılan anlaşmaya göre, IKBY petrol üretiminden günlük 250 bin varil State Organization for Marketing Oil'e (SOMO) aktarmayı, Bağdat ise IKBY'deki memur maaşlarının federal bütçeden karşılanmasını kabul etmiştir.

”

Feyzullah Tuna Aygün

Araştırma Asistanı, ORSAM

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) 2006 yılında yönetimin birleştirilmesinin ardından federatif bölge mali kriz, IŞİD ile savaş, başarısız bağımsızlık referandumu tecrübesinin ardından Bağdat'ın müdahalesi ile “tartışmalı bölgeler”den çekilmek zorunda kalmıştır. Yaşanan bu olaylar, bölgenin merkez ile olan ilişkisini etkilediği gibi bölge içerisindeki aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu doğrultuda değişen güç dengesinin sonucu olarak Süleymaniye Vilayet Meclisi, yönetimin yerelleştirilmesi olarak tanımlanan “öz yönetim” kararı vermiştir. Karara ilişkin bölge içerisinde karşıt tepkiler

geldiği gibi bölge dışından olumlu tepkiler gelmiştir.

2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası ile fiilen 1992'den beri özerk olan IKBY, Irak'ın federatif bölgesi olarak tanınmıştır. 1992 yılından beri Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasında

etki bölgelerine ayrılmış şekilde iki başlı yönetilmesine rağmen 2006 yılında ortak hükümet kurulmuştur. Ortak hükümet kurulmasına rağmen yönetimdeki iki başlılık sürmüştür; KDP'ye bağlı peşmerge Erbil ve Duhok'ta, KYB'ye bağlı peşmerge güçleri ise Süleymaniye vilayetinde partisi adına kontrol sağlamıştır. 2005 yılında

KDP ve KYB arasında yapılan ve "stratejik anlaşma" olarak ifade edilen uzlaş, görünürde "iki başlı" yönetimi ortadan kaldırmasına rağmen fiili olarak partilerin kendi bölgelerindeki yönetimini pekiştirmiştir. Zira iki parti arasındaki güç dağılımı pekiştirilmiş ve partilere bağlı peşmerge güçlerinin diğer partinin etki alanına girmemesi konusunda anlaşma sağlanmıştır. Anlaşma sağlanan diğer bir konu ise IKBY'deki önemli pozisyonların KDP ve KYB arasında rotasyona tabi tutulması olmuştur. Ancak IKBY Parlamentosu'ndaki güç asimetrisinin KDP lehine açılmasıyla birlikte rotasyon gerçekleşmemiştir.

Tarihsel Arka Plan ve Süreç

KDP ve KYB arasında sağlanan 2005 uzlaşısının yürütülmesinde ortaya çıkan ayrışmalar, güç den-

gesinde zayıf düşen KYB'nin farklı arayışlara başvurmasına neden olmuştur. Bu adımların bir örneğini ise 23 Mart 2020 tarihli Süleymaniye Vilayet Meclisi oturumunda, memur maaşlarının ödenmesindeki gecikme tartışılırken IKBY'den açıklama istenmiştir. Zira, 2020 yılında IKBY memur maaşları ödenmemiştir. Bunun ardından Süleymaniye Vilayet Meclisi'nin 30 Nisan 2020 tarihli oturumunda, mali konuları da kapsayan "öz yönetim" talep ettiklerine dair IKBY'ye yazı gönderilmesi kararı alınmıştır. Zira, IŞİD ile savaşın yoğunluklu olarak yaşandığı 2014-2017 yılları arasında IKBY, yaşadığı finansal kriz nedeniyle memur maaşlarında kesinti uygulamıştır. Ancak, Irak eski Başbakanı Haydar el-Abadi, 2018 yılının başında Erbil ile anlaşmaya vararak eski Başbakan Nuri el-Maliki döneminde başlayan krizi bitirmiştir. Bağdat-Erbil ekseninde varılan anlaşmaya göre, IKBY petrol üretiminden günlük 250 bin varil State Organization for Marketing Oil'e (SOMO) aktarmayı, Bağdat ise IKBY'deki memur maaşlarının federal bütçeden karşılanmasını kabul etmiştir. Ancak söz konusu anlaşma IKBY tarafından uygu-

lanmamıştır. Buna rağmen Bağdat'ın, Ocak 2020'de yılın ilk dört ayına ait memur maaşlarını Erbil'e göndermiş olmasına rağmen IKBY'deki memur maaşları ödenmemiştir. Süleymaniye merkezli KYB ise IKBY'de yaşanan finansal krizin sebebi olarak KDP'yi görmekle birlikte Erbil'e karşı bir koz olarak elinde tutmaktadır.

Süleymaniye Vilayet Meclisi'nin "öz yönetim" talebi Erbil tarafından "IKBY'de iki başlılığa hizmet edecek" bir talep olarak değerlendirilmiştir. Dahası söz konusu "öz yönetim" talebinin bölgeselleşmenin ilk adımı olarak değerlendirilmesi KDP'nin yoğun tepkisine neden olmaktadır. Zira, Süleymaniye merkezli "öz yönetim" talebinin mevcut hali itibarıyla idari ve mali konuları önceleyen bir talep olduğu belirtilmektedir. Söz konusu talep, Süleymaniye'nin mali konularda IKBY'den ayrı olarak Bağdat'ta aktör olarak kabul edilmesini içermektedir. Süleymaniye'nin mali konularda IKBY'den bağımsız olarak hareket etmesi, IKBY Maliye Bakanlığı'nı işlevsiz hale getirecektir. Ancak KYB için 2018 bütçesinde vilayet olarak kabul edilen Halepçe'nin bütçe payı olarak, vilayet kurumlarına sahip bir yapıya dönüşmesi, mali "öz yönetim"den öteye geçilmesi için önem arz etmektedir. Bu nedenle KDP'nin, Halepçe'nin vilayet statüsüne kavuşmasına yönelik üstü kapalı bir itirazı olduğu da ifade edilebilir. Süleymaniye merkezli bölge kurulması talebinin daha iyi anlaşılması için siyasi, ekonomik ve mali gerekçelerin incelenmesi yerinde olacaktır.

“
Süleymaniye'de “öz yönetim” kararının verilmesinin güç dengesinin KDP lehine kaymasına karşı Süleymaniye merkezli partiler tarafından bir koz olarak da kullanıldığı söylenebilir.

Siyasi, Ekonomik ve Mali Gerekçeler

“Öz yönetim” tasarısını hazırlamakla görevlendirilen komisyonun oluşturulmasının ardından Erbil'e kararın iletilmesi için yazı gönderilmiştir. Süleymaniye'de “öz yönetim” kararının verilmesinin güç dengesinin KDP lehine kaymasına karşı Süleymaniye merkezli partiler tarafından bir koz olarak da kullanıldığı söylenebilir. Bu doğrultuda tasarı Süleymaniye merkezli partilerin, vilayetin gelirlerini artırmaya yönelik bir girişimi olarak değerlendirilebilir. Ancak Süleymaniye merkezli partilerin “öz yönetim”de ısrarcı olması, memur maaşlarını alamayan Süleymaniyelileri

yatıştırmanın ötesinde, “öz yönetim” ve hatta bölgeselleşme konusunda popüler bir talebe dönüşebilir. Zira, başta KYB olmak üzere Süleymaniye merkezli partiler, IKBY memur maaşlarının ödenmesi konusunda yaşanan sıkıntılardan dolayı Erbil yönetimini suçlamaktadır. Hatta ocak-nisan memur maaşlarının, Bağdat'tan Erbil'e gecikmesiz gönderilmesine rağmen IKBY içinde vilayetlere dağıtılmaması Süleymaniye'de memurların tepkisine neden olmuş ve hastanelerde çalışan sağlıkçılar tarafından acil vakaların dışında hasta kabul edilmemiştir. Bu doğrultuda KYB, IKBY içerisinde yer alan vilayetlerin, bütçe paylarını doğrudan Bağdat üzerinden almasını istemiştir. 2009 yılında IKBY Parlamentosu'nda kabul edilen vilayetler yasası, vilayet meclislerinde alınan bütçe ve kalkınma planlarını, IKBY kabinesinin denetimini ve onayıyla yürürlüğe girmesini ön görmektedir. Bu durum ise KDP'nin IKBY Parlamentosu ve Kabinesinin bölgedeki yerel kararlarda da en etkili aktör olmasına neden olmaktadır.

“

KDP federatif yönetimdeki ağırlığını kullanarak 32 sandalyeli Süleymaniye Vilayet Meclisi'nde üç temsilciye sahip olmasına rağmen dolaylı olarak alınan kararları veto etme yetkisine sahip olmaktadır.

”

Süleymaniyeli partilerin “öz yönetim” talebi, yönetimin yerleştirilmesi olarak değerlendirilebileceği gibi KDP ve KYB etki alanlarının coğrafi olarak da ayrı olmasıyla yönetimdeki “iki başlılığın” pekiştirilmesi olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan, parlamento ve kabinedeki KDP ağırlığı ve kabinenin vilayet yönetimleri üzerindeki etkisiyle birlikte Süleymaniye vilayetindeki dolaylı KDP etkisinin sürmesi beklenebilir. Zira, KDP federatif yönetimdeki ağırlığını kullanarak 32 sandalyeli Süleymaniye Vilayet Meclisi'nde üç temsilciye sahip olmasına rağmen dolaylı olarak alınan kararları veto etme yetkisine sahip olmaktadır. Buna karşılık 32 sandalyenin 23'üne sahip olan KYB ve Goran Hareketi ise vilayet meclisinde karar çıkartacak çoğunluğa sahip olmasına rağmen federatif yönetimin veto yetkisi nedeniyle yerelde karar almakta zorlanmaktadır.

Irak Anayasası, federatif bölgelerin siyasi istikrarını koruyabilmesi için merkezden yapılan kamu hizmetlerinin bölgesel hükümetler aracılığıyla yapılmasına müsaade etmektedir. Bu nedenle merkezi hükümete bağlı bölgelerdeki kamu hizmetlerinin mali karşılığı bölgesel hükümetlere ödenmektedir. Bu durum bölge içerisinde yer alan

vilayetlerin ekonomik kaynak kullanım gücünü artırmaktadır. Zira Irak nüfusunun yaklaşık beşte birinin yaşadığı Bağdat, vilayet bütçesi olarak bütçenin yüzde 15'ini almaktadır. Diğer bir yandan ise Irak bütçesine gelir olarak en büyük katkıyı sağlayan Basra vilayeti, herhangi bir federatif bölge içerisinde yer almayan vilayetler arasında nüfus oranından daha fazla bütçe alan tek vilayet olarak dikkat çekmektedir. Ancak Erbil, Duhok ve Süleymaniye vilayetleri, IKBY federatif bölgesi içerisinde yer aldığı için nüfus oranının yaklaşık üç katı daha fazla vilayet bütçesi almaktadır. Ancak IKBY hükümetinin paylaşılması konusunda başbakanlığın KDP'den sonra KYB'ye geçmesi konusunda sağlanan anlaşmanın uygulanmaması yönetimde KDP'nin etkinliğini artırmıştır. KDP'nin kontrolü altında bulunan Erbil ve Duhok'taki nüfusun Süleymaniye'den fazla olması, KYB tabanından Goran Hareketi ve Yeni Nesil Hareketi gibi partilerin ortaya çıkması ve KYB'nin Kurucu Başkanı Celal Talabani'nin ölümü sonrası parti içerisinde yaşanan hizipleşme IKBY'deki güç dengesinin KDP lehine değişmesinin diğer nedenleri olarak sayılabilir.

Süleymaniye merkezli partilerin “öz yönetim” talebi ekonomik ve mali gerekçeler doğrultusunda incelendiğinde Süleymaniye'nin Irak'taki federatif bölgelerdeki diğer vilayetlerden daha iyi ekonomik koşullara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir yandan ise IKBY içerisinde, bölgesel farklılıkların gelir üzerinde belirleyici bir rol ortaya çıkarttığı söylenebilir. Bu nedenle Süleymaniye merkezli partiler, “öz yönetim” talebi ile yerel-

den yönetimin gücünün artırılmasının yanı sıra bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılmasını istemektedir. Buna rağmen Süleymaniye merkezli partilerin, olası bir “öz yönetim” durumunda bölgedeki KDP-KYB arasındaki güç paylaşımına ilişkin nasıl bir tavır takınacağı bilinmemektedir. Zira, IKBY içerisinde KDP ve KYB'nin peşmerge gücüne sahip olması bölge içerisinde “diğer bölgelere” karşı silahlı baskı oluşturulmasını engellerken, Süleymaniye'de sadece KYB'ye bağlı peşmerge gücünün olması uzun vadede KYB'nin Süleymaniye'de tek aktör olarak kalmasına neden olabilir.

“Öz yönetim” kararından önce iç savaş yaşamış iki aktör olan KDP ve KYB'nin ilişkileri değişkenliğini korumuştur. Dönemsel dinamikler itibarıyla bu iki aktörün yakınlaştığı ve farklı politikalar izlediği süreçler olmaktadır. 2018 yılında yapılan Irak Parlamentosu seçimlerinden önceki bütün seçimlerde IKBY dışında kalan bölgelerde iki parti tek liste olarak seçimlere girmiştir. Ancak 2018 seçimleri ile bozulan “anlaşma” ile iki parti arasında başta tartışmalı bölgeler konusu üzere bazı siyasi meselelerde ayrışma yaşanmıştır. İki parti arasındaki ayrışma da seçimlerden sonra Irak Parlamentosu'nda oluşturulan “birleşik blok” ve IKBY hükümetinin kurulması ile yumuşama eğilimine girmiş olmasına rağmen farklılaşma varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla “öz yönetim” taleplerini, KYB-KDP arasındaki kırılmalı ilişkileri yoğunlaştırma potansiyeline sahip yeni bir dinamik olarak değerlendirmek mümkündür. ■

Kazimi Dönemi Irak Dış Politikasında EKONOMİNİN MUHTEMEL ROLÜ

“

Irak üzerinde yaşanan ve İran ilişkili Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin 3 Ocak'ta Bağdat'ta öldürülmesi sonrasında alevlenen ABD-İran çekişmesi ortasında Irak'ın dış politikada nasıl bir yol haritası çizeceği yeni hükümete dair merak edilen hususların başında gelmektedir.

”

Sercan Çalışkan

Araştırma Asistanı, ORSAM

Irak eski Başbakanı Adil Abdülmehdi'nin Ekim 2019'da başlayan hükümet karşıtı gösteriler neticesinde istifa etmesinin ardından ancak altı ay sonra hükümet kurulabilmiştir. 6 Mayıs 2020'de Başbakan adayı Mustafa Kazimi'nin sunduğu kabine listesini oylamak için 329

milletvekilinden 266 milletvekili ile toplanan Irak Parlamentosu, Kazimi'nin sunmuş olduğu 20 bakan adayından 15'ine güvenoyu vermiş ve güvenoyu alan bakanların kabinedeki çoğunluğu sağlamasıyla Kazimi Irak'ın yeni başbakanı seçilmiştir. Toplam 22 bakanlık bulunan Irak hükümetinde yedi bakanlık henüz belirlenmemiştir. Kazimi, aralarında Dışişleri Bakan-

lığı'nın da bulunduğu boşta kalan yedi bakanlık için vekaleten atamalar gerçekleştirmiş ve Dışişleri Bakanlığını vekaleten kendisinin yürüteceğini duyurmuştur.

Yeni hükümetin kurulması ile birlikte Irak dış politikasının mevcut problemler ile birlikte nasıl şekilleneceği de temel soru işaretlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle Irak üzerinde yaşanan ve İran ilişkili Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin 3 Ocak'ta Bağdat'ta öldürülmesi sonrasında alevlenen ABD-İran çekişmesi ortasında Irak'ın dış politikada nasıl bir yol haritası çizeceği yeni hükümete dair merak edilen hususların başında gelmektedir. Diğer yandan ekonomisi hemen hemen bütünüyle petrol gelirlerine bağlı olan Irak'ın, koronavirüs salgınının beraberinde getireceği muhtemel ekonomik krizden sıyrılmak için dış politikada hangi adımları önleyeceği de diğer

önemli soru işaretini oluşturmaktadır. Bu kapsamda Irak hükümetinin siyasi, ekonomik, toplumsal ve güvenlik anlamında önünde bulunan birçok sorunun çözümü noktasında başta bölgesel aktörler olmak üzere çok çeşitli diplomasi trafiği içerisine girmesi beklenmektedir.

Irak'ın Ekonomi Temelli Diplomasi Süreci

2017'de terör örgütü IŞİD'in Irak'ta alan hakimiyetini yitirerek gücünü büyük oranda kaybetmesi, Irak'a dış politikasını daha aktif bir düzeye çekmek ve çeşitli ülkelerle diplomatik temaslarda bulunabilmesi için yeni fırsatlar yaratmıştır. Irak hükümeti tarafından IŞİD'e yönelik zafer ilan edilmesinin ardından özellikle ekonomik ve sosyal alanlarda yeniden kalkınmaya ihtiyaç duyan Irak, dış politikasını da bu kapsamda şekillendirmeye gayret göstermiştir. Bu anlamda

ikili ticaret noktasında yeni yatırımları Irak sahasına çekerek Irak ekonomisine çeşitlilik kazandırma; IŞİD hakimiyetinden kurtarılan vilayetlerin alt ve üst yapısını yeniden inşa etme ve halen ülkenin kuzeyinde Irak'ın istikrarına tehdit oluşturan IŞİD ile aktif mücadele noktasında özellikle batılı ülkelerle terörle mücadele anlamında iş birliği ortaya koymanın Irak hükümetinin gelecek dönemdeki dış politikasının temel sütunlarını oluşturacağı söylenebilir.

Koronavirüs salgınının, berabere petrole üreten ülkeler açısından getirmesi muhtemel ekonomik yıkım göz önüne alındığında, Irak dış politikasını şekillendirebilecek temel sütunlardan birinin ekonomik gidişat olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu doğrultuda Irak'ın petrole gelirlerini arttırma noktasında atacağı adımların yanı sıra petrole bağımlı olan ekonomisinin salgın merkezli krizden

sınırlı oranda etkilenmesini sağlamak amacıyla çeşitli ülkelerle ikili ticaret hacmini büyütmesi ve ticaret kalemlerini çeşitlendirerek yeni yatırımları çekmeye yönelik politikalar izlemesi beklenilebilir. Bilhassa bu noktada Çin ve Türkiye gibi Irak'ın ticaret hacminde önemli yeri olan ülkelere yönelik yoğunlaştırılacak diplomatik temaların ekonomik anlamda fırsatlar getirebileceği söylenebilir.

“

Yıllık 500 milyon ton ile dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin'in, Ortadoğu'da en fazla petrol ithal ettiği ikinci ülke olan Irak'ta varlığını güçlendirmek amacıyla her zamankinden daha fazla fırsatlara sahip olabileceği savunulabilir.

”

Yatırım ve kredileri ile Ortadoğu ülkeleri için kritik öneme sahip olan Çin, Irak'tan ithal ettiği yıllık 20 milyar dolarlık petrol ile Irak ekonomisi için önemli ülkelerden biri konumundadır. Bilhassa Irak'taki petrol fiyatlarının 25 doların altına düşmesi ve aylık petrol gelirlerinin yarı yarıya düşmüş olması, Çin'e yapılacak ihracatın ve Çinli şirketlerin ülkedeki yatırımlarının Irak için daha fazla önem kazanmasına neden olacaktır. Bu durum Irak ekonomisi için olumlu olabileceği kadar, Çin için de önemli stratejik avantajlar sağlayacaktır. Zira yıllık 500 milyon ton ile dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin'in, Ortadoğu'da en fazla petrol ithal ettiği ikinci ülke olan Irak'ta varlığını güçlendirmek amacıyla her zamankinden daha fazla

APA
ANKARA

fırsatlara sahip olabileceği savunulabilir. Diğer yandan yalnızca enerji bağlamında değil, diğer pek çok sektörde Irak-Çin ilişkilerinin yeni fırsatlar barındırdığı gözlemlenmektedir. Nitekim eski Başbakan Adil Abdülmehdi'nin Eylül 2019'da yaptığı Pekin ziyaretinde iki ülkenin liderleri tarafından imzalanan sekiz mutabakat zaptı, ikili ticari ilişkilerin enerji sektörünün dışında da şekillenebileceğini göstermektedir. Söz konusu mutabakatlar doğrultusunda yüksek kaliteli Çin ürünleri üretmek için Irak'ın beş vilayetinde sanayi bölgeleri kurulacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla Irak'ın koronavirüs ile birlikte petrol sektörü haricinde yeni yatırımlara ihtiyaç duyduğu düşünüldüğünde, gelecek dönemde Çin ile dış politikada ekonomi te-

melli ilişkileri geliştirilebileceği anlaşılmaktadır.

Öte yandan 2017 ile birlikte siyasi ve ekonomik açıdan önemli ölçüde iyileşme gösteren Türkiye-Irak ilişkilerinin de gelecek dönemde Irak için önem kazanacağı beklenebilir. Özellikle iki ülke arasındaki ticaret hacminin artırılmasına yönelik kararlılık ve mevcut potansiyel gerek Irak gerekse Türkiye'nin dış politikasında karşılıklı işbirliğinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira koronavirüs öncesinde bizzat Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Türkiye-Irak arasındaki ticaret hacminin 20 milyar dolara çıkarılmasının vurgulandığı göz önüne alındığında, gelecek dönemde ekonomik açıdan büyük sıkıntılar ile karşılaşması beklenen Irak'ın Tür-

kiye ile olan ilişkilerini sağlam zeminde tutmaya çalışacağı ifade edilebilir.

“

Irak'taki Şii siyasi partilerin ABD ile müttefikliğinden dolayı Suudi Arabistan'a karşı belirli derecede muhalif tutumu bulunmasına rağmen bu grupların Suudi Arabistan ile imzalanan anlaşmalarla inşa edilen ekonomik temelli ilişkileri göz ardı etmesi beklenmemektedir.

”

Her ne kadar Irak'ın gelecek dönemdeki dış politikasını şekillendirebilecek en temel sütunlardan biri ekonomi olsa da bölgede yaşanan siyasi gerginlikler dış poli-

tikadaki seyri önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu anlamda Irak ve Suudi Arabistan arasındaki son dönem ikili ilişkilerin bölgede artan siyasi çekişmelerden etkilendiği söylenebilir. Nitekim Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi Mühendis'in öldürülmesi sonrası 2020'nin başı ile birlikte artan ABD-İran gerginliği, ABD'nin bölgede İran'a karşı en önemli müttefiklerinden Suudi Arabistan'ın Irak ile olan ilişkilerini de tehlikeli bir süreç içerisine sokmuştur. Bu anlamda Irak'taki bir grup protestocunun ABD tarafından öldürülen Haşdi Şabi Heyeti Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi Mühendis'i "terörist" olarak tanımlamasından dolayı Suudi Arabistan'ın uydu kanalı MBC'nin Bağdat ofisini basması gibi hadiseler, söz konusu tehlikeli sürecin işaretlerini oluşturmaktadır. Fakat bu noktada belirtilmesi gereken husus, bu gibi siyasi sorunların Irak için ekonomik sıkıntılara çözüm bulma noktasındaki aciliyeti ne kadar gölgeleyebileceğidir. Nitekim Irak'taki Şii siyasi partilerin ABD ile müttefikliğinden dolayı Suudi Arabistan'a karşı belirli derecede muhalif tutumu bulunmasına rağmen bu grupların Suudi Arabistan ile imzalanan anlaşmalarla inşa edilen ekonomik temelli ilişkileri göz ardı etmesi beklenmemektedir. Eski Başbakan Adil Abdülmehdi'nin Nisan 2019'da 11 bakan ve 70 iş adamı ile yaptığı Riyad ziyaretinde iki ülke arasında imzalanan enerji, petrol, yatırım ve tarım alanları başta olmak üzere 13 mutabakat zaptı, Irak'ın gelecek dönemde Suudi Arabistan ile ilişkilerini siyasi çekişmelerden uzak tutmaya çalışmasına neden olmaktadır. Zira Irak'ta yeni kurulan

hükümetin Maliye Bakanı Ali Al-lavi'nin ilk yurt dışı teması kapsamında Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesini de bu anlamda değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

“

Irak'ın sene sonunda milli gelirinde 40 milyar dolar bulabilecek kayıpların oluşabileceği tahminleri ortadayken, Irak dış politikasının da gelecek dönemde bu kayıpları giderme yöneliminde bir diplomasi inşa edeceği savunulabilir.

”

Dünyanın koronavirüs salgınının patlak vermesiyle içerisine girdiği bu zor dönemin, henüz tam anlamıyla hissedilmemiş olsa da birçok ülke üzerinde ciddi ekonomik krizleri de beraberinde getirmesi beklenmektedir. Petrol üreticisi ülkelerin söz konusu krizden en çok etkilenen ülkeler olması beklenirken, Irak gibi halihazırda pek çok sorunla karşı karşıya olan bir ülkenin beklenen krizi en derinden tecrübe edecek Ortadoğu ülkelerinden olabileceği söylenebilir. Do-

layısıyla Irak'ın sene sonunda milli gelirinde 40 milyar dolar bulabilecek kayıpların oluşabileceği tahminleri ortadayken, Irak dış politikasının da gelecek dönemde bu kayıpları giderme yöneliminde bir diplomasi inşa edeceği savunulabilir.

Çin ve Türkiye gibi halihazırda ekonomik temelli ilişkilerin geliştiği ülkelerle yürütülecek diplomasinin gelecek dönemde daha da önem kazanabileceğini, söz konusu ülkelerle mevcut ticaret hacminin artırılmasına ve yeni yatırımların sağlanmasına dönük diplomatik temasların hızlanabileceği iddia edilebilir. Diğer yandan Suudi Arabistan ile olduğu gibi Irak'taki yeni hükümetin diplomaside karşılaştacağı bir başka zorluk, dış politikadaki temasları bölgesel rekabetlerden uzak tutarak sürdürmeye çalışması olacaktır. Zira ABD-İran gerginliğinin en yoğun yaşandığı hatta zaman zaman sıcak çatışmaya dönüşebildiği Irak'ta, bu rekabetten uzak bölge ülkeleri ile nasıl bir diplomasi yürütüleceği de önemli bir soru işaretini oluşturmaktadır. ■

POST-KORONA DÖNEMİNDE İRAN'IN BÖLGESEL SİYASETİNDE OLASI DEĞİŞİMLER

“

Yeni dönemi anlamlandırabilmek ve çeşitli öngörülerde bulunabilmek için korona sürecinde İran'da ve bölgede yaşanan birtakım değişimleri iyi okumak gerekmektedir. Bu gelişmelerin korona öncesi koşullar ve siyasal bağlamla ilişkisini kurmak da tutarlı bir resmin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

”

Mustafa Caner

*SETA & Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Enstitüsü*

İran'ın bölgesel siyaseti son zamanlarda epey güç kaybetmiş ve "direniş eksenini" çatırdamaya başlamış durumda. Korona parantezinin kapanmaya başlamasının ardından Tahran'ın Irak, Suriye ve Lübnan'da nasıl bir yol takip edeceği de merak konusu olmaya başladı. Elbette koronavirüs süreci henüz sona ermiş değil. Üstelik İran'da ikinci virüs dalgasının yaşanmaya başladığına dair birçok emare de görülüyor. Ancak yine de aralarında İran da olmak üzere pek çok ülke normalleşme ve açılma adımları atmaya başladı. Dolayısıyla mart ve nisan aylarından farklı bir döneme geçiş yapılıyor. Bu yeni dönemi anlamlandırabilmek ve çeşitli öngörülerde bulunabilmek için korona sürecinde İran'da ve bölgede yaşanan birtakım değişimleri iyi okumak gerekmektedir. Bu gelişmelerin korona öncesi koşullar ve siyasal bağlamla ilişkisini kurmak da tutarlı bir resmin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

“

İyi derecede Arapça bilen Süleymani'nin aksine Kaani, Haşdi Şabi liderleriyle bir tercüman vasıtası ile görüşüyor. Bu detay bile İran'ın Irak'taki silahlı gruplar üzerindeki kontrolünün zafiyetini gösteriyor.

”

Irak'ta Yeni Dönem ve Tahran'ın Pozisyonu

Son dönemlerde İran'ın bölgesel siyaseti üzerinde frenleyici etkisi en yüksek faktör İran ekonomisinin durumu olarak öne çıktı. İran Riyali Amerikan Doları karşısında tarihi kayıplar yaşamaya devam eder ve ABD'nin petrol yaptırımları ekonomiyi hedef alırken, korona döneminin yavaşlattığı ekonomik faaliyetlerin negatif etkileri de hissedilmeye başlandı. Bu ekonomik tablonun bölgesel siyasete etkisi hemen fark edildi. Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı İsmail Kaani, nisan ayında Irak'taki Şii milislerin liderleriyle yaptığı görüşmede, bir süre kendilerine ödeme yapılamayacağını bildirerek, her zamanki nakit desteğinin ak-

sine bu kez gümüş yüzüğünü bıraktı. Ekonomik destek olmadan sahadaki silahlı güçlerin İran'a ne kadar bağlı kalabilecekleri bir soru işareti. Bunun yanında Haşdi Şabi grupları arasındaki pekiştirici tutkal olan Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi el-Mühendis gibi liderlerin kaybı da bu durumda önemli pay sahibi. İyi derecede Arapça bilen Süleymani'nin aksine Kaani, Haşdi Şabi liderleriyle bir tercüman vasıtası ile görüşüyor. Bu detay bile İran'ın Irak'taki silahlı gruplar üzerindeki kontrolünün zafiyetini gösteriyor.

Irak üzerindeki İran nüfuzu son dönemde kısmen azalmış durumdadır. Bunun en önemli sebeplerinin başında son dönemde ABD'nin Irak hükümeti üzerindeki artan baskısı gelmektedir. Pentagon, Irak'ı İran'a bırakmama konusunda ne kadar ciddi olduğunu Süleymani'yi ve Haşdi Şabi komutanlarından el-Mühendis'i bu yılın başında Bağdat Havalimanı'nda öldürerek göstermişti. ABD bu hamlesiyle aslında İran ve Irak'ın asimetrik silahlı kuvvetleri arasındaki organik ilişkiyi hedef almış ve Tahran-Bağdat işbirliği hattını sembolik olarak kesmişti. Suriye sahasında mevcut aktörlerin çeşitliliği, Tahran'ın görece rahat hareket edebilmesine imkân hazırlamış; bir nebze Rusya gibi bir büyük güç ile işbirliğine girişebilmişti. Ancak ABD, Irak'ta İran'ı Suriye'deki kadar rahat bırakmamaktadır. 2003 işgalinin ardından kurulan istikrarsız siyasi yapının müsebbibi olan ABD, önceleri İran'a Irak'ta kurulan Şii hükümetler üzerinden bir nebze alan tanısa da artık o alanı da daraltacak gibi

görünmektedir. Son dönemlerdeki Washington-Tahran gerginliğinin bunda etkisi büyük. ABD Başkanı Donald Trump'ın İran karşıtı siyaseti yalnızca ekonomik yaptırımları değil bölgesel açıdan da İran'ın sınırlandırılmasını esas almaktadır. Irak içinde İran'ın etkisine karşı biriken toplumsal öfkenin araçsallaştırılması da bu anlamda söz konusu olabilir.

Hem ABD hem de İran'ın desteğini almış gibi gözükse de İran Devrim Muhafızları'nın Kazımı'den çok fazla hoşnut olmadığı söylenmektedir. Kazımı de yaptığı açıklamalarda İran destekli eski Başbakan Nuri el-Maliki gibi isimleri "mezhepçilik" yapmakla itham ederek aslında İran'ın etkisini frenleyeceğinin sinyallerini vermektedir.

Mayıs ayında göreve başlayan Irak'ın yeni Başbakanı Mustafa el-Kazımı'nın şimdiye dek İran'ın Irak'taki sorunun nasıl bir parçası olduğunun bilincinde hareket ettiği söylenebilir. Protestolarda ifadesini bulan ve zaman zaman da şiddetle dışa vurulan İran karşıtı öfkenin farkında olan Kazımı'nın Tahran ile daha formal bir ilişki kuracağı öngörülebilir. Hem ABD hem de İran'ın desteğini almış gibi gözükse de İran Devrim Muhafızları'nın Kazımı'den çok fazla hoşnut olmadığı söylenmektedir. Kazımı de yaptığı açıklamalarda İran destekli eski Başbakan Nuri el-Maliki gibi isimleri "mezhepçilik" yapmakla

itham ederek aslında İran'ın etkisini frenleyeceğinin sinyallerini vermektedir. Kazımı'nın başbakanlık makamında ne kadar kalabileceği üzerine muhtelif spekülasyonlar mevcuttur. İster kısa ister uzun süre görevde kalsın, bu sürenin İran için eski dönemlere benzemeyeceği pek kuşku götürmemektedir.

Bu bağlamda, Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kaani'nin haziran ayındaki Irak ziyareti öncesi vize başvurusunda bulunması oldukça dikkat çekici bir gelişme olarak öne çıktı. "Gölge Komutan" Süleymani döneminde örneğine rastlanmayan bu olay, yeni dönemdeki İran-İrak ilişkilerine ve İran'ın Irak sahasındaki silahlı gruplarla olan etkileşiminin eskisi gibi olmayacağına dair önemli bir gösterge şeklinde okunabilir. Geçtiğimiz yıllarda Erbain törenleri için Irak'a gelen milyonlarca İrandan on binlercesi vizesiz geçiş yapıyor ve bu durum iki ülke arasında gerginliklere sebep oluyordu. Bu bağlamda Kaani'ye vize uygulamasını, Irak'ın egemen bir devlet olduğunun Tahran'a hatırlatılması olarak yorumlamak gerekmektedir.

Suriye ve Lübnan'da Kaybedilen Etki

Korona sonrası dönemde İran'ın Suriye siyasetinin ne yönde evrileceği konusu önem kazanmış durumdadır. İsrail, Suriye'deki İran hedeflerine saldırmaya korona sürecinde de hız kesmeden devam etti. Son zamanlarda yoğunlaşan bu saldırılar sonucunda İran destekli güçler ağır kayıplar yaşamış

ve Suriye'nin bazı bölgelerinden geri çekilmek durumunda kalmışlardı. Bu güçlerin mevzi kayıplarının korona sürecinde de devam etmesi, Tahran için yeni bir Suriye siyasetinin mevzu bahis olup olmayacağını akıllara getirmiştir. Ancak İran'ın Suriye üzerindeki ağırlığı her geçen gün azalsa da yakın gelecekte bölgeden çekilmesi gibi bir seçenek ufukta görünmemektedir. Tahran'ın Suriye siyasetini tüm maliyetine rağmen devam ettireceğini söylemek mümkün. Bunda Beşar Esad'ın düşmesi için harcanan on milyarlarca dolarlık paranın ve kaybedilen binlerce İran askerinin de elbette payı söz konusudur. İran Milletvekili Haşmetullah Felahetpişe'nin geçtiğimiz aylarda vurguladığı üzere; Tahran, borcunun tahsil edilmesini istemektedir.

Siyasal istikrarsızlığın zirve yaptığı Lübnan da İran'ın etkisinin sınırlandığı bir diğer ülkedir. Geçtiğimiz yıl ülkede yaşanan protestolar, tıpkı Irak'ta olduğu gibi ekonomik darboğazın yanı sıra ülkedeki İran nüfuzuna da yönelmişti. İran'ın bölgedeki vekil kuvvetlerinden olan Hizbullah'ın siyaset üzerindeki gölgesi, yolsuzluk ve ekonomik kriz gibi şikâyetlerin yanında kendine yer bulmuş durumdadır. Protestolar geçtiğimiz yılın sonunda Saad Hariri'nin başbakanlık koltuğundan ayrılmasına sebep olmuştu. Korona döneminde de halkın huzursuzluğunun azalmadığı görülmektedir. Başbakanlık değişimi ve Hasan Diyab'ın göreve başlaması da protestocuları ikna edemedi. Diyab'ı Hizbullah'ın desteklediği bilinmektedir. Bu nedenle Suudi Arabistan ve İran'ın rekabet

sahalarından olan Lübnan'ın bir süre daha siyasal ve toplumsal çalkantıların sahnesi olması kaçınılmaz gibi durmaktadır.

“
2021'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de muhafazakâr ve sertlik yanlısı bir adayın kazanacak olması şimdiden yüksek ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Böylece hem yasama hem de yürütmede mevzilenen muhafazakâr güçlerin, İran'ın uzlaşmaz ve şahin dış politika yaklaşımına hayat vereceği belirtilmektedir.

İran'ın Yeni Meclisi

Korona döneminde İran iç siyasetinde de önemli bir gelişme yaşandı. İran'ın 11. Meclis'i mayıs ayının sonunda göreve başladı. Bu olay, İran Parlamentosu'nun ve onun iç siyaseti olduğu kadar dış siyaseti belirleme biçiminin de değişmesi anlamına geliyor. Çünkü bir önceki meclise göre, yeni meclis daha muhafazakâr bir yapıya sahipti. Bu da İran'ın bölgesel siyasetinde yumuşamacı ve itidalli bir yol tutmaktan ziyade müdahaleci ve yayılmacı yaklaşımın korunması anlamına gelmektedir. Zira İran Meclisi de tıpkı Dışişleri Bakanlığı ya da Devrim Muhafızları Ordusu kadar dış politika yapımında etkin bir organdır. Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ve ekibinin son yıllarda dış politikada etkilerinin azaldığı bir gerçektir. ABD Başkanı Trump'ın İran karşıtı siyasetinin ağırlığının hissedilmeye

başlanmasının, İran'ın ılımlı siyasetin etkisinin zayıflaması anlamına gelmesi son derece normal değerlendirilebilir. ABD'nin mevcut tutumunu bir süre daha devam ettireceği varsayılırsa, önümüzdeki dönemde daha sert siyasi tonun İran dış siyasetine hâkim olması muhtemel görünmektedir. 2021'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de muhafazakâr ve sertlik yanlısı bir adayın kazanacak olması şimdiden yüksek ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Böylece hem yasama hem de yürütmede mevzilenen muhafazakâr güçlerin, İran'ın uzlaşmaz ve şahin dış politika yaklaşımına hayat vereceği belirtilmektedir.

Hülâsa, İran “direniş eksenini” ana merkezlerini oluşturan ve siyasi nüfuz bakımından en güçlü olduğu ülkelerden Irak, Suriye ve Lübnan'da son dönemde etkisini görece kaybetmiş durumdadır. Kendi içinde yaşadığı ekonomik bunalımların, ABD ile gergin ilişkilerin ve söz konusu ülkelerin kendi iç istikrarsızlıklarının bu gelişmedeki payı oldukça büyüktür. Elbette İran'ın rekabet ettiği ülkelerden gelen baskılar da bu nüfuz ve etki kaybında önemli bir rol oynamaktadır. Bütün bu faktörlere rağmen Tahran yönetimi bahsi geçen bölgelerde tutunmanın yollarını aramaktan vazgeçmiş gözükmemektedir. Kısmen azalan etkisine rağmen ve kendi ekonomik istikrarı pahasına İran mevcut bölgesel siyasetini sürdürmekte ısrar etmektedir. Sonuç olarak, bu tutumun Tahran'a gelecekte yeni siyasi krizler getirmesi hiç de önemsenmeyecek bir ihtimal değildir. ■

SİSİ OTORİTERLİĞİNİN YENİ ARACI: KORONAVİRÜS PANDEMİSİ

“

Mısır'da vaka sayıları Mayıs ayı itibarıyla 22.000'i geçerken, 800'den fazla Mısırlı hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte, iyileşen hasta sayısının da düşük olması Mısır hükümetinin durumunu fazlasıyla zorlaştırmıştır.

”

Firuze Yağmur Gökler

Araştırma Asistanı, ORSAM

2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve 2020 yılında bütün dünyaya yayılan koronavirüs, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini de önemli derecede etkilemiştir. Mısır, 14 Şubat'ta ilk vakanın çıkmasıyla birlikte en fazla risk altındaki Kuzey Afrika ülkelerinden biri olarak tanımlanmasına rağmen, virüsün ülkede yayılmasını engellemek için yeterince hazırlık ve planlama yapmamıştır. Bunun sonucu olarak Mısır'da vaka sayıları Mayıs ayı itibarıyla 22.000'i geçerken, 800'den fazla Mısırlı hayatını kaybetmiştir. Bununla birlikte, iyileşen hasta sayısının da düşük olması Mısır hükümetinin durumunu fazlasıyla zorlaştırmıştır. Koronavirüs salgını sürecinde yaklaşan kriz inkâr edilmiş; en başta alınması gereken ve alınmayan önlemler, izlenen yanlış politikalarla Mısır'ın kırılgan ekonomisi daha kötüye gitmiş ve salgın ciddi bir boyut kazanmıştır. Fakat Sisi ve hükümeti ülkedeki bu süreci iyileştirmek yerine yaptıkları hataları örtbas etmek, çıkarlarını korumak ve gelebilecek eleştirileri

engellemek için ülke içinde zaten var olan baskı ortamını iyice arttırmış ve salgın durumunun arkasına sığınarak Sisi'ye daha fazla yetki verilmiştir.

Olağanüstü Hâl Yasasında Yapılan Değişiklikler

Koronavirüs salgınıyla birlikte ülkeler kendilerini karantina altına almış, önemli görüşmeler, parlamento, meclis oturumları askıya alınmış ve birçok ülkede anayasa ile ilgili referandumlar dahi ertelenmiştir. Ülkeler bu süreci bu kadar ciddiye alırken Sisi yönetimindeki Mısır'da parlamento, cumhurbaşkanına daha fazla güç vermek için ısrar etmiştir. Mısır Parlamentosu Yasama ve Anayasal İşler Komitesi, ülkede koronavirüs patlak vermesine rağmen toplanarak Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'ye ve güvenlik kurumlarına daha fazla yetki vermek için olağanüstü hâl (162/ 1958 sayılı kanun) yasasındaki maddelerde yapılan değişiklikleri hızlıca onaylamıştır.

“
Yapılan değişikliklere göre, cumhurbaşkanı okullarda ve üniversitelerde çalışmalarını askıya alabilmekte; mahkemeleri, devlet kurumlarını, kamu ve özel sektör işletmelerini tamamen veya kısmen kapatabilmektedir. Bazı mal ve ürünleri ihraç etmeyi yasaklama ve yine bazı mal ve ürünlerin ticaretine, taşınmasına, satılmasına veya bulundurulmasına kısıtlama getirme yetkisine sahip olabilmektedir.

”
Sisi'nin de imzaladığı yeni değişiklikler, kendisine birçok önemli konuda karar alma ve uygulama yetkisi vermektedir. Yapılan değişikliklere göre, cumhurbaşkanı okullarda ve üniversitelerde çalışmalarını askıya alabilmekte; mahkemeleri, devlet kurumlarını, kamu ve özel sektör işletmelerini tama-

men veya kısmen kapatabilmektedir. Bazı mal ve ürünleri ihraç etmeyi yasaklama ve yine bazı mal ve ürünlerin ticaretine, taşınmasına, satılmasına veya bulundurulmasına kısıtlama getirme yetkisine sahip olabilmektedir. Ayrıca bu değişiklikler Sisi'ye bazı hizmetleri, malları veya ürünleri fiyatlandırma ve acil durumlarda para toplama mekanizmasını sağlama ve nakit ve aynı bağışları finanse etme ve tahsis etme kurallarını belirleme yetkisi vermektedir. En önemlisi ise yeni maddeler, Sisi'ye herhangi bir halk sağlığı amacı dışında bile kamu ve özel toplantıları, gösterileri, mitingleri, kutlamaları ve diğer toplantı türlerini yasaklama hakkı vermektedir. Değişiklikler, askerî yetkililere cumhurbaşkanı emir verdiğinde olayları soruşturma yetkisi vererek askerî mahkemelerin sivilleri yargılama yetkisini genişletme riski de taşımaktadır. Yasa ayrıca güvenlik kurumlarına, şüphelileri göz altına alma ve yargı denetimi olmaksızın mülkleri ele geçirme konusunda geniş yetkiler vermektedir.

Bu değişikliklere göre, olağanüstü hâl sırasında uygulanan tedbirleri ihlâl eden herkes 15 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir. Bu tür davalarda duruşmalar, cumhurbaşkanı tarafından seçilen ve temyiz hakkı bulunmayan olağanüstü hâl güvenlik mahkemelerinde yapılmaktadır. Mısır'da hükümet tarihsel olarak baktığımızda bu mahkemeleri öncelikle barışçıl olanlar da dahil olmak üzere siyasi muhalifleri yargılamak için kullanılmıştır.

Mısır Parlamentosu'nun anayasa maddelerinde yaptığı değişikliklerin akabinde Sisi, ülke genelinde olağanüstü hâl süresinin 3 ay daha uzatıldığını duyurmuştur. Resmî gazetede yayınlanan açıklamada silahlı kuvvetleri ve polis tarafından terörizm tehditlerine karşı koymak, güvenliği, kamu ve özel mülkiyeti ve insanların yaşamlarını korumak için gerekli tüm tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir. Emirleri ihlâl eden kişilerin ise hapis cezasına çarptırılacağı söylenmiştir. Olağanüstü hâl, ülkede ilk kez en az

44 kişinin ölümüne neden olan iki Kıpti kilisesine yapılan saldırılardan bir gün sonra 10 Nisan 2017'de yürürlüğe girmiş ve o tarihten günümüze kadar Mısır'da 12 kez olağanüstü hâl uygulanmıştır.

“
Sisi hükümetinin söylediği gibi Mısır'ın olağanüstü hâl yasasında bir reform yapılmamıştır. Aksine Sisi'nin yetkilerini daha da genişletmek için salgın bir “fırsat” olarak kullanılmıştır.

Sisi Baskı Gücünü Artırıyor

Hükümet anayasada yapılan değişikliklerin bir reform hareketi olduğunu ifade etmiş, ayrıca hem anayasadaki değişikliklerin hem de olağanüstü hâlin uzatılması kararının, halk sağlığını etkileyen Kovid-19 salgını ve ülkenin yaşadığı ciddi güvenlik endişeleri göz

önüne alınarak alındığı dile getirilmiştir. Fakat önerilen 18 değişikliğin sadece 5'i açıkça halk sağlığı gelişmeleriyle bağlantılıdır. Sisi hükümetinin söylediği gibi Mısır'ın olağanüstü hâl yasasında bir reform yapılmamıştır. Aksine Sisi'nin yetkilerini daha da genişletmek için salgın bir “fırsat” olarak kullanılmıştır.

Yasada yapılan değişikliklerle Sisi'nin ülkenin neredeyse tüm ana kurumları üzerinde daha fazla baskı yapma ve muhalefeti kırma gücüne sahip olması sağlanmaktadır. Sisi bu süreçte sınırsız yetki verdiği güvenlik güçleriyle otoritesini daha da güçlendirmiştir. Güvenlik güçlerine süresiz olarak gözaltına alma, şüphelilerle ilgili çok az adli inceleme yapma veya hiç adli inceleme yapmadan sorgulama hakkı tanınmış; aynı zamanda toplu denetim, sansür, mülklere el konulması gibi işlemlerin hepsinde yargı denetimi olmaksızın yetkilendirilmiştir. Uluslararası hukuka göre, acil durumlarda bile kısıtlanamayan haklar Sisi yönetimindeki Mı-

sır'da pandemi bahane edilerek hiçe sayılmıştır. Temel görevi ülkede halkın güvenliğini ve düzeni sağlamak olan ordu ve güvenlik güçleri, Sisi'ye karşı gelebilecek her türlü eleştiri ve kitlesel protestodan koruyan bir mekanizmaya dönüşmüştür.

Ülkede ilk vakanın görülmesiyle birlikte sansür, baskı ve tutuklamalar gecikmemiştir. Mısırlı yetkililer koronavirüs döneminde ülkedeki şeffaflık eksikliğinden dolayı amacı sadece halkı bilgilendirmek olan yabancı, yerli tarafsız yayın yapan medyaya karşı baskıyı iyice artırmıştır. Bu dönemde Mısır'daki vaka sayılarıyla ilgili bir araştırmaya atıfta bulunduğu haberinden dolayı Guardian muhabirinin ülkeyi terk etmesi istenmiştir. Benzer biçimde tarafsız olarak Mısır'daki pandemi süreciyle ilgili haber yapan yerli gazetecilerin haberleri engellenmiş ve birçok medya mensubu tutuklanmıştır. Bu baskı hareketi sadece medyaya sınırlı kalmayarak halka kadar genişletilmiştir. Pandemiyle ilgili siyasetinden dolayı Sisi'yi veya hükümeti eleştiren, süreçle ilgili gidişattan rahatsız olan ve yorum yapan Mısırlı vatandaşlar hakkında yasal işlem başlatılmış, tutuklamalar yapılmıştır. Yine Sisi'yi eleştiren yüzlerce web sitesi ve sosyal medya hesapları kapatılmıştır. Sisi yönetimi, bu eylemlerini kamu düzenini koruma kılfına ve kamu kaygısına neden olma gerekçesine sığınarak yapmıştır.

Baskının yanı sıra manipülasyonlarda da artış gözlemlenmiştir. Ülkenin yarısından fazlası haberleri televizyon ve gazetelerden takip etmektedir. Bu yüzden koronavirüs

süreciyle ilgili bilgiler yetkililer tarafından yoğun bir şekilde manipüle edilmiş; Mısırlıları hükümetin görüşleri konusunda ikna etmede Sisi destekli gazete ve televizyonlar önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bu medya organları adeta Sisi ve hükümetin politikalarını övmek ve tarafsız medyaya saldırı yapmakla görevlendirilmiştir.

Mısır'daki hapisanelerde 114 binden fazla mahkûm bulunmaktadır. Bu mahkûmların üçte birini siyasi muhalifler, gazeteciler, demokrasi eylemcileri oluşturmaktadır. Aşırı kalabalık ve sağlıksız koşullardaki hapisanelerde Kovid-19'un hızla yayılma riski uluslararası örgütleri de endişelendirmiş ve bu mahkûmların serbest bırakılması istenmiştir. Fakat otoriter Sisi yönetimi, virüsün yayılmasını önlemek için şiddet içermeyen suçlardan hüküm giymiş bu mahkûmları serbest bırakmak yerine mahkûmların ailelerinin ve avukatlarının ziyaretlerini dahi engellemiştir.

Bu dönemde muhalif kesimin özellikle daha çok hedef alındığı anlaşılmaktadır. Sisi hükümeti pandemi sürecini fırsat bilerek çok sayıda Müslüman Kardeşler üyesini ülkede virüsü yayma ve virüsle ilgili olarak yalan söylemlerde buldukları bahaneleriyle hapse atmıştır. Olağanüstü hâl yasasındaki yeni değişiklikler ve salgın sadece kardeşlik üyelerine karşı değil, re-

jime karşı olduğundan şüphelenilen herkese karşı daha fazla tutuklama ve tacize yol açabilmiştir.

Salgın Sisi için siyasi mahkûmları susturmak için de bir bağlam yaratmıştır. Mısır'daki hapisanelerde 114 binden fazla mahkûm bulunmaktadır. Bu mahkûmların üçte birini siyasi muhalifler, gazeteciler, demokrasi eylemcileri oluşturmaktadır. Aşırı kalabalık ve sağlıksız koşullardaki hapisanelerde Kovid-19'un hızla yayılma riski uluslararası örgütleri de endişelendirmiş ve bu mahkûmların serbest bırakılması istenmiştir. Fakat otoriter Sisi yönetimi, virüsün yayılmasını önlemek için şiddet içermeyen suçlardan hüküm giymiş bu mahkûmları serbest bırakmak yerine mahkûmların ailelerinin ve avukatlarının ziyaretlerini dahi engellemiştir. Böylece siyasi mahkûmların dış dünyayla iletişimleri tamamen kesilmiştir. Bu durum mahkûmların hapisanelerdeki kötü koşul ve muameleleri duyurmasını da engellemiştir.

2013 yılında askerî bir darbeye yönetimi ele geçirdiği günden bu yana Sisi baskı temelli gücünü artırmış ve bu süreçte ise pandemi yeni bahane olarak kullanmıştır. Pandemi sürecinde yetkilerini kötüye kullanan Sisi kendine karşı oluşabilecek muhalif eylem ve söylemleri baskı altına almıştır. Sisi yönetimindeki Mısır'da yetkili makamlar ve özellikle güvenlik güçlerinin uyguladığı baskı üst düzeye ulaşmıştır. Sonuç olarak, koronavirüs salgınıyla birlikte olağanüstü hâl yasasındaki yeni değişiklikler halkın refahı düşünülerek yapılmamış, tam aksine Sisi rejiminin korunması amacı ile tasarlanmıştır. ■

İsrail'in Batı Şeria'yı İlhak Planı: Kapsamı, Gerekçeleri ve Zamanlaması

“

Batı Şeria'nın ilhak planı, İsrail için sadece Netanyahu'nun kilitlenen seçim sürecini aşmak için kullandığı bir seçim vaadi değildir. Aksine, ABD Başkanı Donald Trump'ın açıkladığı sözde Yüzyılın Anlaşması planıyla entegre edilerek gizlenmeye çalışılan uzun soluklu stratejik bir plandır.

”

Haydar Oruç

Uzman, ORSAM

İsrail'de Kasım 2018'den beri devam eden siyasi kriz, zor da olsa çözülmüş; Mayıs 2020 itibarıyla yeni hükümet meclisten güven oyu alarak görevine başlamıştır. Ancak hükümetin kurulmasında yaşanan güçlüğü, hükümetin önünde bekleyen yeni sınamalarda kendini göstermesini beklenmektedir. Zira Kovid-19 pandemisinin de zorlamasıyla farklı siyasi görüşleri bir araya getirmiş gibi gözükken ve bir nevi ulusal birlik hükümeti kıvamında olan hükümette yer alan grupların hepsinin, hükümetin lokomotifi olan Binyamin Netanyahu'yla aynı görüşte olmadığı bilinmektedir.

Buna mukabil bir önceki Netanyahu hükümetinin girmiş olduğu angajmanlar nedeniyle muhatap kalınmak zorunda kalınan bir dizi

olayın da suhuletle üstesinden gelinmesi gerekmektedir. Bunların en dikkat çekici ve içeriği itibarıyla ülkenin geleceğine yönelik en

önemli sonuçları üretme potansiyeli olan ise kuşkusuz, Netanyahu tarafından seçim kampanyasında vaat edilen Batı Şeria'nın ilhak edilmesi planıdır.

Batı Şeria'nın Mevcut Durumu

1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan galip çıkan İsrail; Sina, Gazze, Golan ve Doğu Kudüs ile birlikte Batı Şeria'yı da işgal etmiştir. Birleşmiş Milletler'in 242 sayılı kararına rağmen işgal ettiği bu topraklardan geri çekilmeyen İsrail, bu tarihten

itibaren söz konusu topraklar üzerindeki işgalci güç olarak anılmıştır. Mısır ile 1979 yılında yapılan barış sonrası 1982 yılında Sina'dan ve tek taraflı bir kararla da 2005 yılında Gazze'den çekilen İsrail'in bunun dışında kalan bölgelerdeki işgali devam etmektedir.

Bununla birlikte, İsrail ile Filistin yönetimi arasında 1993'te başlayan Oslo Anlaşmaları süreci kapsamında 1995'te imzalanan ve "Oslo II" olarak da adlandırılan geçici anlaşma ile Batı Şeria; A, B ve C

olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. A ve B bölgeleri Filistin yönetiminin yetki alanında bırakılırken, C bölgesi tamamen İsrail'in kontrolüne bırakılmıştır. Batı Şeria'nın yaklaşık %60'ına tekabül eden C bölgesinde gerek BM kararları gerekse iki taraf arasında akdedilen anlaşmalar gereğince her türlü Yahudi yerleşimi yasaklanmışken, o tarihten itibaren İsrail yönetimleri tarafından sürdürülen hukuksuz iskân politikaları nedeniyle halihazırda yaklaşık 400 bin Yahudi yerleşimcinin bu bölgede yaşadığı değerlendirilmektedir.

Filistin yönetiminin Batı Şeria bölgesindeki idari yapılanmasında 11 bölge bulunurken, çoğunluğu C bölgesinde kalmak üzere İsrail'in de 8 idari yapılanması bulunmaktadır. Bu bölgelerde İsrail kendi hukukunu uygulamakta olup, ekseriyetle bu bölgelerde yaşayan Filistinlilere askerî gerekliliklere dayandırarak sıkı yönetim rejimini dayatmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar ilhak planı sanki yeni bir olgu gibi sunulsa da İsrail halihazırda C bölgesinin tamamı olmak üzere, Batı Şeria'nın büyük kısmını fiilen ilhak etmiş durumdadır.

İlhak Planının Kapsamı ve Gerekçeleri

Batı Şeria'nın ilhak planı, İsrail için sadece Netanyahu'nun kilitlenen seçim sürecini aşmak için kullandığı bir seçim vaadi değildir. Aksine, ABD Başkanı Donald Trump'ın açıkladığı sözde Yüzyılın Anlaşması planıyla entegre edilecek gizlenmeye çalışılan uzun soluklu stratejik bir plandır. Bu plan gerek ulusal güvenlik gerekçeleri gerekse

Yahudiliğin kutsal metinlerine atf- la kutsal addedilen ve 1967 yılından beri işgal altında tutulan bazı Filistin topraklarının, aksi yöndeki tüm uluslararası hukuk kuralları ve Birleşmiş Milletler'in hala yürürlükteki kararlarına rağmen İsrail'in egemenliğine geçirilmesini öngörmektedir. Dolayısıyla planın adında sözde barış olsa da nihayetinde bir ulusun kendi kaderini tayin hakkını ortadan kaldırmış ve topraklarını işgalciye bırakma amacı gütmekte olduğundan her türlü meşruiyetten uzak ve illegaldir.

Filistin yönetimi, aslında ortadan kaldırılma anlamına gelen bu planı reddederek, planın hukuki olarak hayat geçirilmesini imkânsız hale getirmiştir. Ancak İsrail ve ABD yetkililerince, bu kabul şartına bakılmaksızın, metinde sınırların belirlenmesine yönelik öngörülen komisyon Mayıs ortasında kurularak çalışmaya başlamıştır. Bilindiği üzere, planda Filistin tarafının 4 yıllık geçiş süresince dayatılan bütün koşulları yerine getirmesi halinde bağımsız Filistin devletinin oluşturulacağı belirtilse de nihai sınırlar için ABD, İsrail ve Filistinli yetkililerin katılımıyla bir komisyon kurulması öngörülmüştü. Sadece ABD'lilerin ve İsraililerin katılımıyla oluşturulan bu komisyon ilk iş olarak; Ürdün Vadisi, Yahudiye ve Samarya Bölgesi (Batı Şeria'nın İsrail tarafından isimlendirilmiş şeklidir), Gush Etzion ve el-Halil Tepesi'nin ilhak edilmesine yönelik çalışmaya başlamıştır.

Bahse konu bölgelerden; Yahudiye ve Samarya, Gush Etzion ve el-Halil Tepesi için Yahudiliğe yönelik

tarihsel bağlar ve dini kutsallık gibi gerekçeler öne sürülürken, Ürdün Vadisi için daha çok ulusal güvenlik gerekçesi öne çıkarılmaktadır. İsrail ile Ürdün arasında doğal bir sınır olan Ölü Deniz boyunca devam eden Ürdün Vadisi hem sahip olduğu su kaynakları ve verimli toprakları hem de doğal yükseltilere sahip coğrafi konumu nedeniyle İsrail için stratejik bir önemi haizdir. Bu hatta yer alan 1.000 metreyi aşan dağlar, İsrail'in savunulabilir sınırlar konseptiyle uyumludur. Ayrıca bu bölgenin kontrol edilmesi, İsrail'in savunma doktrinindeki yeterli alan genişliğini sağlamaktadır. Bu sayede kuzey ve doğu sınırlarında etkin önlemler alma imkânına kavuşmakta ve bu bölgelerden yapılacak saldırı ve sızmaları önleme kabiliyetini artırmaktadır.

İlhak Planın zamanlamasına Dair Mütalaalar

İsrail-Filistin barışına yönelik sarsılmaz girişimin sonuçsuz kalmasını

gerekçe gösteren Trump yönetimi, sözde Yüzyılın Anlaşması planını son fırsat olarak lanse etmiştir. Bu fırsatın da kaçırılması halinde artık muhtemel bir barıştan söz edilemeyeceğini ileri süren planın mimarları, bunu hayata geçirmek için tarafların kabulünü dahi beklememektedir. Zira planın hayata geçirilip sahada sonuç üretmesi için gereken koşullardan biri olan ABD'nin desteğinin devamına yönelik belirsizlik ortaya çıkmıştır.

ABD'deki Başkanlık Yarışının Rolü

Kovid-19 pandemisi öncesinde, Trump'ın 2020 Kasım'daki ABD başkanlık seçimlerinden de galibiyetle çıkacağı öngörüldürken, yaşanan beklenmedik gelişmeler bu durumu tehlikeye sokmuştur. Hatta bazı anketlerde rakibi Demokrat Parti adayı Joe Biden'in önde görülmesi, planın geleceğini Trump'ın başkanlık koltuğuna bağlayan Netanyahu için alarm zillerini çaldırmıştır. Keza, İsrail'in ABD Büyükelçisi Ron Dermer'in ABD'deki gelişmelerin süreci olumsuz etki-

leme potansiyeli üzerine hükümetini uyararak, ellerini çabuk tutmalarını tavsiye etmesi de bu aceleye yönelik bir ipucu mahiyetindedir.

Muhtemel bir başkan değişiminde yönetimin Demokratlara geçecek olması, Trump'ın başkanlığı boyunca Cumhuriyetçi Parti'ye yatırım yapan mevcut İsrail hükümetini zora sokacak, hatta bazı kazanımların kaybedilmesi söz konusu olacaktır. Barack Obama yönetimiyle yaşanan olumsuz anıların hala taze olduğu İsrail siyaseti için, yeni bir ABD-İsrail gerilimi yıkıcı olacaktır. Hattı zatında bazı Demokrat Partililerin Netanyahu ile Trump arasındaki tuhaf ilişkiyi sorgulayarak, bu dönemde yapılanların ABD'nin çıkarlarına uygun olmadığını belirtmeleri ve ilk iş olarak ilhakin önlenmesini talep etmeleri İsrail yönetimini aksiyon almaya zorlamaktadır.

Netanyahu Aleyhindeki Yolsuzluk Soruşturmaları

Zamanlamaya dair diğer bir gerekçe ise artık duruşma safhasına geçilen, Netanyahu aleyhindeki yolsuzluk soruşturmalarıdır. 24 Mayıs'ta Kudüs Bölge Mahkemesi'nde ilk duruşması yapılan dava nedeniyle İsrail tarihinde ilk defa görevdeki bir başbakanın yargılaması yapılmaya başlanmıştır. Netanyahu'nun siyasi kariyerini sonlandırma potansiyeline sahip olan dava süreci uzun sürecek olsa da koalisyon anlaşması gereğince 18 ay sonra başbakanlığı bırakmak durumunda kalacak Netanyahu'nun siyasi geleceği için, bu dönemin en etkili şekilde kullanılması gerekmektedir.

Dolayısıyla 1967'den beri devam

eden işgali, ilhakla sonuçlandırma "başarısız gösteren" başbakan olmayı planlayan Netanyahu'ya göre bu başarı, dava sürecinin önüne geçecek ve kendisi hakkındaki iddialar kredibilitelerini kaybedecektir. Halihazırda başta muhalefet olmak üzere güvenlik ve yargı organlarıyla, kendisine yönelik girişimler nedeniyle ilişkileri yeterince bozuk olan Netanyahu'nun bu durumdan çıkmak için en önemli kozu, her türlü riske rağmen ilhakin hayata geçirilerek gündemin değiştirilmesi olacaktır.

Koalisyon Bileşenlerinden Kaynaklanan Endişeler

Netanyahu ile Benny Gantz arasındaki anlaşmayla kurulan hükümetin yapısı, sözde Yüzyılın Anlaşması planını kotaran zihniyetten farklılık arz etmektedir. Zira daha önce tamamen sağ kanat siyasetin temsilcileri de yer almaktadır. İmzalanan koalisyon protokolünün en önemli maddesinin ilhak planının hayata geçirilmesi olsa da koalisyonda yer alan bakan düzeyindeki bazı siyasetçilerin buna karşı olduğu bilinmektedir.

Görece daha liberal bir kesimin temsilcileri olmaları hasebiyle, böyle bir kararın Filistin tarafıyla koordine edilmesi ve ancak onların da kabulüyle hayata geçirilmesi gerektiğini ifade eden bu kesimlerin, sürecin uzaması halinde mevcut motivasyonlarını kaybedecekleri ve hükümete desteklerinin sona ereceği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla bir an evvel hayata geçirilecek ilhak planı, koalisyonun tüm taraflarını sorum-

luluk altına sokacak ve geri adım atılmasını zorlaştıracaktır.

Hem tarihi ve dini motivasyonlar hem de stratejik ihtiyaçların söz konusu olduğu ilhak planı sayesinde, zaten 1967 yılından beri işgal altında tutulan bazı Filistin topraklarının, aksi yöndeki tüm uluslararası hukuk kuralları ve Birleşmiş Milletler'in kararlarına rağmen İsrail'in illegal egemenliğine geçirilmesi öngörülmektedir.

Görüldüğü üzere İsrail için Batı Şeria'nın ilhaki, sadece seçim döneminde vaat edilen bir sözden daha fazla anlam içermektedir. Hem tarihi ve dini motivasyonlar hem de stratejik ihtiyaçların söz konusu olduğu ilhak planı sayesinde, zaten 1967 yılından beri işgal altında tutulan bazı Filistin topraklarının, aksi yöndeki tüm uluslararası hukuk kuralları ve Birleşmiş Milletler'in kararlarına rağmen İsrail'in illegal egemenliğine geçirilmesi öngörülmektedir.

Fakat bu adım, İsrail'in kendisine meşruiyet kazandıran ve son dönemde önemli avantajlar elde ettiği uluslararası sistemin de yok sayılması anlamına gelmektedir. Barındırdığı riskler nedeniyle ziyadesiyle gergin olan bölgede, özellikle Kovid-19 pandemisi sonrası küresel sistemde hissedilmeye başlayan değişim nedeniyle bu planın uygulanmasının, beklenilenden farklı sonuçlar doğurabileceği hesaba katılmalı ve tek taraflı adımlardan kaçınılmalıdır. ■

SON DÖNEM SUUDİ ARABİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

“

İki ülke arasındaki ilk resmî görüşme ise 1985 yılında Umman'da gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan 1989 Tiananmen olaylarını eleştirmeyen nadir ülkeler arasında yer almış ve 1990 yılında iki ülke arasında resmî diplomatik ilişkiler kurulmuştur.

”

Doç. Dr. M Hilmi Özev

*Süresiz Yayınlar Editörü,
ORSAM*

II. Dünya Savaşı'ndan günümüze, uluslararası sistemde görülen yapısal değişiklikler Suudi Arabistan-Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ilişkilerine yansımıştır. Kuruluşundan itibaren İngiltere ve daha sonra ABD ile yakın ilişkiler içerisinde olan Suudi Arabistan, Soğuk Savaş koşullarında ideolojik, jeopolitik ve ekonomik açıdan Batı'nın bir "parçası" olmuş ve dış politikasını bu çerçevede şekillendirmiştir.

Kısa Tarihsel Geçmiş

1949 yılında Çin'de yaşanan devrimin ardından Suudi Arabistan Milliyetçi Çin'i (Tayvan) ülkenin resmî temsilcisi olarak görmüş, 1965 yılında bu ülke ile resmî ilişki kurmuştur. Tayvan'ın siyasi tanınma ve petrol ihtiyacı yanında ABD'nin Suudi Arabistan'ı teşviki, ilişkilerin temelini oluşturmuştur. Tayvan Hui Müslüman Ma Bu-

fang'ı Riyad'a büyükelçi olarak tayin etmiş, Ma ve oğlu daha sonra Hicaz'da Hui Müslüman topluluğunu oluşturmuştur. İkili ilişkiler başlangıçta Tayvan'ın tarım ve sağlık daha sonra inşaat ve alt yapı sektörlerinde Suudi Arabistan'a verdiği destekle gelişmiştir. 1984 yılında Tayvan'ın Suudi Arabistan'daki projelerinin toplam değeri 1,3 milyar dolara ulaşmıştır.

Bu dönemde Suudi Arabistan ABD ile ilişkileri çerçevesinde ÇHC'yi göz ardı etmiştir.

1975 yılında, yani ABD ile ÇHC arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlamasından üç yıl geçtikten sonra dahi, ÇHC'den gelen ikili ilişki kurma talebi Suudi Arabistan tarafından reddedilmiştir. Ne var ki, 1980 yılında Suudi Arabistan ABD'den F15 uçakları için

talep ettiği uzun menzilli yakıt tanklarını tedarik edemeyince, ÇHC ile gayri resmî görüşmeler başlatmış ve bu ülkeden kullanılmayacağı daha sonra ortaya çıkan füzeler satın almıştır. İki ülke arasındaki ilk resmî görüşme ise 1985 yılında Umman'da gerçekleştirilmiştir. Suudi Arabistan 1989 Tiananmen olaylarını eleştirmeyen nadir ülkeler arasında yer almış ve 1990 yılında iki ülke arasında resmî diplomatik ilişkiler kurulmuştur. 1999 yılında ÇHC Başbakanı Jiang Zemin'in Suudi Arabistan ziyareti sırasında Stratejik Petrol Anlaşması imzalanmışsa da kükürt içerikli Suudi petrolü o zamanın Çin rafinerilerinde işlenemediği için anlaşma ikili ekonomik ilişkilerin gelişmesinde fazla etkili olmamıştır.

ÇHC ile Suudi Arabistan arasında düzenli görüşmeler 2004 yılında başlamıştır. Ocak 2006 tarihinde Kral Abdullah Çin'i ziyaret etmiş, aynı yıl nisan ayında ise Çin Devlet Başkanı Hu Jintao Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiş ve Şura Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Devlet başkanı düzeyinde gerçekleştirilen bu ilk ziyaretlerde ticaret, vergilendirme ve teknik düzenlemeler konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca Suudi Kalkınma Bankası'nın Sincan bölgesinde devam etmekte olan şehir kalkınma projesine kredi vermesi için de bir anlaşma yapılmıştır. 2009 yılında Başkan Hu, Suudi Arabistan'ı ikinci kez ziyaret etmişse de muhataplarından devlet başkanı düzeyinde karşılık henüz gelmemiştir. Ancak, 2019'da Veliiaht Prens Muhammed bin Selman (MbS) Çin'i ziyaret etmiştir.

“
2008 yılında Çin-Suudi Arabistan ticaret hacmi 32 milyar dolara erişmesi neticesinde Suudi Arabistan, Çin'in Batı Asya'daki en büyük ticari partneri olmuştur. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın Çin'deki yatırımlarında büyük artış kaydedilmiştir.
 ”

2000'li yıllarda iki ülke arasında ticaret hızla gelişmiş, 2005 yılında Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisi haline gelmiştir. 2008 yılında Çin-Suudi Arabistan ticaret hacmi 32 milyar dolara erişmesi neticesinde Suudi Arabistan, Çin'in Batı Asya'daki en büyük ticari partneri olmuştur. Bu dönemde Suudi Arabistan'ın Çin'deki yatırımlarında büyük artış kaydedilmiştir. 2012 yılında iki ülke arasında Barışçıl Nükleer Teknoloji Anlaşması imzalanmıştır. İkili ticari ilişkilerde Çin açısından ise Suudi petrolü, Suudi Arabistan açısından silah tedariki önemli olmuştur. Ayrıca, Suudi Arabistan Batılı müttefiklerinden alamadığı silahları Çin'den almıştır.

İkili İlişkileri Teşvik Eden Faktörler

Çin ve Suudi Arabistan arasındaki üst düzey ziyaretlere rağmen ilişkiler sadece ekonomik ve ticari ilişkiler ile sınırlı kalmış ve siyasi meselelere dokunulmamıştır. Son dönemde Çin ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde birtakım faktörler etkili olmuştur. Öncelikle Çin'in Suudi Arabistan petrolü için son derece güçlü bir müşteri ve Suudi petrol

sermayesi (petrodolar) için verimli bir yatırım alanı haline gelmesi ilişkilerin gelişmesini teşvik etmektedir. İkinci olarak, Çin, Suudi Arabistan için özellikle silahlanma alanında insan hakları ve demokrasi gibi konularda sorun çıkarılmayan teklifsiz bir tedarikçi konumundadır. Üçüncüsü; 11 Eylül olayları, İran sorunu, Suudi Arabistan'ın insan hakları ve demokrasi sicili gibi birtakım meseleler genelde Batılı ülkeler, özeldde ABD ile ilişkilerin zaman zaman gerilimli bir hal almasına yol açmış ve bu durum Suudi Arabistan'ı Batı dışında Çin gibi güçlü alternatifler aramaya itmiştir.

Barack Obama'nın Asya eksenli dış politikası çerçevesinde, ABD'nin Ortadoğu'daki yükünü hafifletme, İran ile nükleer anlaşma ve ağırlığını Asya-Pasifik bölgesine kaydırma kararları Suudi Arabistan'ın ABD ile ilişkilerini sorgulamasına ve ABD'nin Ortadoğu'dan ayrılması ile oluşacak güç boşluğunu doldurmak için alternatifler aramasına neden olmuştur. Bu bağlamda Çin'in de İran ile ilişkilerini Suudi Arabistan aleyhine geliştirmesi neticesinde bölgesel güç dengesinin tehlikeli bir boyut kazanmasını engellemek isteyen Suudi Arabistan, ÇHC ile ilişkilerini en az İran-ÇHC ilişkileri kadar güçlü tutma arayışına girmiştir. Donald Trump yönetiminin İran karşıtı politikalar izleyerek nükleer anlaşmayı iptal etmesine ve İran'a ve İran ile ticaret ve yatırım ilişkileri olan ülkelere karşı ağır yaptırımlar uygulamasına rağmen ABD, bu dönemde izlediği yalnızca politikalar ve İran ambargosu konusunda verdiği tavizler nedeniyle Suudi Arabistan tarafından çok güvenilir bir ortak olarak görülmemiştir.

2010'lu yıllarda iki ülke arasında enerji ve finans alanında kurulan işbirliği her geçen gün gelişmiştir. ÇHC'nin Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) projesinde Suudi Arabistan jeopolitik ve ekonomik bakımdan önemli bir noktada bulunmaktadır. Tüm bu faktörler, Suudi Arabistan-ÇHC ilişkilerinin belirli bir noktaya gelmesinde etkili olmuş ve ilişkilerin daha da gelişmesi olasılığı artmıştır. Bununla birlikte, iki ülke ilişkilerinin belirli bir düzeyi aşmasını engelleyen faktörler de bulunmaktadır.

Suudi Arabistan'daki tarihsel ABD ve Batı etkisi hala tartışmasız bir önceliğe sahiptir. Suudi Arabistan'ın ekonomik, siyasi ve askerî alt yapısı ABD öncülüğündeki Batılı ülkelerle bütünlük durumdadır.

İkili İlişkilerdeki Engeller

İki ülke ilişkilerinin gelişmesi önündeki en önemli engel ABD ve ÇHC arasında son dönemde gittikçe artan gerilimdir. Suudi Arabistan'daki tarihsel ABD ve Batı etkisi hala tartışmasız bir önceliğe sahiptir. Suudi Arabistan'ın ekonomik, siyasi ve askerî alt yapısı ABD öncülüğündeki Batılı ülkelerle bütünlük durumdadır. Sadece Suudi Arabistan'da değil, tüm Ortadoğu'da güvenlik şemsiyesi ABD kontrolündedir ve ÇHC bu noktada yeni bir rol üstlenme niyetindedir. Denilebilir ki, ABD Ortadoğu'ya sağladığı güvenlik şemsiyesi altında ÇHC gibi rakiplerinin iler-

lemesini istememektedir. Aramco tesislerine düzenlenen saldırıların ABD tarafından önlen(e)memesi bu bağlamda Suudi Arabistan'a verilmiş bir mesaj olabilir.

Bu ortamda, Suudi Arabistan ile Batılı ülkeler arasında güvenlik alanında imzalanan anlaşmaların kısa vadede ÇHC gibi ülkeler lehine değiştirilmesi mümkün değildir. Suudi Arabistan'ın Batılı ülkelerden gerçekleştirdiği silah ithalatı dünyadaki en yüksek oranlardadır ve nevi şahsına münhasır yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Enerji başta olmak üzere ülkedeki endüstri, turizm ve alt yapı yatırımları büyük ölçüde Batılı firmalar tarafından gerçekleştirilmekte ve işletilmektedir. Son dönemde Çin'in Suudi Arabistan'da gerçekleştirdiği yatırımlar ve bu çerçevede yürütülen özelleştirme sürecinin doğası ABD'yi rahatsız etmekte ve ABD, ÇHC'nin buradaki etkinliğini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Suudi Arabistan'ın ABD'li vakıflar tarafından inşa edilen bürokratik alt yapısı bu ülkenin ÇHC gibi başka ülkelerle ilişkilerini geliştirmesini engelleyen önemli faktörlerdendir. Suudi petrol sermayesi de büyük ölçüde Batılı ülkelerde yatırım halindedir. Bu birikimin ise basit hamlelerle ve kısa vadede başka ülkelere transferi kolay bir iş değildir. Suudi Arabistan'ın dolar yerine yuen kullanma eğiliminin giderek güçlenmesi doların küresel rezerv para özelliğini tehdit etmekte ve bu durum ABD için ciddi bir meydan okuma anlamına gelmektedir. ÇHC ile Suudi Arabistan arasında gerçekleştirilmeye çalışılan Huawei 5G alt yapısının kurulumu, silah ithalatı ve nükleer anlaşmalar gibi gelişmeler ABD-ÇHC rekabe-

tinin bu ülke üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

Öte yandan, Suudi Arabistan'ın BRI içerisindeki rolü de abartılmamalıdır. Çin, söz konusu proje bağlamında jeopolitik konumundan dolayı İran'a ağırlık vermek durumundadır. Yine İran-ÇHC ilişkileri Suudi Arabistan-Çin ilişkilerinden çok daha eski, derin ve karmaşıktır. İran'daki ÇHC etkisi ve iki ülke arasındaki petrol ticareti Suudi Arabistan'ı rahatsız etmektedir. Dolayısıyla, enerji bağlamında Suudi Arabistan'ın Rusya ve ABD ile ilişkileri kadar, ÇHC'nin ABD, Rusya ve İran ile geliştirdiği karmaşık ilişkiler ağı da Suudi Arabistan-ÇHC ilişkilerinin geleceğini belirleyecektir.

Sonuç olarak, ÇHC'nin Suudi Arabistan için ABD'ye ve Batılı ülkelerle ilişkilerine bir alternatif olabileceğini söylemek için henüz erkendir. Ne var ki, ÇHC'nin küresel düzende kazandığı mevcut konum, Suudi Arabistan'ın Batı ile ilişkileri krize girdiğinde bu ülkeyi bir çıkış kapısı olarak görme olasılığını gün geçtikçe artırmaktadır. Üstelik ÇHC ve Suudi Arabistan'ın otoriter rejimlere sahip olmaları iki ülke arasındaki ilişkilerin derinleşmesi için teşvik edici bir unsurdur. Suudi Arabistan artan nüfus ve petrolün sağladığı imkanların azalması nedeniyle rantiyeli devlet uygulamalarının sonuna gelmiştir. Halkın üretime katılması için sanayileşme gerekmektedir. Otoriter rejimlerde sanayileşme konusunda Suudi Arabistan için en iyi örnek ÇHC'dir. Kısacası, ABD on yıllarca otoriter bir monarşi olarak tutmayı tercih ettiği Suudi Arabistan'ı, uzun vadede tam da bu sebeple ÇHC'ye kaptırabilir. ■

FARKLILIKLAR VE GEREKLİLİKLER EKSENİNDE SON DÖNEM İRAN-KATAR İLİŞKİLERİ NEREYE?

“

Milli gelirinin önemli kısmını enerji ile ilişkili sektörlerden elde eden Katar'ı, arz güvenliğini sağlama yönünde politika oluşturmaya yönelmektedir. Bu bağlamda dünyanın en büyük gaz sahası olarak bilinen ve Katar'ın İran ile paylaştığı alan olan Basra Körfezi öncelikli bir öneme sahiptir.

”

Dr. Mustafa Yetim

Uzman, ORSAM

7 Haziran 2017'deki Katar-merkezli Körfez krizi sonrasında dikkati çeken önemli gelişmelerden biri Doha'nın Tahran ile olan yakınlaşması olmuştur. Suudi Arabistan (SA) ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) öncülüğünde başlatılan ve Katar'ı özellikle siyasi-ekonomik olarak izole etmeyi amaçlayan söz konusu girişime karşı Katar'ın iki bölgesel güç ile ilişkilerini farklı bir boyuta taşıdığı görülmektedir. Bu çerçevede Doha yönetimi, Türkiye'nin askerî yardımını onaylamış ve Ankara ile kapsamlı ittifak ilişkilerini

geliştirmiştir. Ankara ile yoğunlaşan ortaklığın yanı sıra Katar'ın, geçmişte çoğunlukla SA ile uyumlu şekilde tutum sergilediği İran ile de ilişkilerini düzeltmeye ve dahası geliştirmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede son dönemde gelişen İran-Katar ilişkilerinin temel itici faktörlerini ve bu ilişkilerin geleceğine dair ihtimalleri tartış-

mak önemli bir mesele olarak karışımıza çıkmaktadır.

7 Haziran Öncesi İran-Katar İlişkileri: Baskın Kaygılar ve Gereklilikler

SA-BAE öncülüğündeki ablukacı ülkeler, 7 Haziran sonrasında uygulanan ablukanın kaldırılması amacıyla açıkladıkları 13 maddelik

talep listesinde Katar'ın İran ile ilişkilerini kesmesini istemiştir. Doha-Tahran arasındaki ilişkilerin 5 Haziran sürecine kadar belirli sorunların varlığına rağmen devam etmesi ve iki ülkenin bazı alanlardaki ortak çıkarları SA-BAE'nin tepkisinin temelini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Katar, İran ve Rusya'nın ardından dünya doğal gaz rezervleri açısından en zengin üçüncü ülkedir. Bu çerçevede 2018 verilerine göre Katar, Rusya (%19.8) ve İran'dan (%16.2) sonra %12.5 doğal gaz rezervi ile önemli gaz rezervine sahiptir. Dolayısıyla bu üç ülke dünya gaz rezervinin yaklaşık %50'sini kontrol etmektedir. Dahası Katar, Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) ihracatında 2018 verilerine göre, %24.3 ile dünya

sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. Bu durum milli gelirin önemli kısmını enerji ile ilişkili sektörlerden elde eden Katar'ı, arz güvenliğini sağlama yönünde politika oluşturmaya yöneltmektedir. Bu bağlamda dünyanın en büyük gaz sahası olarak bilinen ve Katar'ın İran ile paylaştığı alan olan Basra Körfezi öncelikli bir öneme sahiptir. Bu bölgede İran Güney Pars bölgesinde çalışmalarını sürdürürken Katar ise Güney Pars'ın uzantısı olarak bilinen Ku-

zey Alan'da gaz faaliyetlerini yürütmektedir. Diğer bir ifadeyle, söz konusu rezervlerin çıkarılması ve İran'ın etkisinde bulunan Hürmüz Boğaz'ından güvenli şekilde ihracatın sağlanması için İran ile işbirliği Katar için bir zorunluluk teşkil etmektedir.

Söz konusu enerji merkezi zorunluluğun yanı sıra Katar'ın %10 oranında Şii nüfus barındırıyor olmasının da İran-Katar ilişkilerinde belirli bir etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. Doha yönetimi, İran'ın özellikle Bahreyn'de 2011'de ortaya çıkan Şii temelli gösterilerde takındığı rejim karşıtı tutumundan rahatsız olmasına rağmen İran'ın Körfez'deki Şii topluluk üzerindeki etkisi nedeniyle bu ülke ile ilişki-

lerini tamamen kesme yolunu tercih etmemiştir. Dolayısıyla Doha yönetimi, enerji konusunun yanı sıra Tahran yönetiminin kimlik temelli politikalar ile de Katar'da istikrarsızlık oluşturabileceğini hesap etmektedir. Üçüncü alan ise özellikle 7 Haziran süreci sonrasında daha belirgin olan iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi meselesi ile alakalıdır. Söz konusu süreç öncesinde iki ülke arasında sınırlı bir ticaret hacmi söz konusu iken, İran'ın yiyecek malzemesi gibi acil ihtiyaçlar konusunda abluka sonrasında Katar'a yardım etmesi ile bu hacmin bir derece artmaya başladığı söylenebilir. Buradan hareketle Katar'ın, abluka sonrasında İran ile ticari ilişkilerin gerekliliğini ve önemini daha fazla fark ettiği belirtilebilir.

“

Katar ve İran, Arap Ayaklanmaları sonrasında Yemen, Suriye ve Bahreyn'de gelişen olaylara ilişkin farklı politikalar yürütmüş ve bu durum zaman zaman iki ülkenin birbirlerine karşı yaptıkları açıklamalara da sert biçimde yansımıştır.

”

Diğer taraftan bu gerekliliklere ve zorunluluklara rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler özellikle 7 Haziran öncesinde inişli-çıkışlı bir seyir izlemiştir. Katar ve İran, Arap Ayaklanmaları sonrasında Yemen, Suriye ve Bahreyn'de gelişen olaylara ilişkin farklı politikalar yürütmüş ve bu durum zaman zaman iki ülkenin birbirlerine karşı yaptıkları açıklamalara da sert biçimde yansımıştır. Bu farklılıklar sonrası

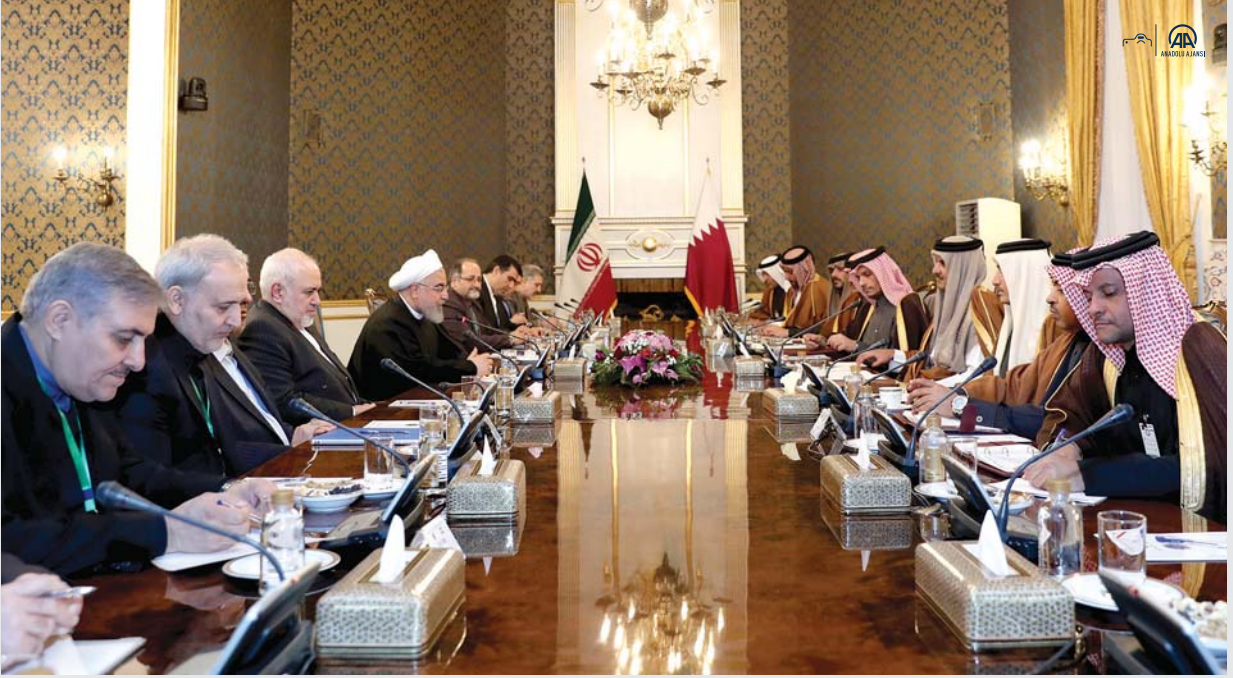
Katar merkezli el-Cezire kanalını 2012'de kapatan İran, Suriye'de Beşar Esad rejimini, Bahreyn'de çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu protestocuları ve Yemen iç savaşında ise Yemen merkezi hükümetine karşı silahlı ayaklanma gerçekleştirilen yine (Şii) Zeydi grup Husi hareketini desteklemiştir. Katar ise bu gelişmeler karşısında tamamen İran yaklaşımı ile örtüşmeyen bir tutum sergilemiştir. Dahası Katar bu süreçte genelde Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ve özelde SA eğilimli bölgesel tutum çerçevesinde, İran'ın ittifak halinde olduğu ve Suriye'de Esad lehine silahlı güçlerini bulunduran Hizbullah'ın 2016'da KİK tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesini onaylamıştır. Ayrıca SA ve BAE öncülüğünde Mart 2015'te başlatılan ve “Kararlılık Fırtınası” operasyonu olarak tanımlanan Husi karşıtı koalisyonu, bu koalisyonun çıkarılana kadar desteklemiştir. SA eğilimli bölgesel tutumun bir diğer örneği ise Ocak 2016'da Riyad tarafından idam edilen önemli Şii din adamı Nimr el-Nimr olayı sonrası yaşanan gelişmeler ile alakalıdır. Bu gelişme sonrasında Tahran'daki Suudi Arabistan büyükelçiliğine saldırılar düzenlenmiş ve diğer Körfez ülkeleri gibi Katar da bu saldırılara tepki olarak İran'daki büyükelçisini geri çekmiştir. Bölgesel farklılıkların yanı sıra Katar'ın nükleer İran'a ve İran'ın Körfez'deki artan askerî gücüne karşı olduğunu da belirtmek gerekir. Diğer taraftan tüm bu uyuşmazlıklara ve gerilimlere rağmen bahsedilen gereklilikler nedeniyle Doha yönetimi İran'ı karşısına almayı tercih etmemiş; İran ile sorunların yaptırımlar ile

değil, diplomatik yollarla çözümmesini savunmuş ve ABD-İran geriliminin bölgeyi istikrarsızlaştıracağına dikkat çekmiştir.

7 Haziran Süreci Sonrası

Katar'a yönelik abluka girişimlerine en sert tepkilerden biri İran'dan gelmiş ve İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, söz konusu ablukeyi kabul edilemez ve adil olmayan bir süreç olarak nitelendirmiştir. Bu siyasi desteğin yanı sıra Doha yönetimi ile dayanışma içerisinde olduğunu göstermek amacıyla İran, Katar'a yiyecek temin etmiştir. İki ülke arasında gelişen olumlu atmosfer sonraki süreçlerde de devam etmiş ve Doha ile Tahran yönetimi Haziran süreci sonrasında bölgesel farklılıklarından ziyade ortak yönlerini daha fazla ön plana çıkaran yaklaşım sergilemiştir. Ön plana çıkan bu ortak yaklaşımın ilk sonucu ise iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden ivme kazanması ile alakalı olmuştur. Bu çerçevede Ağustos 2017'de yani abluka sürecinden kısa bir süre sonra Katar, 20 ay aranın ardından el-Nimr merkezli gelişen olaylara tepki olarak İran'dan çektiği büyükelçisini İran'a geri göndermiştir. Bu süreç sonrasında Tahran yönetimi ile güçlü ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğine sürekli bir şekilde vurgu yapan Katar, İran'a devlet başkanlığı ve diğer üst düzeylerde ziyaretler düzenlemiştir.

Bu çerçevedeki en önemli ziyaret, 2013'te Katar Emiri olan Temim bin Hamed el-Sani'nin Ocak 2020'de Tahran'a gerçekleştirdiği ilk ziyarettir. Söz konusu ziyaret kapsamında Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı gibi gazın dünya pi-

yasalarına ulaşımı için stratejik önemi bulunan alanlar konusunda İran ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca iki ülke kültürel, ekonomik ve bilim alanlarında da ikili ilişkileri geliştirme iradesine vurgu yapmış ve iki ülke arasında ekonomik iş birliği komisyonu kurulması konusunda uzlaşmıştır. ABD'nin yaptırım merkezli politikasına rağmen Tahran ile hava ulaşımını ve ticaret ilişkilerini sürdüren ve bu iki ülke arasındaki gerilimin düşürülmesi amacıyla arabuluculuk teklif eden Doha yönetimi, 3 Ocak'ta İran'a bağlı Kudüs Güçleri Komutanı Kasım Süleymani'nin Bağdat'ta ABD saldırısı sonucu öldürülmesinin ardından Tahran'a dayanışma ve başsağlığı mesajları göndermiştir. Bu çerçevede ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olmasına rağmen 4 Ocak tarihinde Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdurrahman bin Casim el-Sani Tahran'a giderek Doha'nın bölgedeki olası gerilimlere ve çatışmalara

karşı olduğunu vurgulamıştır. Bu siyasi desteklerin yanı sıra Doha yönetimi, İran'ın koronavirüs ile mücadelesinde de söz konusu ülkeye çeşitli tıbbi malzemeleri göndermiş ve ABD'nin ambargosu nedeniyle ekonomik-siyasi anlamda zor durumda olan İran'ın yanında olmuştur.

“

Geçmişteki farklılıklar ve uyuşmazlıklardan ziyade ortak çıkarlara ve gerekliliklere daha fazla vurgu yapan İran ile Katar'ın, SA-BAE öncülüğündeki bölgesel politikalara karşı işbirliği geliştirme noktasında istekli olduğu anlaşılmaktadır.

”

Sonuç olarak, 5 Haziran süreci sonrasında Katar'ın bölgesel yaklaşımında önemli değişimlerin meydana geldiği ve bu değişimlerin

İran'ın bölgesel statüsünü değerlendirme konusunda daha aşikâr olduğu söylenebilir. Geçmişteki farklılıklar ve uyuşmazlıklardan ziyade ortak çıkarlara ve gerekliliklere daha fazla vurgu yapan İran ile Katar'ın, SA-BAE öncülüğündeki bölgesel politikalara karşı işbirliği geliştirme noktasında istekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bölgedeki en büyük ABD askerî üssüne ev sahipliği yapan Doha yönetiminin, Washington ile ilişkilerde bazı sorunlara yol açabilecek derecede İran ile yakınlaşma konusunda irade gösterdiği söylenebilir. Diğer taraftan ekonomisinin gaz temelli gelirlere bağlı olduğunu ve halihazırda siyasi-ekonomik abluka ile karşı kaşıya kaldığını düşündüğümüzde; Doha yönetiminin, 7 Haziran sonrasındaki gelişmelerle İran ile yakınlaşma çerçevesindeki gereklilikleri daha fazla hatırladığı söylenebilir. ■

SONRASI SUUDİ ARABİSTAN MALİ KRİZİ

“

Dünya Bankası tarafından yayınlanan verilere göre, 2019'un sonunda, Krallığın borcu 2014 yılında 11,8 milyar dolara karşılık 183,7 milyar dolara ulaşmış ve böylece %1,56'nın üzerinde bir artış yaşanmıştır.

”

Dr. Recep Yorulmaz

*Ekonomi Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

V eliaht Prens Muhammed bin Selman'ın (MbS) yönetiminde etkisini hissettirdiği son yıllarda Suudi Arabistan, dünya gündeminde daha fazla kalmaya devam etmektedir. “Vizyon 2030” projesiyle yenilikçi bir lider olacağı imajına büyük yatırım yapan MbS; gazeteci Cemal Kaşıkçı cinayeti, prenslerin göz altına alınması, muhaliflere yapılan hukuk dışı faaliyetler ve sansasyonel yatırımları ile ülkesini korku imparatorluğu olarak anılmaya başlanan bir ortama sürüklemiştir. Ekonomisi büyük oranda petrol gelirlerine bağlı olan Suudi Arabistan, koronavirüs salgını ve petrol fiyatlarındaki düşüşle önemli ölçüde gelir kaybına uğramıştır. IMF tahminlerine göre, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde petrol ihracatçılarının gelirlerinde 226 milyar dolarlık düşüş ve sektörde %4,2'lik küçülme beklenmektedir. Gelir düşüşü nedeniyle bütçedeki açıkların artması, ülkelerin

koronavirüs nedeniyle durgunlaşan ekonomik faaliyetlerini canlandırmak için müdahale gücünü sınırlandırmaktadır.

Özellikle, küresel anlamda 'ikiz felaketler' olarak adlandırılabilir. Covid-19 salgını ve petrol fiyat şoklarının etkisi ile Suudi Arabistan ekonomisi uzun yıllardır yaşadığı en kötü mali kriz ile karşı karşıya kalmıştır. MbS'nin ekonomik çeşitliliği sağlayıp petrole olan bağımlılıktan kurtulmak adına attığı adımların merkezinde olan özel sektör, bu süreçte en çok yara alan kesim olmuştur. Dahası, virüsün ülkede görülmeye başladığı mart ayında, ülkede kıdemli kraliyet üyelerine yapılan operasyonlar, Rusya ile girilen petrol piyasası mücadelesi ve akabinde Donald Trump yönetimi ile çatışma boyutuna gelen süreç, MbS'nin otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur.

Gelecek nesillerin eski refah devleti şartlarından çok uzakta yaşamak zorunda kalabileceği yorumlarının da yapıldığı bir or-

tamda, ekonomi yönetiminde krizin önüne geçmek için atılan adımlar da mevcut durumu toparlamak için yeterli görülmemektedir. Petrol fiyatlarının seyri ile giderek artan bütçe açıkları neticesinde Suudi yönetimi; yeni gelir kalemleri yaratma, harcamalarda kısıntılara gitme ve salgın süresince çalışmayan gerçek ve tüzel kişilere destek sağlama gibi politikalar üzerinde çalışmaktadır. Bu süreçte atılan en çarpıcı adımların katma değer vergisinin üç katına çıkarılmasını kapsayan tasarruf tedbirleri olması, günümüze kadar süregelen cömert refah devleti imajına büyük darbe vurmuştur. Suudi Arabistan'ın asgari geçim indiriminin kaldırılması gibi iş gücünde yer alan bireylere ve hane halkına doğrudan etki edecek tedbir kararları, toplumda da hoşnutsuzluğa ve karamsarlığa sebep olmaktadır.

Yaşananlar Kriz Belirtileri mi?

Dünya Bankası tarafından yayımlanan verilere göre, 2019'un sonunda, Krallığın borcu 2014 yılında 11,8 milyar dolara karşılık 183,7 milyar dolara ulaşmış ve böylece %1,56'nın üzerinde bir artış yaşanmıştır. Maliye Bakanı Muhammed el-Cedan, hükümetin bu yıl 220 milyar riyal (58 milyar dolar) borç almayı planladığı

ğini açıklamıştır. Bu durum ülkenin borcunun çeyrek trilyon dolara çıkacağı anlamına gelmektedir. Düşen petrol fiyatları ile Hac ve Umre seyahatinin askıya alınması ülkenin gelirini azaltacak diğer faktörler olacaktır. Borçlardaki bu artışın en önemli sebepleri arasında; Yemen iç savaşının yüksek maliyetleri ve Libya, Suriye ve diğer Arap ülkelerine yapılan müdahaleler de gösterilmektedir.

Salgınla mücadelede kötü bir grafik çizmeyen Krallık, salgının etkisinin uzaması ile özellikle hizmetler sektöründeki aksaklıklar ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Turizm ve eğlence sektöründe yaşanan daralmanın ülke ekonomisine etkisinin hissedilir büyüklükte olması beklenmektedir. Hac turizminin bu yıl ertelenmesi olasılığı bütçede önemli boyutta yeni bir açık anlamına gelecektir. Öte yandan, Veliaht Prens Selman'ın mega projelerinin bir kısmına yapılacak harcamalardaki kesintiler de krizin bir diğer boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“
Mevcut şartlarda yabancı işçiler için cazibe merkezi konumundaki Suudi Arabistan, birçok sektörde bu işçilere bağlı olan yapısı itibarıyla bu çekiciliğini yitirmesiyle oldukça zor durumda kalabilecektir.
”

Bununla birlikte, Krallığın şişirilmiş kamu sektörüne maaş ödemelerini devam ettirilirken, 1 Haziran itibarıyla çalışanlara ödenen asgari geçim indirimine son verileceğinin açıklanması kriz yönündeki endişeleri artırmıştır. Bu karar on binlerce yabancı işçinin işini kaybetmesi anlamına gelebilecektir. Mevcut şartlarda yabancı işçiler için cazibe merkezi konumundaki Suudi Arabistan, birçok sektörde bu işçilere bağlı olan yapısı itibarıyla bu çekiciliğini yitirmesiyle oldukça zor durumda kalabilecektir. Maliye Bakanı Muhammed el-Cedan'ın açıkladığı kamunun mali istikrarı için gerekli olan katı önlemler, ülke ekonomisinin karşı karşıya olduğu risklere işaret etmesi sebebiyle önem arz etmektedir. Salgının kamu maliyesi üzerindeki etkilerinin yılın ikinci çeyreğinde görüleceği düşünüldüğünde, virüsle mücadele için gerekli tedbirlerin alınabilmesi için büyük harcama kesintileri yapılması gerekliliği de ön plana çıkmaktadır.

Öte yandan, Suudi Arabistan Para Otoritesi, ülkenin ABD hazine tahvili ve yabancı mevduatlardan oluşan varlıklarının son 19 yılda en düşük seviyeye gerileyerek, 464 milyar dolara düştüğünü açıklamıştır. Rezervlerdeki bu 27 milyar dolarlık azalış, Suudi Arabistan'ın, salgına bağlı olarak ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasını ve petrol gelirlerindeki düşüşü telafi etmek için rezervleri kullandığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, Maliye Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada, petrol gelirlerindeki düşüşle birlikte 2020'nin ilk çeyreği

itibarıyla bütçe açığının 9 milyar dolar olduğu belirtilmiştir. Öyle ki, bütçede 2020 yılı için GSYH'sinin %6,4'üne denk gelen 50 milyar dolarlık bir açık tahmin edilmektedir. Maliye Bakanı el-Cedan, açığın GSYH'nin %9'una çıkabileceğini ifade etmiştir.

“

IMF tahminlerine göre petrol fiyatları 50-55 dolar bandına çıkması halinde dahi Suudi Arabistan'ın altın rezervleri 2024 yılında 5 aylık ithalat giderleriyle hemen hemen aynı seviyeye gelecektir. Bu endişe verici tablo ülke ekonomisinin ciddi bir kriz ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu süreçte Suudi yönetimi, sabit dolar kuru politikasından vazgeçmek zorunda dahi kalabilecektir.

”

Güncel petrol fiyatları seviyesinin ülkelerin bütçe dengeleri için gerekli olan miktarın altında devam etmesi, ülke ekonomilerinin geleceği için tehlikelidir. Petrol talebinde zirve yaşanabilmesinin çok kısa zaman diliminde olamayacağı düşünüldüğünde, mevcut varlıkların kısa süre içinde tükenebileceği öngörülmektedir. Başka bir ifade ile petrol fiyatlarının seyri bu ülkelerin ekonomilerinin geleceğini belirleyecek en önemli faktör olacaktır. Öyle ki, IMF tahminlerine göre petrol fiyatları 50-55 dolar bandına çıkması halinde dahi Suudi

Arabistan'ın altın rezervleri 2024 yılında 5 aylık ithalat giderleriyle hemen hemen aynı seviyeye gelecektir. Bu endişe verici tablo ülke ekonomisinin ciddi bir kriz ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu süreçte Suudi yönetimi, sabit dolar kuru politikasından vazgeçmek zorunda dahi kalabilecektir.

Önleyici Politikalar

Söz konusu tehlikeleri bertaraf etmek için acil atılması gereken adımların tartışıldığı bir ortamda IMF, ülkelerin egemen servet fonlarına bu şokların etkisini silmek ve ekonomik büyümeyi sağlamak için yeni alanlara yatırım yapmaları ve ekonomilerini çeşitlendirmeleri için çağrıda bulunmuştur. Körfez bölgesindeki varlık fonlarının büyüklüğü düşünüldüğünde, bu fonlar ekonomik durgunlukla mücadele için uygun bir araç olarak görülebilecektir. Bu minvalde, Suudi Arabistan Kalkınma Fonları, koronavirüsün ekonomiye etkilerini hafifletmeyi amaçlayan hükümet girişimlerini destekleyen, KOBİ'lerin ve tıbbi sektörün de önemli pay aldığı tedbir paketi açıklamıştır.

Buna göre Krallık, yeni küçük ölçekli projelere borçlanma portföyünün %20'sine tekabül eden 118 milyar riyal (31,5 milyar dolar) tutarında kaynak ayırmıştır. Bununla birlikte, Ulusal Kalkınma Fonu (PIF), ülkenin kalkınma önceliklerini ve ekonomik ihtiyaçlarını desteklemek için 22 milyar riyallik (5,8 milyar dolar) bir paket açıklamıştır. Benzer şekilde, Tarımsal Kalkınma Fonu, yaptığı açıklama

ile tarım sektörüne verdiği kredilerin taksit ödemelerinin Eylül'e kadar erteleneceğini belirtmiştir. Ayrıca 300 milyon riyal tutarında dolaylı kredilerle KOBİ'lerin teşvik edileceği açıklanmıştır.

Öte yandan, Kral Selman bin Abdulaziz, sosyal güvenlik yardımı alanlara verilmek üzere 1,85 milyar riyal (492,6 milyar dolar) tutarında Ramazan yardımı talimatı vermiştir. Buna göre aile reislerine 1.000 riyal verilirken diğer aile üyelerine 500 riyal verilecektir. Son dönemde koronavirüs ve petrol fiyat şoklarının etkisi ile KDV oranlarını yüzde 5'ten yüzde 15'e çıkaran ve kamu harcamalarında kesintilere giden Suudi Arabistan'ın, sosyal güvenlik harcamalarında kesintiler yapılacağı yönündeki algıları kırmak için böyle bir adım atmış olduğu düşünülmektedir.

İç piyasaya yönelik bu hamlelerin yanında yurt dışı yatırımlar yoluyla geleceğe yönelik politikalar da izlemek isteyen Krallık, özellikle ABD'de birçok yeni yatırım aracına başvurmuştur.

ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nun 15 Mayıs 2020'de açıkladığı rapora göre, Krallık, PIF

aracılığıyla havacılık ve uzaydan eğlence sektörüne birçok alanda ABD şirketlerine yatırım yapmıştır. Yaklaşık 320 milyar dolar değerinde bir varlığı yöneten fon, Boeing'den 713,7 milyon dolar, Facebook'tan 521,9 milyon dolar, Disney'den 495,8 milyon dolar tutarında hisse satın almıştır. Ayrıca, Bank of America'ya 487,6 milyon dolar, Citigroup'a 522 milyon dolar ve Amerikan Tevdi Makbuzu aracılığıyla İngiliz petrol şirketi BP'ye 827,7 milyon tutarında yatırım yapmıştır.

“
Vizyon 2030 doğrultusunda ülkenin ekonomisini çeşitlendirerek petrole olan bağımlılığın azaltılması için bir fırsat olmuştur. Nitekim, PIF Başkanı Yasir el-Rumayyan, özellikle havacılık, eğlence ve enerji şirketlerinin hisse senetlerindeki düşüşün bir fırsat oluşturduğunu belirtmiş ve ekonominin normalleşmesiyle yatırımların karşılığını fazlaca alacaklarını iddia etmiştir.
”

Ancak, bu yatırımların ağırlıklı olarak ABD'ye yapılmış olması Rusya ile girilen petrol piyasası savaşında, kaya petrolü üreticileri yara alan ABD'nin tepkisini çeken Krallık'a Trump tarafından çıkarılmış bir fatura olabileceği tartışmaları yapılmaktadır. Suudi yetkililere göre ise koronavirüs nedeniyle şirketlerin hisselerindeki düşüş, Vizyon 2030 doğrultusunda ülkenin ekonomisini çeşitlendirerek petrole olan bağımlılığın azaltılması için bir fırsat olmuştur. Nitekim, PIF Başkanı Yasir el-Rumayyan, özellikle havacılık, eğlence ve enerji şirketlerinin hisse senetlerindeki düşüşün bir fırsat oluşturduğunu belirtmiş ve ekonominin normalleşmesiyle yatırımların karşılığını fazlaca alacaklarını iddia etmiştir. Son tahlilde, tüm bu önlemlere rağmen, kısa ve orta vadede Suudi Arabistan ekonomisinin önündeki tehlikelerin boyutu ciddi görünmektedir. Özellikle petrol fiyatlarının seyri bu dönemin belirleyici faktörü olacaktır. Uzun vadede etkiler ise atılacak kalıcı adımlar ile ekonomik çeşitliliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi ile aşılabilecektir. ■

Terörizmin Hedef ve Taktiklerine Dair Kısa Değerlendirme

“

Geriyeye dönük okumalarla 1. yüzyıla kadar götürülen, bilinen terörizm tarihi, esas itibarıyla uygulamaları veya bir diğer ifadeyle Modus Operandi'si bakımından önemli ölçüde benzer eylem tarzlarından oluşmaktadır.

”

Dr. Göktuğ Sönmez

*Güvenlik Çalışmaları
Direktörü, ORSAM*

Terörizm, literatüre kavram olarak Fransız Devrimi sonrası girmiş olmakla birlikte çok daha öncelerden bugüne gelen, insanlığın her dönemde güvenlik iklimini tehdit eden temel sorunlardan biri olmuştur. Geriyeye dönük okumalarla 1. yüzyıla kadar götürülen, bilinen terörizm tarihi, esas itibarıyla uygulamaları veya bir diğer ifadeyle Modus Operandi'si bakımından önemli ölçüde benzer eylem tarzlarından oluşmaktadır. Bunda insan psikolojisi, devlet sistematiği, bireyin sistemle ve otoriteyle ilişkisi, güvenlik arayışı ve özgürlüklerine olan düşkünlüğünün zaman içerisinde dönemsel değişikliklere uğramakla birlikte süreklilik arz eden pek çok bileşeni ol-
ması rol oyna-

mıştır. Bir diğer ifadeyle bireyin psikolojisi, ekosistemi ve devletin güvenliği sağlama ve bunu sağladığını gösterme pratiklerinde görülen tarihsel süreklilikler, terörizmin hedef ve taktik seçiminde tekrar eden araç ve yöntemleri de beraberinde getirmiştir.

Sembolik Hedefler, Fay Hatları ve Sivil Hayatın “Rutinini Bozmak”

Bu kapsamda sıkça tekrarlayan hedef seçim stratejileri ve nihai amaca götüren ana taktiksel yollar göze çarpmaktadır. Mevcut düzenin değiştirilmesine yönelik süreçte terör örgütleri psikolojik darbenin önemini ilk çağlardan beri anlamış, bu kapsamda sembolik hedeflerin seçilmesi yoluna gitmişlerdir. Burada sembolik hedefler; bir devletin, karşı görüşün ya da yapılanmanın önde gelen figürleri olabileceği gibi sembolik anlamı olan, kültürel kodlara işlemiş sembolik yapılara da saldırılar düzenleyebilir. Sembolik figürlerin hedef seçilmesi en temel terörist eylem biçimlerinden olmuş, daha 1. yüzyılda Sicariî'ler

Romalı askerî ve sivil yetkilileri hedef almış; arkasından gelen yıllarda terörün değişmeyen eylem biçimlerinden biri olan sivil ve silahlı yüksek kademeli kişilerin kaçırılması/öldürülmesi yoluyla mesajını vermek üzere kurulmuştur ki yakın tarihten ve ülkemize dair olarak ASALA terörünün Türk diplomatları hedef alması da benzer örnekler olarak verilebilir.

“

Siyasi figürler, askerî figürler, uluslararası şirketlerin yöneticileri ve ülkede barış koşullarında konuşlu bulunan yabancı ve/ya uluslararası örgütlerin askerî ve sivil yetkilileri ile diplomatlar da hedef listesinde muhtemel figürler arasında yer alır.

”

Sembolik yapılar bağlamında ise anarşist terörün öncülerinden sayılan Ludditlerin Sanayi Devrimi'ni takiben tekstil makinalarına saldırıları ve akabinde bugüne kadar gelen “kamu mallarına saldırının ve vandalizmin” de bir terör biçimi olduğu yönünde terörizmin tanımına yapılacak olan ekleme, sembolik yapıların dönemsel olarak değişiklik gösterebilecek, tarihsel kodlarla birlikte günün değerleriyle özdeşleşmiş yapılar olabileceğini göstermiştir ki böylesi bir algının en önemli tezahürlerinden bir diğeri de 11 Eylül saldırılarında Dünya Ticaret Merkezi'nin hedef alınması olmuştur. 1993 yılında ilk kez hedef alınan yapıya saldırının ikinci kez denemesinin arkasında, yapının ABD emperyalizmi ve Batı tahakkümünü simgelediği algısı önemli olmuştur. Kültürel olarak

sembolik yapıların hedef alınması bağlamında ise pek çok örnekten biri IŞİD'in Foco stratejisini harekete geçirir biçimde el-Askeri Camii saldırısı ve bunun üzerinden Şii-Sünni ayrışmasını körükleyerek hem cepheyi genişletme hem de toplumsal farklılıkların altını çizme çabasıdır.

Siyasi figürler, askerî figürler, uluslararası şirketlerin yöneticileri ve ülkede barış koşullarında konuşlu bulunan yabancı ve/ya uluslararası örgütlerin askerî ve sivil yetkilileri ile diplomatlar da hedef listesinde muhtemel figürler arasında yer alır. Yapılar anlamındaysa, kültürel olarak bulunulan ülkede/bölgede veya küresel ölçekte yankı uyandırabilecek etnik, dini, mezhepsel sembollerin yanı sıra çok uluslu şirket binaları, ticaret merkezleri, askerî karargahlar, emniyet müdürlükleri vb. seçilebilir. Bu iki noktayı örnekler biçimde Kızıl Tuğaylar tarafından Fiat-Siemens yönetici kadrosunun ve İtalya'da görevli ABD subaylarının hedef alınması da bir rastlantısal seçim olmaktan uzaktır. İlâveten, yine psikolojik etkiyi de artırıcı biçimde “sosyal rutin” üzerine gerçekleştirilen saldırılar da sıkça görülmektedir. Toplumun gündelik hayatta düzenli biçimde kullandığı araçlar, kurumlar ve yapılar üzerine saldırıları temel alan bu anlayışla toplumda bu düzenli kullanımın ve rutinin artık sürdürülemez olduğu imajı oluşturularak bireyleri sindirmek ve bu eylemlerle potansiyel destekçilere güç gösterisi yapmak mümkündür. Toplu taşıma araçlarından okullara, hastanelere, toplantı mekanlarına ve restoranlara kadar uzun bir liste bu anlamda muhtemel hedefler olarak

karşımıza çıkabilmektedir. Irak'ta Karada mahallesine yapılan IŞİD saldırısından TAK'ın, Türkiye'de toplu taşıma araçlarına gerçekleştirdiği eylemlere, IŞİD'in Ankara saldırısından uçak kaçırma eylemlerine bakıldığında bu eğilim kendisini göstermektedir. İlk çağlardan beri Haçlı Seferleri'ndeki gibi tarım arazileri ve yollara yönelik saldırıların hem savaşların hem savaş öncesi ve sonrası yıpratma süreçlerinin parçası olmasından özellikle 2. Dünya Savaşı'nda karşılaşılan Dresden'deki gibi şehir bombalamalarına kadar devletlerin tarihsel süreçteki psikolojik etki hedefleyen kimi eylemlerinin de doğrudan insanoğlunun rutine olan tutumu ve rutin bozulduğunda oluşacak tepkisini odağa aldığı söylemek mümkündür.

Eylem Yoluyla Propaganda

Alman Anarşist Dergisi Freiheit'te Johann Most'un “Teröristlere Öğütler” başlıklı yazısında “eylemlerin yol açtığı yankı kadar önemli olduğu” ve bundan dolayı “salt eylemi değil, propaganda aracı olarak eylem” önermesi bu anlamda öncü söylemlerden biridir. Eylem yoluyla propaganda, saldırının sonrasının da planlanması, bilgilendirme kanallarının ya örgüt tarafından doğrudan etki altına alınması ya da örgütün kendi kanalları aracılığıyla bilgi havuzuna gerekli girdileri sunmasını gerektirmekte; saldırıyı, öncesi ve sonrasıyla planlama açısından çok daha komplike hale getirmektedir. Eylem ancak doğru bir eylem sonrası propaganda süreciyle beslendiğinde yerine ulaşmış sayılır ve bu süreç saldırının en az kendisi kadar önemli adde-

dilir. Eylem yoluyla propaganda yönetiminin etkisinin artışı ve literatüre girmesi içinse 19. yüzyıla kadar beklemek gerekecektir. Adım adım telgraf, gazete, bildiri gibi daha konvansiyonel araçların artışı ve yaygınlaşmasıyla önem kazanan propaganda, iletişim ve bilişimde ardi ardına gelen devrimsel adımlarla özellikle internetin ve daha önemlisi sosyal medyanın atılımıyla başka bir boyuta ulaşmıştır. Bir gazete bildirisi ya da radyo açıklamasıyla eylem sahiplenme ve örgütün “dava”sını aktarma süreçlerinden sonra önce TV eylem yoluyla propaganda bağlamında yeni bir kapı açmış, ardından online dünya örgütlere tarihteki öncülerinin hayal dahi edemeyeceği bir etki alanı sunmuştur. “Unabomber” olarak bilinen Ted Kaczynski, New York Times ve Washinton Post’ta 1995’te meşhur manifestosunu yayımlatırken, Brezilya’daki Ulusal Kurtuluş Hareketi ve MR-8 1969’da kaçırdığı ABD büyükelçisini serbest bırakmak için manifestosunun radyoda yayınlanması koşulunu getirirken ya da “Çakal Carlos” olarak bilinen Ilich

Ramirez Sanchez 1975’teki OPEC krizinin TV kameraları gelene kadar sürdürürken bu faktörü hep göz önünde bulundurmuş; eylemlerinin etkisini artırmak adına dönemin kendilerince en etkin/erişilebilir araçlarını kullanmaya gayret etmişlerdir.

Bununla birlikte dezenformasyon ve algı yönetimi imkânı da sunan bu araçlar, eylem yoluyla propaganda fikrinin öncü teorisyen ve uygulayıcılarının hayal dahi edemeyeceği bir etki alanı oluşturmuştur. Bununla birlikte mücadele bağlamında da aktörlere bu araçlar üzerinden yeni stratejiler dizayn etme ve örgütlerin inovatif yöntemlerine cevaben zamana karşı yarışma mecburiyeti getirdiği söylenebilir ki bu işin, ayrıca ele alınması gereken farklı bir boyutudur. Özellikle Anarşist terörizmin gücünün doruğunda olduğu dönemde devletlerin önde gelen figürlerine gerçekleştirilen eylemler hem propaganda bağlamında oluşturdukları yankı itibarıyla eylem yoluyla propagandanın hem de bizihi bu kişilerin konumu itiba-

riyla sembolik hedef seçiminin önemli örneklerini vermiştir. Rus Çarı 2. Alexander, Macaristan İmparatoriçesi Elizabeth, İtalya Kralı 1. Umberto ve ABD Başkanı McKinley’in öldürülmesi bu anlamda en yankı uyandıran hamlelerden olmuştur.

“

Irak işgalini takip eden yıllarda İngiltere ve İspanya’nın koalisyondan koparılmasını amaçlayan ve el-Kaide tarafından üstlenilen Londra ve Madrid bombalamaları hem diğer aktörlerin Irak Savaşı’na dahiline gözdağı vermiş hem bu saldırıların bahsi geçen ülkelerdeki seçimler öncesi gerçekleştirilmesi yoluyla bu ülkelerin Irak’tan çıkmasını hedefleyerek stratejik zamanlamanın önemine dikkat çekmiş hem de örgütün Batı’daki varlığının 11 Eylül’den sonraki en önemli göstergeleri haline gelmiştir.

”

Hedef Kitleyi Belirlemek ve Stratejik Zamanlamalar

Örgütlerin eylemlerinde öncelendiği profillere bakıldığında ise ilk olarak genel olarak siyasi iklimle doğrudan teması olmayan, herhangi bir siyasi, ideolojik, dini, etnik angajmanı merkeze almayan kişiler ana profil kalemlerinden biridir. Bu kişilerin örgütün “mücadele” ettiği konuyu anlaması, içerisinden destekçilerin çıkması ve/ya örgüte karşı pozisyon alanların güvenlik sağlamadığı gerekçesiyle sistemle arasında fay hattı oluşturulması öncelenir.

“

Hem hedeflere hem de hedef seçimine dair verilen örneklerin çok daha fazla artırılabilceği bu inceleme, terörün hedeflerinin yapısal ve içeriksel değişikliklere uğramasına karşın hareket tarzının insanın doğasındaki temel bazı konforlara ve insan-sistem ilişkisindeki kimi fay hatlarına odaklı olarak bir süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

”

Farklı coğrafyalarda yakın tarihli/eş zamanlı eylemler ise bu noktada çarpan etkisi oluşturabilir. Örneğin, Irak işgalini takip eden yıllarda

İngiltere ve İspanya'nın koalisyon-dan koparılmasını amaçlayan ve el-Kaide tarafından üstlenilen Londra ve Madrid bombalamaları hem diğer aktörlerin Irak Savaşı'na dahiline gözdağı vermiş hem bu saldırıların bahsi geçen ülkelerdeki seçimler öncesi gerçekleştirilmesi yoluyla bu ülkelerin Irak'tan çıkmasını hedefleyerek stratejik zamanlamanın önemine dikkat çekmiş hem de örgütün Batı'daki varlığının 11 Eylül'den sonraki en önemli göstergeleri haline gelmiştir. IŞİD'in özellikle 2015-2016 yıllarında Batı'daki eylemleri de benzer bir amaca dikkat çekmekte; farklı ülkelerde nispeten küçük hücre yapılanmalarıyla gerçekleştirilse dahi yekünde saldırıların bir örgütün küresel güce sahip ve her

an her yerde eylem yapabilir yetkinlikte olduğu izlenimini vermesine imkan tanımaktadır.

Hem hedeflere hem de hedef seçimine dair verilen örneklerin çok daha fazla artırılabilceği bu inceleme, terörün hedeflerinin yapısal ve içeriksel değişikliklere uğramasına karşın hareket tarzının insanın doğasındaki temel bazı konforlara ve insan-sistem ilişkisindeki kimi fay hatlarına odaklı olarak bir süreklilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte her çağda değişen araçlar, sürat, imkanlar ve yenilikçi araçlara hızlı adapte olma kabiliyeti, temelde benzer yöntemler kullanılsa dahi mücadelenin daha kolay ya da tahmin edilebilir hale gelmesini önemli ölçüde engellemektedir. ■

ÇÖLDE DİRENİŞ VE SANAT: ÖMER MUHTAR, KADDAFİ VE MUSTAFA AKKAD

“

Zaferin de kaybetmenin de karmaşık bir hal aldığı Libya; Ortadoğu ve Afrika çöllerinin trajik mirasının izlerini sıcağı sıcağına taşımayı sürdürmektedir. Uçsuz bucaksız çöllerindeki özgün ve kadim Bedevi dokuları ve sadaları bastırılmakta, bu susuz coğrafyalar acı çığlıklarla doldurulmakta ve kanla sulanmaktadır.

”

Doç. Dr. Sertaç T. Demir

Gümüşhane Üniversitesi

“Ruhun üç değişmesini anlatacağım size. Ruhun deve, devenin aslan ve sonunda aslanın çocuk oluşunu”, diye başlar Friedrich Nietzsche “Üç Değişme Üzerine” başlıklı anlatısına. Ve şöyle devam eder: “Direnci ruh, hayli ağır yüklerin altına girer: yükünü almış deve nasıl vurursa kendini çöl yoluna, ruh da öylece yolları kendi çölüne. Fakat en ıssız bir çölde ikinci değişim gerçekleşir; burada ruh aslanlaşır, özgürlüğünü sağlamayı, kendi çölünün egemeni olmayı diler”. Çöl, insanın kaybolduğu yer gibi görünür ilk başta. Oysa o, kendi olma veya kendini bulmanın yur-

Ömer Muhtar yakalandıktan sonra. Elleri zincirli olmasına rağmen halinde herhangi bir korku ya da tereddüt ifadesi yoktur. Bu fotoğraf Libya Direnişi'nin de sembollerindedir.

dudur. Çöl susuzluğa eşittir. Yalnızca suya değil; talip olmaya, birlikte olmaya, bütün olmaya dair bir susuzluktur bu. Olanca verimsiz ve çorak çağrışımlarına rağmen çöl, medeniyetleri inşa eden yüksek düşüncenin kıvılcıklarının ateşe dönüştüğü yerdir.

Faniliğinin ve ufaklığının inşa olduğu çöl yaşamının sonunda insan, yaşadığı zaman ve mekânı aşan fetihlere kapılar bulur. Öyle ki zamanla bu insanların öncüleri, kitleleri izinde yürüten meşalelere dönüşürler. Onların varlıklarından yayılan harekete-geçirici etki, ömürleriyle sınırlanmış dünyayı aşar. Libya direnişinin sembol ismi olan ve “Çöl Aslanı” lakabıyla tanınan Ömer Muhtar bu öncülerden biridir. İdama götürülürken şöyle der Ömer Muhtar: “Biz Allah’a aitiz ve O’na döneceğiz. Teslim olmayız; ya kazanırız ya da bu

uğurda ölürüz. Sizler bizimle savaştınız. Bizden sonraki nesillerle de savaşacaksınız. Bana gelince... Ben cellatlarımdan daha uzun yaşayacağım”. Bu sözler, şehadetinin ardından henüz bir asır geçmemişken ülkesi Libya’yı da etkileyen Arap Baharı sürecinin mottolarından olmuştur.

Ömer Muhtar'dan Muammer Kaddafi'ye

Zaferin de kaybetmenin de karmaşık bir hal aldığı Libya; Ortadoğu ve Afrika çöllerinin trajik mirasının izlerini sıcağı sıcağına taşımayı sürdürmektedir. Uçsuz bucaksız çöllerindeki özgün ve kadim Bedevi dokuları ve sadaları bastırılmakta, bu susuz coğrafyalar acı çığlıklarla doldurulmakta ve kanla sulanmaktadır. Özgürlük söylemlerinin iyiden iyiye anlam yitimine uğradığı günümüz Libya’sı bugün saldırılar, infazlar, kaos ve istikrarsızlıklarla boğuşmaktadır. Yönetimi darbeyle ele geçirmiş ve kırk iki yıl boyunca ülkeyi yönetmiş Muammer Kaddafi'den sonraki Libya, yeniden-kuruluş coşkusunun uzun sürmediği, aksine daha derin bir açmazların içine düştüğü bir ülke olmuştur.

Bölgede “diktatörlerin sonu”nu hedefleyen formül, öngörülerin

ötesinde başkalaşmış ve göbeği dışarıya bağlı mikro-diktatörlerin yükselişine zemin hazırlamıştır. Libya, bu kez dış müdahalelere açık hem silahlı hem de diplomatik iktidar kavgalarının merkezi olmuştur. Öyle ki bugün bile uluslararası toplum tarafından tanınan meşru hükümet, başta Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere Fransa ve Rusya tarafından desteklenen darbeci Hafter milisleri tarafından yok edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum, Muammer Kaddafi'nin linç edilerek öldürülmesinden birkaç yıl önce hem Birleşmiş Milletler toplantısı hem de Arap Birliği zirvesinde ortaya koyduğu tespitleri birebir doğrulamıştır.

Kaddafi'ye göre, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin kurduğu hakimiyet adalesiz ve çıkar temellidir. Dahası bu ülkeler, yarım asırlık çatışma atmosferinin ve özellikle Afrika kıtasında yoğunlaşan sömürgecinin de kaynağıdır. Kaddafi için tek kusur bu devletlerde değildir. Arap Zirvesi'nde diğer ülke Arap ülke yöneticilerinin alaycı bir şekilde gülerken dinlediği Kaddafi, geleceğe dair güçlü göndermeleri olan açık sözlü bir özeleştirici getirmiştir: *"Bizim ülkelerimiz işgal edildi. Irak'ın işgal ve yok edilmesinin ve bir milyona yakın insanın ölmesini sebebi nedir? Niye Irak? Sebep nedir? Bin Ladin Iraklı mı? Hayır, değil... Yabancı bir güç gelir, bir Arap ülkesini işgal eder ve başkasını asar. Ve biz burada oyun dışında oturup, geçeriz... Bu oda dışında ortak hiçbir şeyimiz yok... Tüm Arap liderleri asılarak idam edildi. Ama kenarda oturuyoruz. Neden? Bir sonraki siz olabilirsiniz."*

niz... Maalesef söylemeliyim ki, birbirimizin düşmanınız. Birbirimizden nefret ediyorsunuz, birbirimizi kandırıyoruz. Birimizin başına bir şey geldiğinde 'oh olsun' diyoruz. Birbirimize karşı komplo kuruyorsunuz". Bu sözler, işgalci Benito Mussolini İtalya'sına karşı tüm varlığıyla mücadele eden Ömer Muhtar'dan sonra yalnızca Libya'nın değil, aynı safta olması gereken "kardeş" ülkelerin geldiği dramatik durumu izah etmektedir. Bu durum, Ömer Muhtar'dan miras kalan ruhla çelişmektedir.

1860 yılında Libya'da Cebel Ahdar'da doğan Ömer Muhtar, dikkat çekici ilk mücadelesini on dokuzuncu yüzyıl sonunda Çad'da misyonerlik ve sömürgecilik faaliyetleri yürüten Fransızlara karşı vermiştir. İtalyan Komutan Graziani'ye göre Ömer Muhtar atik, zeki, bilgili, dirayetli, özverili ve tavizsiz biridir. Dahası, lider olmasına rağmen fakir ve gösterişsizdir. Köklü bir tarihe sahip olan ve Finikeliler'e, Kartacalılar'a, Romalılar'a ve sonra da Osmanlı İmparatorluğu'na katılmış olan Libya, 1911 yılında İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir. Bu süreçte Ömer Muhtar'ın kendilerine tam 22 yıl boyunca direndiği İtalyanlar birçok insanlık dışı yıkıma neden olmuştur.

Ömer Muhtar'ın bu efsanevi konumu, milli kimlik oluşturmak isteyen Kaddafi için her zaman değerli olmuştur. Bu nedenle Ömer Muhtar üzerinden Libya direnişini anlatan bir film çekmesi yönünde meşhur yönetmen Mustafa Akkad'ı ikna eden Kaddafi, tüm süreci finanse etmiştir. Akkad ile Kaddafi arasındaki işbirliği, esasında bugüne kadar yapılmış en iyi İslami

Kaddafi, dönemin İtalya Başbakanı Berlusconi ile buluşmasında Ömer Muhtar'ın sembol fotoğrafını göğsünde taşıyan görülür. Bu, tarihsel bir göndermedir.

yapımlardan olan "Çağrı" filmi sürecine dayanmaktadır. Buna göre, Çağrı filminin -esasından Kaddafi'nin Arap Zirvesi'nde altını çizdiği çeşitli siyasi ve ekonomik açmazların da bir sonucu olarak yarım kalma ihtimali belirince- tüm film ekibini Kaddafi Libya'ya davet etmiş ve tamamlanması için gerekli her türlü desteği sağlamıştır.

Mustafa Akkad, aşın titiz ve edepli bir sinema dilini önelemiştir. Çöllerde başlayan ama dünyaya yayılan bir inancın ve medeniyetin izlerini sürüp, bunu hem Müslümanlara hem de tüm insanlığa anlatma ihtiyacı duymuştur. Akkad sinemasının özü budur.

Efsane Yönetmenden Destansı Anlatı

1930 Halep doğumlu Suriye asıllı Amerikalı yönetmen Mustafa Akkad, genç yaşta yokluklar içinde gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde iyi bir lisans eğitimi almış ve yönetmen Sam Peckinpah'ın yanında pişmiştir. Müslüman coğrafyada özellikle "Çağrı" (1976),

“Er-Risale” (1976) ve “Çöl Aslanı: Ömer Muhtar” (1981) filmleriyle tanınan Akkad, “Halloween” filmlerinin de yapımıcılığı üstlenmiştir. Ünlü aktör Anthony Quinn’in önce Hz. Hamza, sonra da Ömer Muhtar rolünü olağanüstü bir başarıyla üstlenerek bir bakıma yeniden doğduğu bu filmlerinde Mustafa Akkad, aşırı titiz ve edepli bir sinema dilini öncelmiştir. Çöllerde başlayan ama dünyaya yayılan bir inancın ve medeniyetin izlerini sürüp, bunu hem Müslümanlara hem de tüm insanlığa anlatma ihtiyacı duymuştur. Akkad sinemasının özü budur.

Örnek şahsiyet Ömer Muhtar’ın kahramanlığı etrafında İtalyan işgalini ve Libya direnişini ele alan film, uzun yıllar boyu İtalya’da yasaklı kalmıştır. Faşist lider Mussolini’nin de iktidarda olduğu 1929 ila 1931 arası döneme odaklanan film, güçlü ordu ve silahlar karşısında köylü ve bedevilere önderlik eden bir kahramanın ve halkının direniş ruhunu yansıtmıştır. İlk sahnede belirtildiği gibi gerçek olay ve kişilere dayanan film, Ömer Muhtar’ın idam edilişiyile son bulsa da Mustafa Akkad’ın sahici ve içten sinema tarzı hem bu filmi hem de Libya direnişini unutulmazlar listesine kazandırmıştır. Bu değer, filmin gösterildiği dönemde elde ettiği gişe hasılatlarına ve eleştirmelerin övgülerine yeterince yansımaya da zamanla daha iyi anlaşılacaktır.

Ömer Muhtar filminde Akkad’ın İslami hassasiyet üzerine kurulu sanat anlayışı, ince işçiliğiyle birleşmiştir. Öyle ki, örneğin Mussolini rolündeki Rod Steiger’in saç tıraşını bizatihi Mussolini’nin ber-

berini getirtmek suretiyle yaptırdığı söylenir. Otuz beş milyon dolara mal olan filmi finanse eden Kad-dafi, çöl ortasına inşa ettirdiği köye sürekli olarak erzak göndermiştir. Ayrıca beş bin ordu personeli, filmdeki direnişçilerle İtalyan askerlerini oynamak üzere tahsis edilmiştir. Bu arada bu direniş boyunca on binlerce insanın savaş suçları işlenerek “Libya Soykırımı” olarak tanımlanan süreçte şehit edildiği eklenmelidir. 2008 yılında bir anlaşma metni üzerinden dönemin İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi bu yapılanlardan ötürü Kaddafi nezdinde Libya halkından özür dilemiştir. Kaddafi bu anlaşma törenine, Ömer Muhtar’ın yakalandıktan sonra çekilen o meşhur fotoğrafındaki kıyafete benzer bir kıyafet giymiştir. Bu, geleceğin inşasında tarihsel hafızanın gücüne dair dikkat çekici bir örnektir.

“

Ömer Muhtar yabancı bir devlet tarafından 16 Eylül 1931’de idam edilerek şehit edilmiş, Kaddafi ise 20 Ekim 2011’de sonuç itibarıyla kendi halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Esasında hiçbir silahlı mücadelenin içinde bulunmayan Müslüman sanatçı Mustafa Akkad ise Ürdün’ün başkenti Amman’da kaldığı otele düzenlenen terör saldırısında kızıyla birlikte katledilmiştir.

”

Sonuç

Çölün hafızası güçlüdür. Çünkü kalabalık bir gündemi yoktur. Bu

açıdan Ömer Muhtar, onun filmini yapmış olan Mustafa Akkad ve bu filmlerin yapılmasına önyak olmuş Muammer Kaddafi; farklı düzey, kalite, anlam ve değerde de olsa “ortak bir çöl yazgısı”nı yansıtmaktadır. Bu yazgı onları yalnızca ortak bir anlatıda değil, benzer bir sonda da buluşturmuştur. Ömer Muhtar yabancı bir devlet tarafından 16 Eylül 1931’de idam edilerek şehit edilmiş, Kaddafi ise 20 Ekim 2011’de sonuç itibarıyla kendi halkı tarafından linç edilerek öldürülmüştür. Esasında hiçbir silahlı mücadelenin içinde bulunmayan Müslüman sanatçı Mustafa Akkad ise Ürdün’ün başkenti Amman’da kaldığı otele düzenlenen terör saldırısında kızıyla birlikte katledilmiştir. Selahaddin Eyyubi, İstanbul’un Fethi ve Endülüs üzerine yapmak istediği filmlerin hayali yarım kalmıştır. Fakat Akkad’ın temsil ettiği anlayış, ardından gelenler için aydınlatıcı olmuştur.

Kaddafi’nin ölümü ise linç edilişinin video kayıtlarının olması nedeniyle bir bakıma ayırt edicidir. Gerçekten de sinema, sanki artık izlediğimiz değil de yaşadığımız şeyin kendisi gibidir. Bunun profesyonel bir elden çıkıp çıkmaması ise çok da önemli değildir. Kaddafi ve oğlu Mutasım’ın ölü bedenlerinin teşhir edilişi ve önünde çekilen selfie’ler, görüntü çağının geldiği noktayı işaretlemektedir. Kaddafi ve oğlunun cenazeleri Sahra Çölü’nün kimsenin bilmediği bir yerine gömülmüştür. Yani çölde başlayan hikâyeye, yine çölde bitmiştir. Fakat çölde dirençli ruhların, aslanların ve develerin hikayesi hiçbir zaman son bulmayacaktır. ■

ETKİNLİKLER

Mayıs-Haziran 2020

PANEL (online)

KOVID-19 SALGINININ AVRUPA'DAKİ MÜSLÜMAN TOPLUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Tarih: 18 Haziran 2020

Moderatör:

Abdenmour Toumi

ORSAM Kuzey Afrika Çalışmaları Uzmanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Salah Said

Kardioloji Uzmanı / Hollanda

Prof. Dr. Ömer es-Sekban

Epidemi Uzmanı / İngiltere

Macide Mahfuz

İnsan Hakları Kadın Komitesi Başkanı / Fransa

Zekeriya Kadduri

Gazeteci / Fransa

Seham Zeyn

İnsan Hakları Aktivisti / Fransa

TÜRKİYE-CEZAYİR İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Tarih: 28 Mayıs 2020

Moderatör:

Sn. Mourad Ajabi

Cezayir Ankara Büyükelçisi

Sn. Mahinur Ö. Göktaş

Türkiye Cezayir Büyükelçisi

Moderatör:

Abdenmour Toumi

ORSAM Kuzey Afrika Çalışmaları Uzmanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Mounira Bouderdaben

Konstantin Üniversitesi, Cezayir

Dr. Turan Kışlakçı

Gazeteci-Yazar, Türkiye

Prof. Dr. Mostafa Bakhoush

Mohamed Khider Üniversitesi, Cezayir

Prof. Dr. Ahmed Uysal

ORSAM Başkanı

KORONAVİRÜS SONRASI ARAP TOPLUMLARI

Tarih: 14 Haziran 2020

Moderatör:

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Fevzi bin Derîdî

Souk Ahras Üniversitesi / Cezayir

Dr. Malik Abdullah el-Mehdi

Bilim ve Teknoloji Üniversitesi / Sudan

Dr. M. Kasım el-Hamâr el-Abade

Kâdi Ayyad Üniversitesi / Fas

Dr. Abdullah Fadıl el-Hayalî

Musul Üniversitesi / Irak

KORONA VE ORTADOĞU'DA PETRO-POLİTİK

Tarih: 20.05.2020

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Prof. Dr. Tayyar Arı

Uludağ Üniversitesi

MUSTAFA EL-KAZİMİ HÜKÜMETİ SONRASI IRAK'IN GELECEĞİ

Moderatör:

Dr. Watheq Al-Sadoon

ORSAM Irak Çalışmaları Uzmanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. İbrahim Said el-Beydani

Prof. Dr. Husam el-Butani

Prof. Dr. Furas Muhammed İlyas

ALAN OKUMALARI (Online)

ARAPÇA ORTADOĞU OKUMALARI

Başlangıç Tarihi: 30 Mart 2020

Pazartesi-Çarşamba-Cuma 21.00-22.15

Devam ediyor.

İNGİLİZCE ORTADOĞU OKUMALARI

Başlangıç Tarihi: 31 Mart 2020

Salı-Perşembe-Cumartesi 21.00-22.15

Devam ediyor.

ORTADOĞU uluslararası siyaset dergisi analiz

ORTADOĞU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/ilçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 60 TL (KDV dahil) 2 Yıllık Abonelik 110 TL (KDV dahil)

- Dergimiz 2 ayda bir olmak üzere yılda toplam 6 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
Şubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk.
No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

f in t y
/orsamorgtr

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
☎ +90 (312) 430 39 48

✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 f in t y
orsamtr

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi